

บทละครนอก

ไชยเชษฐ์

พระราชนิพนธ์ใน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

บทละครนอก

ไชยเชษฐ์

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

(รัชกาลที่ ๒)

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

บทละครนอกเรื่อง ไชยเชษฐ์

สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ

© กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๘

ISBN 974-268-0892

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว บางกะปิ กรุงเทพมหานคร

นายสมมาตร มีศิลป์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

๘๙๕.๙๑๒

บทละครนอกไชยเชษฐ์/บุษบา ประภาสพงศ์และคนอื่นๆ ,
บรรณาธิการ. — กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๓๙

๑๓๖ หน้า.

ISBN 974-268-0892

1. บุษบา ประภาสพงศ์, บรรณาธิการ. 2. ชื่อเรื่อง. 3. ไชยเชษฐ์.

ภาพปก

ภาพวาดฝีมือพระวิทย์ประจง (จำง โขติจิตรกะ)

ภาพรองปก

ลายก้านแย่งพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ ที่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพในเล่ม

จิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง ไชยเชษฐ์ ที่วัดสุทัศนเทพวราราม

คำนำ

หนังสือชุดบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๖ เรื่อง คือ เรื่องไชยเชษฐา สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิชัย คาวี และสังข์ศิลป์ชัย นี้ คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มลลิกะมาส เป็นประธาน และมีผู้ทรงคุณวุฒิอื่นๆ ร่วมเป็นกรรมการได้พิจารณาเห็นว่า บทละครนอกชุดนี้เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในทางภาษาและกลวิธีการประพันธ์ อีกทั้งเนื้อเรื่องก็สนุกเพลิดเพลิน ก่อปรด้วยสาระข้อคิดต่างๆ มากมาย จึงได้คัดเลือกเพื่อนำมาพิมพ์บรรจุกล่องเผยแพร่เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาแก่เด็กเยาวชนและประชาชนทั่วไป เป็นการสนองพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ว่า ปัจจุบันหนังสือวรรณคดีเก่าๆ หาอ่านยาก กระทรวงศึกษาธิการน่าจะนำหนังสือดีๆ เหล่านี้มาจัดพิมพ์ใหม่

เกี่ยวกับหนังสือบทละครนอกพระราชนิพนธ์ชุดนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงกล่าวไว้ในหนังสือประชุมบทละครนอกพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๒ ว่า “เรื่องละคร ๖ เรื่องนี้ เดิมเป็นนิทานในนิบาตชาดกบ้าง นิทานในปัญญาสชาดกบ้าง เป็นนิทานพื้นเมืองมาแต่โบราณบ้าง บางเรื่องก็เชื่อถือกันว่าเป็นเรื่องจริง และรู้กันแพร่หลายมาแต่โบราณ จึงมีผู้เอานิทานทั้ง ๖ เรื่องนี้แต่งเป็นบทเล่นละครกันตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงเลือกละครนอกบางเรื่องมาทรงพระราชนิพนธ์บทขึ้นใหม่เฉพาะตอนที่จะให้ละครผู้หญิงของหลวงเล่นได้แก่ เรื่องไชยเชษฐา สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิชัย และคาวี ส่วนเรื่องสังข์ศิลป์ชัย นั้น กล่าวกันว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งถวาย เมื่อยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นแต่ทรงพระราชนิพนธ์แก้ไข

บทละครนอกทั้ง ๖ เรื่องนี้ได้จัดพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ เนื่องในงานทรงบำเพ็ญพระกุศลฉลองพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ กรมวิชาการได้อาศัยหนังสือบทละครนอก พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ซึ่งกรมศิลปากรจัดพิมพ์ครั้งที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นหลัก และได้สอบเทียบเคียงกับฉบับซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพโปรดให้โรงพิมพ์โสภณพิพิธพิมพ์พิมพ์แจกเนื่องในวันคล้ายวันประสูติพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา เมื่อ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๖๖ ด้วย รวมทั้งได้ขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิเรียบเรียงพระราชประวัติ บทนำเสนอ เนื้อเรื่องย่อ และคำอธิบายศัพท์พิมพ์เพิ่มเติมไว้ นอกจากนี้ กรมวิชาการยังได้รับความอนุเคราะห์จากสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ สน สีสมาตรัง ให้ใช้สไลด์ ภาพจิตรกรรมฝาผนังประกอบในการจัดพิมพ์

สำหรับบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา นี้ นางปรุงศรี วัลลิโถม เรียบเรียงพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. ชลธิรา สัตยาวัฒนา เรียบเรียงบทนำเสนอ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิฑูร โสภวงศ์ และนางทองเพียร สารมาศ เรียบเรียง เนื้อเรื่องย่อ นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ นายบรรเจิด อินทุจันทร์ยง และนางทองเพียร สารมาศ จัดทำคำอธิบายศัพท์ กรมวิชาการขอขอบคุณ คณะกรรมการฯ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนช่วยเหลือในการจัดพิมพ์เผยแพร่ บทละครนอกนี้ ไว้ ณ โอกาสนี้

(นายสมาน ชาดิยานนท์)

รองอธิบดี รักษาราชการแทน

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๐ กันยายน ๒๕๓๙

สารบัญ

หน้า

พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๑

บทนำเสนอ มุมที่น่านมองในเรื่องไชยเชษฐ ๘

เล่าเรื่องย่อ เชิญชวนอ่านนิทานเรื่องไชยเชษฐ ๒๑

เนื้อเรื่อง

ตอนที่ ๑ นางสุริยชาถูกขับไล่ ๒๓

ตอนที่ ๒ พระไชยเชษฐตามนางสุริยชา ๕๗

ตอนที่ ๓ พระไชยเชษฐเข้าเฝ้าท้าวสิงหล ๙๓

ตอนที่ ๔ อภิเษกพระไชยเชษฐ ๑๒๓

ผู้จัดทำ

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๔ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ทรงพระราชสมภพ ณ นิวาสนสถานตำบลอัมพวา เมืองสมุทรสงคราม เมื่อวันพุธที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๑๐ ตรงกับวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ ปีกุนนพศก จุลศักราช ๑๑๒๙ อันเป็นเวลาก่อนที่สมเด็จพระบรมชนกนาถจะเสด็จเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามเดิมว่า “นิม” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงสถาปนาให้ดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ขณะทรงมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา มีหลักฐานตามพระราชพงศาวดารว่า

ปรากฏในคำลูกขุนปรึกษาความชอบผู้ที่ได้สนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมาแต่ก่อนว่า ในบรรดาพระราชวงศ์ มีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระองค์เดียวที่ได้โดยเสด็จตามพระองค์มาในการศึกสงครามทุกครั้งทุกคราว จึงโปรดให้สถาปนาพระเกียรติยศ เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้า กรมหลวงอิศรสุนทร

ครั้นถึงปีชาลอัฐศก พ.ศ. ๒๓๔๙ เมื่อพระชนมายุ ๔๐ พรรษา ทรงรับอุปราชภิเษกเป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๕๒ จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ เสด็จประพาสโดยว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” ได้เสด็จดำรงสิริราชสมบัติอยู่ ๑๖ ปี เสด็จสวรรคตเมื่อวันพุธ เดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ปีวอก จศก พ.ศ. ๒๓๖๗ พระชนมายุได้ ๕๘ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ในราชการทุกด้านทุกสาขาลดระยะเวลา ๑๖ ปีที่เสวยราชสมบัติ บ้านเมืองมีศึกสงครามแต่เพียงครั้งเดียว คือ เมื่อแรกขึ้นเสวยราชย์ พ.ศ. ๒๓๕๒ จึงเป็นโอกาสให้ได้ทรงสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเป็นทั้งนักรบ นักปกครอง นักบริหาร ศิลปิน กวี และช่าง ได้ทรงทำนุบำรุง สร้างสรรค์ประเทศให้พัฒนาเจริญไกรทั้งในด้านการเมือง การปกครอง การศาสนา การค้าขาย การต่างประเทศ และที่สำคัญที่สุดคือด้านศิลปวัฒนธรรม ในรัชสมัยของพระองค์เป็นยุคที่บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข มีเวลาว่างจากศึกสงคราม และพระองค์ยังทรงดำเนินวิเทโศบายทางการเมืองอย่างชาญฉลาด ทรงรักษาสัมพันธไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้าน ทรงแต่งราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงปักกิ่ง ทรงผูกมิตรกับประเทศตะวันตกทั้งอังกฤษและโปรตุเกส นอกจาก

นั้นในรัชกาลนี้ยังได้ช้างเผือกมาสู่พระบารมีถึง ๖ เชือก และเป็นช้างเผือกที่สำคัญถึง ๓ เชือก จึงทรงได้รับพระราชสมญาว่า “พระเจ้าช้างเผือก” ซึ่งเป็นมูลเหตุให้มีธงชาติรูปช้างเผือกอยู่กลางผืนพื้นแดงแต่ครั้งนั้น และเป็นผลให้พระเกียรติยศแผ่ไพศาลไปทั่วทิศ

ในด้านพระศาสนา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงอุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ นับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ได้ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ แล้วได้เสด็จไปประทับ ณ วัดสมอราย หรือวัดราชาธิวาสจนตลอดพรรษา ครั้นเมื่อได้ครองราชสมบัติแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำนุบำรุงพระศาสนานานัปการ โปรดให้จัดส่งพระสมณทูตไปเจริญทางพุทธศาสนาที่ประเทศลังกา เพื่อค้นหาพระไตรปิฎกที่ชำรุดสูญหายมาเพิ่มเติมและสอบทาน โปรดให้สังคายนาบทสวดมนต์ รวบรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิตให้แต่ง “มหาชาติคำหลวง” ที่ขาดสูญไป ๖ กัณฑ์ คือ หิมพานต์ ทานกัณฑ์ จุลพน มัทรี สักกบรรพ และฉกษัตริย์ ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ และโปรดให้ตอกลงพระศรีมหาโพธิ์ที่นับถือกันว่าเป็นต้นที่สืบมาจากต้นที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ณ ภายใต้ม่าปลุกไฉ้ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และวัดสระเกศอีกด้วย นอกจากนั้นยังทรงสร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น วัดสุทัศน-เทพวราราม วัดอรุณราชวราราม เป็นต้น โดยเฉพาะวัดอรุณราชวราราม ซึ่งถือเป็นพระอารามประจำรัชกาลนั้น โปรดเกล้าฯ

ให้สร้างพระอุโบสถและพระวิหารขึ้นใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสในที่ประชุมเสนาบดีสภา เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ว่า “พระปรางค์องค์นี้เป็นเครื่องระลึกสำหรับชาติ” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้ทรงเป็นยอดในด้านงานศิลปกรรมของไทย ทรงกล่าวถึงพระระเบียงรอบพระอุโบสถว่า การวางผังและการทำลวดลายงดงามยิ่งกว่าพระระเบียงใด ๆ ในประเทศ นอกจากนี้ยังทรงฟื้นฟูประเพณีวิสาขบูชาให้มีความสำคัญระดับชาติ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเอาพระทัยใส่และส่งเสริมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอันเป็นสัญลักษณ์ของชาติทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดี กวีนิพนธ์ นาฏศิลป์ รวมทั้งด้านศิลปกรรม อันได้แก่ การช่างทั้งปวง มีจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นต้น ช่วงรัชกาลของพระองค์ จัดเป็นยุคทองแห่งวรรณคดีและศิลปกรรม ที่เจริญสูงสุดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระราชพงศาวดารของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ที่ว่าด้วยพระราชนุกิจรัชกาลที่ ๒ พรรณนารายละเอียดไว้ ดังนี้

ตอนเช้าเสด็จลงทรงบาตร เสด็จออกเลี้ยงพระในท้องพระโรง ทรงฟังรายงานพระคลังมหาสมบัติและเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนางเหมือนเมื่อรัชกาลที่ ๑ แต่ตอนกลางวันอันเป็นเวลาสำหรับประกาศราชกิจฝ่ายในนั้น มักทรงการช่าง ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดการช่างต่าง ๆ การแกะสลัก ทรงได้ชำนาญด้วยฝีพระหัตถ์ โปรดฯให้ตั้งโรงงานสำหรับช่างมหาดเล็กขึ้นข้างในพระราชวัง มีเวลาเสด็จลงประกาศการช่างทุก ๆ วัน ครั้นเวลาบ่ายอันเป็นเวลาสำหรับสำราญพระราชอิริยาบถ

เสด็จออกประทับที่เฉลียงท้องพระโรง ทรงฟังรายงานการก่อสร้างบ้าง และเบิกกวีเข้าเฝ้าทรงพระราชนิพนธ์บทละครบ้าง เวลาเสด็จออกทรงธรรม และทรงฟังรายงานต่าง ๆ และต่อนั้นเสด็จออกขุนนางเหมือนอย่างในรัชกาลที่ ๑ แต่เสด็จออกในท้องพระโรงบ้าง บางวันก็เสด็จออกที่พระที่นั่งสนามจันทร์ซึ่งทรงสร้างขึ้นใหม่บ้าง เสด็จขึ้นเวลาราว ๒๑ นาฬิกา แล้วสำราญพระราชอิริยาบถข้างฝ่ายใน เช่นทอดพระเนตรละคร หรือเสด็จลงสวนขวาเป็นต้นต่อไปจนสิ้นเวลา

พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือ “น.ม.ส.” กวีเอกของสมัยรัตนโกสินทร์อีกพระองค์หนึ่งได้ถวายพระเกียรติสดุดีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้ในหนังสือ สามกรุง ว่า

บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ล้วนเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม และเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ทรงคุณค่าเลิศล้ำ ฝ่ายกวีนิพนธ์ นอกจากผลงานร้อยกรองแล้ว ยังมีเอกสารที่สำคัญอย่างยิ่งอีกชิ้นหนึ่งคือ “ร่างตราเมืองเวียงจันทน์” เมื่อวันศุกร์ เดือน ๒ ขึ้นค่ำ ๑ จุลศักราช ๑๑๘๑ ปีเถาะ ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วฉบับเดียวของพระองค์ที่เหลืออยู่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชวิจารณ์ หนังสือร่างตราเมืองเวียงจันทน์ ไว้ว่า

กรมหลวงดำรงไปค้นได้ร่างตรามีขึ้นไปถึงเจ้าอนุเวียงจันทน์ ว่าด้วยเรื่องทำสวนนี้ มีข้อความละเอียดละออไพเราะดีมาก ควรจะเห็นได้ว่าเป็นพระกระแสพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรับสั่งเรื่องเอง ไม่ใช่เจ้าพระยาอภัยภูธรแต่งเป็นแน่ ต้องเป็นผู้ที่ได้คิด และได้เห็นงานแล้วจึงจะเรียงลงได้ เพราะราวกับละคร...”

จากพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังกล่าว น.ม.ส. จึงได้สดุดี พระบาทสมเด็จพระพุทธ-
เลิศหล้านภาลัย ไว้ในหนังสือสามกรุง ว่า

ทรงรับมรดกบ้าน	เมืองดี
สมส่ำกำลังมี	มากไว้
รู้รู้ทั่วธรณี	เนาสุข
ปวงราษฎร์ปราศร้อนไต่	ร่มเจ้าจอมสยามฯ
หลายอย่างต่างแยกไท้	อุปถัมภ์
ศิลปะวิศวกรรม	กอบเกื้อ
บทกลอนละครรำ	วางรูป
กวีรัตนวัฒนธรรม	เชิดชั้นวรรณคดีฯ

พระเกียรติคุณและความเป็นอัจฉริยะของพระองค์มิได้เป็นที่ประจักษ์เฉพาะพสกนิกรชาวไทยเท่านั้น แต่ยังแผ่ไพศาลไป
ยังนานาประเทศทั่วโลก ในโอกาสจิตสมัยครบ ๒๐๐ ปี แห่ง
พระบรมราชสมภพ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์
และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ยกย่องให้พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๑ สืบเนื่องจากการ
จัดงานเฉลิมพระเกียรติดังกล่าว มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
จึงได้ก่อกำเนิดขึ้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธินี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ตั้งแต่นั้น

และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเป็นประธานกรรมการมูลนิธิฯ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๒๔ ได้สร้างอุทยานพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ณ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และได้ถือเอาวันพระบรมราชสมภพของพระองค์ คือวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ของทุกปีเป็น “วันศิลปินแห่งชาติ” ตราบเท่าทุกวันนี้

บทนำเสนอ

มุมมองที่นำมาลงในเรื่องไชยเชษฐ

ความเป็นมา

บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้รับคัดเลือกจากคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ให้จัดพิมพ์เผยแพร่ทั่วไป เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๘ เพื่อส่งเสริมการอ่านและให้เด็กมีความรัก ความเข้าใจ และความซาบซึ้งในวรรณกรรมไทยในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เด็กไทยวัยเรียนชั้นประถมปลาย ระดับประถมศึกษาปีที่ ๔, ๕, ๖ เป็นกลุ่มผู้อ่านที่คณะกรรมการฯ พิจารณาให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ ในการคัดสรรเรื่องมาจัดพิมพ์เป็นชุดวรรณกรรมของชาตินี้ เพราะเป็นวัยที่อ่านหนังสือไทยได้แตกฉานแล้ว และกำลังมีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ อีกทั้งยังสามารถมีความคิด ความอ่านเป็นของตนเองอีกด้วย

เนื้อเรื่องไชยเชษฐเป็นเรื่องจักรๆวงศ์ๆ โดยมีที่มาจากวรรณกรรมพื้นบ้าน คำโครงเรื่องเข้าใจง่าย ไม่สลับซับซ้อน องค์ผู้นิพนธ์ได้ทรงตัดตอนเนื้อเรื่องตอนท้ายมาแต่งเป็นบทละครนอก รวม ๔ ตอน คือ ตอนที่ ๑ นางสวัญชาถูกขับไล่ ตอนที่ ๒ พระไชยเชษฐตามนางสวัญชา ตอนที่ ๓ พระไชยเชษฐ์เข้าเฝ้าท้าวสิงห์ และตอนที่ ๔ อภิเษกพระไชยเชษฐ์ ทั้งสี่ตอนนี้จัดว่า

เป็นตอนที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน ชวนติดตาม การใช้ภาษาที่ไม่
ยากจนเกินไปนัก ประดับด้วยลีลาของกลอนบทละคร ช่วยทำให้ผู้
อ่านผู้เยาว์จำนวนไม่น้อยติดตามอ่านด้วยความสนใจ

เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

เราคิด-อ่านต่างกันได้

คำถามข้างต้น มิได้มีคำตอบสำเร็จรูปตรงกับใจของผู้อ่าน
ทุกคน ที่ต่างวัยต่างการศึกษาและต่างประสบการณ์ หรือมีรสนิยม
การอ่านต่างกัน นักอ่านรุ่นผู้ใหญ่จำนวนหนึ่ง อาจมีความเห็นร่วม
กันได้ เช่นเดียวกับนักอ่านรุ่นผู้เยาว์ ก็อาจมีความเห็นจำนวนหนึ่ง
ใกล้เคียงกันได้ ในยุคสมัยปัจจุบันที่มีสื่อการสอนทันสมัยและ
สื่อสารการโทรคมนาคม ได้ย่อโลกกว้างให้รู้เห็นกันได้ในช่วงพริบตา
ทั้งเด็กและผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ทันโลกร่วมกันจากสื่อที่ทันสมัย
เหล่านี้ ในแง่ของประสบการณ์ในการอ่าน นักอ่านรุ่นผู้ใหญ่และ
และรุ่นผู้เยาว์ก็อาจจะเรียนรู้จากหนังสือร่วมกันและแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นต่อกันได้ กาลเวลาและประสบการณ์บอกให้เราว่า
สิ่งที่ผู้ใหญ่คิดเห็นในวันนี้... ในวันที่โลกกว้างถูกย่อให้เล็กลงๆ
ทุกวัน... ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องไปเสียทั้งหมด ในทำนองเดียวกัน
ความคิดเห็นของผู้เยาว์ที่ค้านหรือไม่พ้องต้องกันกับผู้ใหญ่ ก็ใช่ว่า
จะผิดไปเสียทั้งหมด ความคิดอ่านของผู้เยาว์บางคนอาจจะเฉียบ
แหลมแปลกออกไปทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์
มากกว่าผู้ใหญ่ก็ได้ ขณะเดียวกัน ความคิดอ่านของผู้ใหญ่บางคน
ก็อาจจะมีคามหยั่งเห็น สุขุมลุ่มลึก เพียงพอที่จะรู้เท่าทันการ

เปลี่ยนแปลงของโลกและรับมือกับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีทั้ง
ด้านดีด้านร้าย อย่างมีสติรอบคอบกว่าผู้เยาว์

มุมมองของนักอ่านรุ่นเยาว์

สำหรับบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา นักอ่านรุ่นเยาว์ที่กำลังติดการ์ตูนญี่ปุ่นจอมแสบบอกว่า ถ้ามีสิทธิเลือกได้ คงเลือกซื้อและอ่านการ์ตูนญี่ปุ่นมากกว่า เพราะสาว ๆ ในเรื่องไชยเชษฐาไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเจ็ดนางอันมีนางสุริยาเป็นแกนนำ หรือฝ่ายนางสุริยาซึ่งมีวิฬาร์แมวผีเลี้ยงเป็นหัวใจ ล้วนแล้วแต่สู้บรรดาสาว ๆ พรราวเสน่ห์ในการ์ตูนญี่ปุ่นไม่ได้

นักอ่านรุ่นเยาว์บางคนถึงกับตั้งคำถามสนุก ๆ ว่า “มีผู้ชายดี ๆ บ้างไหมให้องค์หญิง” ตามชื่อการ์ตูนญี่ปุ่นเรื่องหนึ่ง เพราะเธอเหล่านี้เห็นว่า พระไชยเชษฐาเป็นเจ้าชายที่ใจคอไม่หนักแน่น โลเลอ่อนไหวง่าย หูเบา เมื่อมาองน้องนางสุริยา นางหาควรให้อภัยไม่ และสาว ๆ วัยรุ่นของเราเห็นว่า “หาผู้ชายดี ๆ ใหม่ดีกว่าองค์หญิง”

นักอ่านไทยรุ่นเยาว์วัยน่ารักได้อ่านและชมวิดิทัศน์เรื่องอ่านเล่นสำหรับเด็ก ๆ ในโลกตะวันตกเช่นเรื่อง ซินเดอเรลลา สโนว์ไวท์กับคนแคระทั้งเจ็ด หรือเรื่องโฉมงามกับเจ้าชายอสูรมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน เธอทั้งหลายจัดเรื่องไชยเชษฐาให้อยู่ในระดับใกล้เคียงวรรณกรรมตะวันตกกลุ่มนี้ เพราะ “ผู้หญิงในเรื่องเป็นฝ่ายยอมผู้ชาย” แต่ก็สนุกดี

ข้างหน้มน้อยนักอ่านรุ่นเยาว์อีกบางคนก็บอกว่า ถ้าให้
เลือกที่จะใช้ชีวิตตามง้องอนผู้หญิง แบบที่ไชยเชษฐ์ตามนางสุวิญา
แล้วละก็ ไม่ต้องมีเมียเสียเลยจะดีกว่า อีกแนวหนึ่งก็ว่า “ไล่เขา
(สุวิญา) ไปแล้ว ก็ไล่ไปเลย ไม่น่ากลับคำ... จะคร่ำครวญไป
ทำไม ผู้หญิงมีอยู่เป็นล้าน ๆ คนในโลก”

รายที่ไม่ใช่สุดท้ายมาแปลก เธอวิจารณ์ทุกคนตั้งแต่
พี่เลี้ยง ไชยเชษฐ์ ท้าวสิงห์ ว่าเขื่อนง่ายเกินไปถูกเขาหลอกหรือ
เปล่าก็ไม่รู้ จะแน่ใจได้อย่างไร แค่เห็นนารายณ์ธิเบศร์ก็เชื่อว่าเป็น
ลูกเป็นหลาน “เลือดก็ไม่ได้ตรวจ”

และรายสุดท้าย ที่จะนำมาถ่ายทอดในที่นี้ สุดแปลกแต่
จริง เธอชอบบอบลวดดีหนึ่งในเจ็ดนาง มากกว่าสุวิญา เพราะ..
“เขาใจเย็น.. ฉลาดดี บางคนถ้าถูกจับได้ถูกเล่นงาน อาจร้องไห้
ตกใจ แต่นี่กลับกล้าโต้เถียงย้อนกลับไป จะจริงหรือเท็จก็อีกเรื่อง
หนึ่ง ในโลกของความเป็นจริง ใครทำอย่างนี้ถึงจะอยู่ได้”

นักอ่านรุ่นผู้ใหญ่ก็ต้องทำใจกว้าง ๆ และเยือกเย็นเข้าไป
ต่อความเห็นแหวกแนวของนักอ่านรุ่นเยาว์เหล่านี้ อาจไม่เป็นการ
ฉลาดเลยถ้าจะปิดกั้นทัศนะใหม่ๆ เพราะหลายมุมมองน่าสนใจ
ทีเดียว และสำหรับบางมุมมองที่ต่างกันมาก ๆ ก็ยังน่าจะ
แลกเปลี่ยนกันได้และช่วยกันชี้ถูกชี้ผิดต่อไป

แล้วท่านล่ะ คิดอย่างไร

ความน่าสนใจของบทละครเรื่องไชยเชษฐ

แม้ว่าบทละครเรื่องไชยเชษฐ จะมีได้เป็นวรรณคดีเรื่องยิ่งใหญ่เมื่อเทียบกับวรรณคดีแบบฉบับบางเรื่อง แต่บทละครเรื่องไชยเชษฐก็มีความน่ารัก น่าสนใจ และน่าประทับใจหลายประการที่นักอ่านไม่ว่าผู้ใหญ่หรือเด็กไม่อาจมองข้ามไปได้ง่าย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดรักสัตว์ รักธรรมชาติกับแนวคิดส่งเสริมความรัก ความผูกพัน ความรู้จักยอมรับผิด ไม่มีทิฐิมานะ และคุณภาพชีวิตในครอบครัว

ในขณะที่เนื้อเรื่องดูเหมือนจะเหมือนกันไป ตามแนวเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทย บทละคร ๔ ตอนเรื่องไชยเชษฐกลับมีความน่ารักตรงที่ผู้แต่งใช้วิฬาร์แมวผีเลี้ยงแสนฉลาดปากตะไกรเป็นตัวเดินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ บทละครของเราจำนวนไม่น้อยนิยมใช้สัตว์เป็นตัวเดินเรื่อง แต่ไม่มีบทบาทพูด คิด หรือกระทำการบางอย่างแทนคน วิฬาร์เป็นแมวหัวโจกที่ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เดินเรื่อง หากยังตีบทแตกทุกชั้นทุกตอน ทำให้เรื่องไชยเชษฐมีอะไรที่ค่อนข้าง “แปลก” ไปจากบทละครทั่วไป ที่สำคัญก็คือ สิ่งที่คนธรรมดาสามัญทำไม่ได้ เช่น การว่ากล่าวลูกเจ้าอย่างไชยเชษฐ ผู้แต่งใช้ให้วิฬาร์ทำได้โดยไม่เคอะเขิน ทำให้ไม่รู้สึกรู้ว่าขัดต่อธรรมเนียมประเพณี ความรู้สึกเจ็บช้ำที่ผู้หญิงไทยในสมัยก่อนได้รับ เช่น กรณีนางสุริยาถูกใส่ร้ายโดยนางทั้งเจ็ด ต้องฆ่าชอก ระหกระเหินเดินออกจากวัง เพราะมีสามีหุบขา ผู้หญิงในสมัยนั้น เมื่อเผชิญปัญหาทำนองนี้ ก็มักจะพูดไม่ออกบอกใครไม่ได้ ได้แต่เก็บกดเอาไว้ในใจ แต่เจ้าวิฬาร์ แมวช่างพูด ช่างเจรจา ได้ช่วยทำหน้าที่ปาวร้องแทน

ให้เห็นถึงความทุกข์ใจของผู้หญิง ในขณะที่เดียวกัน วิฬารก็เป็น
แมวที่มีอารมณ์ขัน ช่างยั่ว ช่างแหย่ ทำให้อ่านสนุก ฟังสนุก
บทบาทของวิฬาร ที่ได้รับการขยายให้เด่นเป็นตัวเดินเรื่องตั้งแต่
ต้นจนจบ จึงสอดคล้องกับลักษณะวรรณกรรมที่เป็นบทละคร

การเสริมสร้างอารมณ์ความรู้สึกร่วมในเรื่องความน่ารัก
ของสัตว์ ยังได้สะท้อนออกมาผ่านบทกลอนอีกบางบท ซึ่งไม่เพียง
แต่ทำให้สอดคล้องกับแนวคิดอนุรักษธรรมชาติและพิทักษ์
สิ่งแวดล้อม อันเป็นกระแสความคิดร่วมสมัยร่วมโลกเท่านั้น
บทกลอนเหล่านี้ยังมีแนวคิดแบบชาวพุทธ และเป็นสิ่งที่สามารถ
ปฏิบัติอย่างได้ผลมาโดยตลอด ดังปรากฏในบทกลอนว่า

เมื่อนั้น	พระนารายณ์เบศร์บังคมไหว้
ทูลว่าลูกลาไปเล่นไฟ	ชมนกชมไม้ออกเพลิดเพลิน
น่ารักปักษีสารพัน	บ้างชิงกันหากินบินเหิน
บ้างพาลูกเดินไต่ร้ายเดิน	บ้างร้องเกริ่นตามไล่กันไปมา
คิดจะตักปักษามาเลี้ยงเล่น	กลัวจะเป็นเวรกรรมไปชาติหน้า
ลูกเมียพลัดกันเห็นทันตา	เหมือนคนต้องโทษพาต่อเคือง

วรรณคดีไทยส่วนใหญ่มักจะมีบทชมนก ชมไม้ ชมดง ชม
สิ่งสารสัตว์และความอุดมสมบูรณ์ของป่า เป็นการแสดงแนวคิดที่
แฝงนัยอยู่เบื้องหลัง บทชมนกชมไม้ชมดงคือแนวคิดส่งเสริม
ให้ผู้คนรักธรรมชาติ รู้จักดื่มด่ำกับความงามของธรรมชาติ และ
ตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของชาตินั้นเอง มิใช่เพียงแต่จะเน้น
ความไพเราะของบทประพันธ์เท่านั้น

ควบคู่ไปกับแนวคิดส่งเสริมความรักสัตว์รักธรรมชาติ
จุดเด่นของเรื่องไชยเชษฐายังอยู่ที่การเสนอแนวคิดส่งเสริมความรัก
ในครอบครัวและคุณภาพชีวิตในครอบครัว สถาบันครอบครัวมี
รากฐานแน่นแฟ้นมายาวนานในสังคมมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ ขณะ
เดียวกันปัญหาความกระทบกระทั่ง ความแตกร้างในครอบครัวก็
เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นในสังคมโบราณหรือ
สังคมปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่า เรื่องไชยเชษฐ์เป็นวรรณคดีที่แสดงชีวิต
แนวหนึ่งโดยกล่าวถึงปัญหาการอยู่ร่วมกันของหญิง-ชาย ในฐานะ
มนุษย์ปุถุชนที่มีทั้งรัก โลภ โกรธ หลง พระไชยเชษฐ์ก็หนีไม่พ้น
ความเป็นปุถุชน ยามใช้อารมณ์รักโลภโกรธหลงอย่างขาดสติก็
อาจทำสิ่งที่ผิดพลาดร้ายแรงได้ เช่น ขับไล่เมียรักให้จากไป ทำให้
ลูกเมียต้องตกระกำลำบากตนเองก็ไม่เป็นสุข ข้อดีเป็นพิเศษของ
ไชยเชษฐ์คือเมื่อทำผิดแล้วรู้จักสำนึกผิดและตามหานางสุริยา
การตามหานางในวรรณคดีไทยเกือบทุกเรื่องที่กล่าวถึงเรื่องการ
พลัดพรากจากกันของคู่พระคู่นาง แท้จริงก็คือการแฝงนัยของ
ความรัก ความผูกพัน ความสำนึกในความผิด ตั้งใจแน่วแน่ที่จะ
แก้ไขความผิดที่ตนได้ก่อขึ้น พร้อมกันไปกับการเสนอแนวคิดแบบ
ชาวพุทธในเรื่องกรรมของแต่ละบุคคล และความรักนั้นเป็นทุกข์
การพลัดพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์

มนุษย์ทุกผู้ทุกนามย่อมเลี่ยงไม่พ้นจากกฎเกณฑ์ธรรมชาติ
เมื่อถึงช่วงหนึ่งของชีวิตเด็กที่เติบโตเป็นวัยรุ่นและเริ่มก้าวเข้าสู่
ความเป็นผู้ใหญ่ คงต้องผ่านประสบการณ์ความรักความใคร่ตาม

กฎแห่งธรรมชาติ หากรู้จักใช้ความรักใคร่ผูกพันอย่างมีสติ ก็จะไม่เป็นเช่นไชยเชษฐ แม้ผิดพลาดพลั้งไป แต่รู้จักสำนึกในปัญหาและแก้ปัญหาให้ทันการณ์ ก็จะเป็นทุกข์น้อยลง เป็นสุขมากขึ้นได้

อันที่จริง พระไชยเชษฐก็มีข้อบกพร่องเช่นนั้นจริง แต่ผู้อ่านรุ่นเยาว์ก็อาจมีมุมมองให้กว้างออกไปได้ว่า ในอดีตการที่กษัตริย์มีมเหสีหลายองค์นั้นอาจมีเหตุผลทางการเมืองที่ต้องรักษาความสัมพันธ์กับญาติของมเหสีบางองค์ที่ครองบ้านเมืองอื่นก็ได้ เมื่อพระไชยเชษฐได้นางสุวิญชามาเป็นมเหสีผู้เป็นที่โปรดปรานกว่ามเหสีอื่น ๆ นางสุวิญชาจึงพบความขัดแย้ง โดยถูกมเหสีทั้งหลายอิจฉาและทำอุบายใส่ร้าย จนนางและโอรสต้องประสบเคราะห์กรรมให้ต้องทนทุกข์แสนสาหัส ในกรณีเช่นนี้ คนสมัยก่อนจึงยกให้เป็นเรื่องของกรรม ซึ่งนางต้องเผชิญจนกว่าจะสิ้นกรรม คือเมื่อพระไชยเชษฐทรงสำนึกผิดแล้วติดตามหามเหสีและโอรสเพื่อให้ครอบครัวมีความสุขอย่างที่เคยจะมี การที่พระไชยเชษฐเกิดความสำนึกผิดและพยายามทำสิ่งที่ถูกต้องเช่นนั้น แสดงว่าทรงมีคุณธรรมของความเป็นพ่อผู้รักลูกประการหนึ่ง และคุณธรรมของความเป็นสามีผู้ยุติธรรมอีกประการหนึ่ง นับว่ายังมีความดีที่ควรยกย่อง

ชีวิตเศร้าของนางสุวิญชาหรือนางจำปาทอง เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ความรักคือความทุกข์ กวีได้สร้างภาพให้เห็นด้วยศิลปะการแต่งโดยกล่าวว่า นางร้องให้น้ำตาร่วง “ชะรอยเจ้าเศร้าโศกไคลคลา ดอกจำปาจึงตกตามทางไป” และทำให้พระไชยเชษฐซึ้งมา “ตามรอยดอกไม้ไปดู” ซึ่งยิ่งตอกย้ำแนวคิด

ความรักเป็นทุกข์โดยเฉพาะที่กระทำผิดไปอย่างขาดสติ ดังที่มี
ปรากฏในเรื่องว่า

เห็นจอมปลวกต่อไม้หมายว่าน้อง	พระกัมวงศ์ลงมองอยู่เป็นครู่
ครั้นแลไปมิใช่นางโฉมตรู	ให้คิดอายอดสูในพระทัย
เห็นเงาไวไวอยู่ในรก	รื้อขับม้าทกมาดูใหม่
เข้าใกล้มิใช่นางทราวยัย	ชลนัยน์ไหลหลังลงหลังม้า
ได้ยินเสียงดุเหว่าเร่าร้อง	เอ๊ะเสียงน้องโน่นแล้วกระมังหนา
ฟังไปมิใช่เสียงสุวิธษา	พระทรงโคกาแล้วคลาไคล

ในสังคมไทยปัจจุบันที่สถาบันครอบครัวอาจขาดความมั่นคง
มากขึ้น สภาพ “บ้านแตก” เกิดขึ้นมากมายหลายครอบครัว
ผู้หญิงในฐานะภรรยาสามารถทำมาหาเลี้ยงชีพได้มากขึ้น จึงค่อนข้าง
เป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง ไม่รู้สึกว่าจะต้องจำยอมทนทุกข์
ทรมานกับสภาพครอบครัวที่สามีไม่รับผิดชอบ หรือเชื่อถือผู้อื่น
มากกว่าภรรยาของตนเอง ผู้เป็นลูกดูเหมือนจะเป็นสายใยเดียวที่
เชื่อมร้อยความรักความผูกพันของพ่อแม่เข้าไว้ด้วยกัน การที่ลูก
ปรารถนาจะมีทั้งพ่อและแม่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสงบใน
ครอบครัว ดูเหมือนจะเป็นห่วงโซ่สุดท้ายเท่านั้นที่จะเกี่ยวร้อย
ความรักความผูกพันของพ่อแม่ไว้ด้วยกัน

พระนารายณ์ธิเบศร์เป็นตัวแทนของครอบครัวที่ต้อง
แตกแยกกันไป อย่างไรก็ตามพ่ออย่างพระไชยเชษฐาก็สามารถ
ฟื้นคืนสติจากที่เคยเห็นผิดเป็นชอบ กลับใจกลับเนื้อกลับตัวและ
กลับเป็นคนดีได้ ด้วยความรักลูกเมียและสำนึกผิด บทบาทของ

พระนารายณ์ธิเบศร์ แท้จริงเป็นบทบาทที่เด็ก ๆ ในสังคมไทย
ปัจจุบันที่ครอบครัวกำลังสั่นคลอนแตกร้าง ควรถือเป็นแบบอย่างได้
ในเรื่องพระนารายณ์ธิเบศร์ได้พยายามทำตัวเป็นสะพานเชื่อม
ให้พ่อและแม่กลับมาคืนดีกัน เพื่อความสุขความรักใคร่ปรองดอง
ในครอบครัวในที่สุด

ลูกแข็งขัดพจมานประทานโทษ	พระแม่จงโปรดเกศ
จะขอทูลความทุกข์ของลูกนี้	ถึงจะทุบจะตีจะสู้ทน
อกใครจะเหมือนอกข้า	ได้อับอายไพร่ฟ้าทุกแห่งหน
กำเนิดเกิดมาไม่เทียมคน	เพราะพ่อแม่หมองหม่นน้ำใจกัน
อันบิดาผิดพลั้งแต่ครั้งก่อน	อุตส่าห์มาง้อจนได้ผ่อนผัน
ถ้าทีหลังยังมุดตัน	จะให้ตาตี่รินไม่ฉันทา
จงดโทษพระพ่อเสียสักหน	ให้ท่านบาดคาคบจนไว้นักหนา
เหมือนเมตตาปราณีแก่ลูกยา	ดีด้วยบิดาเกิดมารดร

มีตัวอย่างให้เห็นเสมอว่าผู้หญิงไทยปัจจุบันมีค่านิยมใหม่
ที่เห็นแก่ความสุข ความปลอดภัยของตนเอง ถ้าคิดว่าจะพึงพา
ตนเองได้ มั่นใจว่าสามารถเลี้ยงลูกให้เติบโตใหญ่ได้ ถ้าจะแตกหักกัน
ก็ไม่ต้องพึ่งผู้เป็นพ่อก็ได้ แต่เมื่อยามจะตัดสินใจว่าจะถึงขั้นหย่า
ร้างกันหรือไม่ ตัวอย่างจากบทละครที่จบลงด้วยดีมีความสุข
เพราะตั้งใจจะรักษาเอาครอบครัวไว้ให้ได้ ก็จะช่วยเตือนสติให้ซ้
ตรงดองแท้ก่อนตัดสินใจ แต่ละครอบครัวที่มีปัญหาขวาวนาน อาจ
หาทางออกหรือจบลงไม่เหมือนกัน เพราะแต่ละครอบครัวมี
พื้นฐานไม่เหมือนกัน แต่แบบอย่างในการคืนดีกัน และรักษา

ครอบครัวไว้ในเรื่องไชยเชษฐ รวมทั้งเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆทั้งหลาย
ของไทยจะช่วยให้ผู้หญิงเลือกทางที่เหมาะสมที่สุด และช่วย
ป้องกันให้เกิดความเสียหายได้น้อยที่สุด

ในบทละครเรื่องไชยเชษฐ กวีผู้รจนายังได้แสดงให้เห็น
บทบาทของผู้ใหญ่ที่สามารถเป็นสะพานเชื่อมที่ช่วยแก้ปัญหาและ
ช่วยปลอบประโลมใจ บทบาทของท้าวสิงหล ในฐานะพระเจ้าตา
ทำให้เห็นภาพความรักความห่วงใยอันบริสุทธิ์ของผู้ใหญ่ที่มีต่อลูก
หลานเช่นในตอนนี้อย่างอบอุ่นว่า

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสิงหลยกขา
อุ้มองค์พระราชนัดดา	ลูบหลังลูบหน้าแล้วว่าไป
พ้อมาจนเย็นหลงเล่นอยู่	ต่อนกสีชมพูหรือต่อไก่
ดูมอมแมมแค้นคางข้างกระไร	เออนี้มีไปเที่ยวชวนชุก
เก็บบุปผามาบ้างหรือไม่เล่า	ให้แม่เขาร้อยมาลัยใส่จุก
ตานั่งคอยเจ้าเฝ้าเป็นทุกซ	กลัวจะล้มลุกเจ็บป่วยไป

เมื่อท้าวสิงหลรับรู้ว่ไชยเชษฐลูกเขยทอดทิ้งลูกเมีย พระเจ้า-
ตาก็ก็นแสดงอาการขัดเคืองอย่างได้อารมณ์

ชะอ้ายไชยเชษฐลูกเขย	คงได้เล่นกันเหวอย่าคึกขัน
ขัดเขมรเป็นเกลียวเคี้ยวฟัน	โจนจากแท่นสุวรรณทันทิ
เขี้ยวออกออกข้างละสามวา	นัยนาดังแสงพระสุริยศรี
ลำแดงแดงฤทธิสุริ	เพียงพื้นปัดพื้จะโตรมทรุด

ในขณะที่สังคมไทยกำลังก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามรากฐานวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมที่ให้ความเคารพผู้ใหญ่เป็นอย่างสูง ควรจะเป็นสิ่งที่มีค่ามีความหมายที่จะต้องรักษาเอาไว้ให้มั่นคง และแท้จริงผู้อาวุโสไทยไม่น้อยก็ยังคงมีบทบาทหน้าที่อย่างสูงในสังคมไทย ในเรื่องไชยเชษฐา ท้าวสิงหน เป็นแบบอย่างของพ่อตาและผู้สูงอายุที่ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูกหลานอย่างเสมอต้นเสมอปลาย จากเนื้อเรื่องของบทละครจะเห็นได้ว่าในยามลำบากเดือดร้อน ผู้อาวุโสในสังคมอย่างท้าวสิงหน สามารถมีส่วนช่วยคุ้มครอง และแก้ปัญหาได้

อ่านวรรณคดีให้ได้คุณค่า

วรรณคดีเป็นสื่อแสดงให้เห็นประสบการณ์ชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของมนุษย์ การอ่านวรรณคดีนั้นนอกจากอ่านเอาสาระทางศิลปะการแต่งแล้ว ก็ยังอ่านเอาเรื่องได้ อ่านเอาสนุกเพลิดเพลินก็ได้ อ่านเอาสาระเพื่อเรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์ชีวิตก็ได้

บทละครเรื่องไชยเชษฐาเป็นวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่งที่ทำให้หลายสิ่งหลายอย่างที่มีคุณค่าในการช่วยจรโลงชีวิตแก่ผู้อ่าน จากการทดลองให้เด็กนักเรียนวัยประถมปลายอ่านบทละครเรื่องไชยเชษฐา คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติพบว่า ถ้าเพียงแต่สามารถโน้มน้าวให้เด็ก ๆ จักรวรรกรรมเรื่องนี้ขึ้นมาอ่านได้สำเร็จ นักอ่านรุ่นเยาว์ของเราก็จะอ่านด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน บางคนสามารถอ่านรวดเดียวจบ และให้

ความเห็นรบยอตันที่ว่า “เรื่องมันง่ายและเหลือเชื่อมาก แต่ก็สนุกดี” เสียงหัวเราะอาจตั้งขึ้นเป็นบางระยะขณะที่เด็ก ๆ อ่าน เด็กบางคนของเราก็อาจมีความคิด มีวิจารณ์ญาณ กล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของตัวละครแต่ละตัวได้อย่างฉาดฉาน กระทั่งกล้าที่จะประเมินคุณค่าวรรณกรรมของไทยอย่างมั่นใจ

แนวทางการอ่านไชยเชษฐาเพื่อสาระ เพื่อการเรียนรู้ ประสบการณ์ชีวิต เพื่อรักษาคุณค่าความดีงามของครอบครัว และความเป็นปกติสุขของสังคม ดังที่กล่าวข้างต้นนั้นเป็นเพียงบทนำเสนอ เพื่อยั่วยุให้นักอ่านทั้งหลาย ขบคิด ไคร่ครวญ และตีความระดับต่าง ๆ ตามระดับความรู้ ความคิดต่าง ๆ กันต่อไป

สำหรับการอ่านวิเคราะห์วิจารณ์ระดับลึก คุณค่าความน่าสนใจของบทละครเรื่องไชยเชษฐายังมีรายละเอียดที่อุดมสมบูรณ์ สะท้อนธรรมชาติของมนุษย์ และแสดงวัฒนธรรมหลายด้าน เช่น คำสอนทางพุทธศาสนา ความเชื่อแบบดั้งเดิมในเรื่องโชคลางสังหรณ์ ภาษิตคำพังเพย การแต่งกาย การใช้ผ้าโบราณแบบต่าง ๆ ซึ่งสอดแทรกผสมผสานกลมกลืนอยู่ตลอดเรื่อง เป็นต้น จึงน่าจะพอสรุปได้ว่า บทละครเรื่องไชยเชษฐาเป็นแบบอย่างหนึ่งของวรรณคดีเพื่อช่วยในการศึกษาชีวิต สังคม วัฒนธรรมและเพื่อจรรโลงคุณค่าทางสังคม

ถ้าเราอ่านวรรณกรรมโบราณอย่างเคารพอดีต เราก็จะเรียนรู้คุณค่าของอดีต เข้าใจความเป็นมาและสามารถนำเอาทุกสรรพสิ่งที่ดีของอดีต มาใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้ ความเข้าใจในความสืบเนื่องของสังคมและวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำพาความเปลี่ยนแปลงในสังคมให้ดำเนินไปได้ด้วยดีสืบไป ✨

เล่าเรื่องย่อ

เชษฐชนอ่านนิทานเรื่องไชยเชษฐ

ยังมีหญิงงามนางหนึ่งชื่อ จำปาทอง เป็นธิดาท้าวอภัย-
นุราชเมืองเวสาลี เวลาร้องไห้จะมีดอกจำปาทองร่วงลงมาแทน
หยาดน้ำตา นางจำปาทองเลี้ยงจระเข้ไว้ดูเล่น จระเข้นั้นกัดกิน
ชาวเมืองเสียเป็นอันมาก ท้าวอภัยนุราชจึงขับไล่นางออกไปจาก
เมือง นางจำปาทองไปกับนางแมวกัดหลงทางและผจญภัยต่างๆ
ในที่สุดทั้งสองหนีภัยไปพึ่งพระโคตมฤาษี ต่อมาเจ้าเมืองสิงหล
ได้ทราบข่าวนางจึงไปขอมาเลี้ยงเป็นธิดาบุญธรรม ท้าวสิงหลเป็น
ยักษ์ที่มีสัจธรรมรักนางจำปาทองเสมือนบุตรแท้ๆของตน และ
ประทานนามให้ใหม่ว่า สุธิชา

ฝ่ายพระไชยเชษฐเป็นโอรสท้าวธรรมมิกเจ้าเมืองหมันต์
พระไชยเชษฐมีนางสนมอยู่เจ็ดคน วันหนึ่งพระองค์พานางไป
เที่ยวป่า พระอินทร์รู้ว่าพระไชยเชษฐ์และนางสุธิชาเป็นคู่กัน
จึงให้พระมาตุลีจำแลงเป็นกวางทองล่อพระไชยเชษฐ์ให้ตามไปจน
ถึงเมืองสิงหล พระไชยเชษฐ์ได้พบนางสุธิชาและได้อภิเษกสมรส
กันด้วยความเห็นชอบของบิดาของทั้งสองฝ่าย แล้วพากันมาอยู่
เมืองหมันต์

ฝ่ายนางสนมทั้งเจ็ดเกิดความริษยานางสุธิชา คอย
ปองร้ายอยู่ ได้โอกาสเมื่อนางสุธิชามีครรภ์แก่ เจ็ดนางสร้างข่าว
ลือลวงให้พระไชยเชษฐ์ไปเสาะหาช้างเผือก เมื่อนางสุธิชาประสูติ

โอรส เจ็ดนางก็นำพระกุมารใส่หีบไปฝังไว้ในป่าและวางท่อนไม้ใส่พานไว้เพื่อบอกใคร ๆ ว่า นางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้

ตอนต้นเรื่องไชยเชษฐาก่อนบทพระราชนิพนธ์มีเพียงเท่านี้ เนื้อเรื่องต่อไปเป็นบทละครพระราชนิพนธ์ และเป็นเรื่องสนุกกว่า เนื้อเรื่องตอนต้นมาก เรื่องดำเนินไปว่าเมื่อพระไชยเชษฐาเห็นท่อนไม้ก็เชื่อนิทว่าเป็นลูกนางสุวิญชาจึงขับไล่นางไป ส่วนนางสุวิญชาเดินทางไปกับนางแมวผู้ช่วยตัวสำคัญ ซึ่งรู้ดีว่าพระกุมารถูกฝังอยู่ที่ไหน พระกุมารยังอยู่รอดปลอดภัยด้วยบุญญาธิการของตน นางสุวิญชาพาโอรสกลับไปเมืองสิงหล ท้าวสิงหลประทานชื่อหลานว่า นารายณ์ธิเบศร์ เรื่องลัดดัดตอนไปจนพระกุมารเจริญวัยถึงอายุ ๗ ปี พระไชยเชษฐาสำนึกได้ว่าตนหลงผิดไปจึงติดตามไปเมืองสิงหล ระหว่างทางได้พบโอรส ต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกัน ถึงตอนนี้ น่าสนใจว่าพ่อลูกจะรู้จักกันได้อย่างไร และลูกจะช่วยเป็นสื่อสัมพันธ์ให้พ่อแม่คืนดีกันได้หรือไม่ นารายณ์ธิเบศร์จะวางแผนได้แนบเนียนเพียงใด นอกจากเนื้อเรื่องที่เริ่มคลี่คลายปมต่างๆ แล้วยังมีบทบาทที่ชวนอ่านของตัวละครทั้งหลาย เช่นบทที่แสดงความสำนึกผิดและตื้นกัลวจนเคอะเขินของพระไชยเชษฐา บทเหยียะเยาะของนางแมวที่ตั้งใจเสียดสีพระไชยเชษฐาให้สาแก่ใจ บทรักระคนแค้นของนางสุวิญชา รวมทั้งบทบาทอันน่ารักเฉลียวฉลาดและมีชีวิตชีวาของนารายณ์ธิเบศร์ ทำให้เรื่องไชยเชษฐาในตอนพระราชนิพนธ์นี้ นอกจากเหมาะที่จะใช้เป็นบทแสดงละครแล้ว มีรสชาติชวนอ่านชวนติดตาม กล่าวได้ว่าใครจะเล่าอย่างไรก็ไม่สนุกเท่ากับที่จะได้อ่านเองเป็นแน่ ✴

ตอนที่ ๑
นางสวัญชาถูกขับไล่

ข้า

๑ เมื่อนั้น

แต่มาอยู่ป่าพนาลี

ให้หมอเฒ่าเอาช้างไปเที่ยวค้น

ไม่ประสบพบช้างตัวสำคัญ

องค์พระไชยเชษฐาธิราช

ได้เจ็ดราตรีทิววัน

ทุกตำบลโป่งป่าพนาลี

จนสิ้นแดนหมันต์พารา

๗ ๔ คำ ๗

เป็นดั่ง

๑ เมื่อพระมเหสีจะมีเหตุ

พระทอดถอนทุกข์ไปมา

สงสารสุริยาโฉมศรี

จะประสูติลูกแก้วแล้วหรือยัง

นางก็ไร้สุริยวงศ์พงศ์เผ่า

จำจะเลิกพหลพลไกร

ให้เขมนันนเนตรทั้งชายขวา

หวนรำลึกตรึกตราถึงเวียงวัง

เทวีมีครรภ์อยู่ข้างหลัง

ไม่มีที่หวังที่ไวใจ

ใครจะเอาใจดูหุโสี

กลับคืนเข้าไปยังพารา

๗ ๖ คำ ๗

หมอเฒ่า หมอช้างอาวุโส ผู้มีความรู้และมีความชำนาญในการจับช้าง

ร่าย

๑ คิดพลางทางสั่งเสนี
เร่งรัดผูกช้างผูกม้า

จงตระเตรียมโยธีทั้งซ้ายขวา
จะคืบเข้าพาราเวลานี้

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ บัดนั้น
ออกมาจัดกันทันที

เสนารับสั่งไล่เกศ
พร้อมเสร็จดั่งมีพระบัญชา

ฯ ๒ คำ ฯ เสร็จ

๑ เมื่อนั้น
จึงสรรสร้างเครื่องสุคนธา
ครั้นเสร็จเสด็จบวร
ให้ยกพวกพลช้างดั่งกัน

องค์พระไชยเชษฐาธิราช
ทรงมหาภูษิตพรายพรรณ
ขึ้นทรงอัสตรผายผัน
คืบเข้าเหมันต์ธานี

ฯ ๔ คำ ฯ กราวนอก เชิด

๑ ครั้นถึงจึงประทับม้าทรง
พอสันแสงสนธยาราตรี

เสด็จลงเกษแก้วมณีศรี
จรัสเข้ายังวังใน

ฯ ๒ คำ ฯ เสร็จ

ผูกช้างผูกม้า ผูกเครื่องที่นั่งบนหลังช้าง (สัปคับ) และผูกเครื่องอานม้า
สำหรับขี่
ช้างดั่งกัน ช้างดั่ง คือ ช้างนำกระบวน
ช้างกัน คือ ช้างกระหนาบกระบวนไป เพื่อป้องกันอันตราย
เกษ ที่สำหรับเสด็จขึ้นหรือลงพาหนะ

๑ เมื่อนั้น
แจ้งเหตุว่าเสด็จมาแต่ไพร
ชวนกันอาบน้ำทาแป้ง
นุ่งยกห่มตาตนาคราย

เจ็ดนางนารีศรีใส
ดีใจเปรมปรีดิ์ยิ้มพราย
จัดแจงแต่งตัวเจิดฉาย
ผันผายไปเฝ้าพระภูมิ

ฯ ๔ คำ ฯ เพลงช้า

๑ เมื่อนั้น
เห็นนางสาวสวรรค์มาอัญชลี
พืจกน่องไปคล้องคชสาร
เข้าคำรำลึกถึงนฤมล
อันนางสุวิญชาลงเยาว์
ครรภ์นางก็แก่แต่วันไป

องค์พระไชยเชษฐาเรืองศรี
จึงปราศรัยนารีทั้งเจ็ดคน
ทรมานนอนป่าพนาสนธ์
เจ้าอยู่ดีทุกคนหรือฉันใด
พี่ฝากฝังให้เจ้าเอาใจใส่
เป็นกระไรตลอดลูกแล้วหรือยัง

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
ข้าทุกข์แทนนฤมลพันกำลัง
พอวันหนึ่งนางคลอดโอรสา
รูปร่างพริ้งพร้อมดังกล่อมกลิ้ง

เจ็ดนางทูลไปตั้งใจหวัง
เป็นธรรมาวัจนั่งรำพึง
ก่อนหน้าพระเสด็จเข้ามาถึง
งามแม่นยำเหมือนหนึ่งเทวดา

ฯ ๔ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
เห็นทั้งท่อนไม้ใส่พานมา

พระไชยเชษฐาฟังคำที่ร่ำว่า
ผ่านฟ้าถึงอึ้งตะลึงตะไล

นุ่งยกห่มตาต (สำนวน) แต่งกายให้ดูงดงามยิ่ง

“เมื่อนั้น พระไชยเชษฐาฟังคำที่ร่ำว่า
เห็นทั้งท่อนไม้ใส่พานมา ผ่านฟ้านี้ถึงตะลึงตะไล”

เสน่หานางเจ็ดคนเข้าตลจิต
ให้ซังซังสัวญชาแล้วว่าไป
ว่าพลางทางขยับจับพระขรรค์
ลงจากแท่นแค้นใจจรรลี

จะทันพิจารณาก็หาไม่
จะเล็งงัวทำไมในธานี
หมายจะไปห้าห้าพันเกศ
เจ็ดนางนารีก็ตามไป

ฯ ๖ คำ ๗ เสมอ

๑ ครั้นถึงจึงเห็นนางสวัญชา
กระที่บาทกีกก้องทั้งห้องใน
เสียแรงเราชুবเลี้ยงถึงเพียงนี้
ให้อับอายขายหน้านักหนานัก
แมนเลี้ยงไว้ในเมืองจะเลื่องลือ
ชอบแต่สังหารผลาญชีวิต

ยิ่งโกรธาหุนหันมันไส้
ชี้หน้าว่าไปกับนางลักษณ์
ควรหรือมีลูกอ่อนเป็นท่อนสัก
สิ้นรักใคร่กันแล้ววันนี้
ขึ้นชื่อว่าป็นเมียเสียศักดิ์ศรี
ภูมิฮึดฮัดขัดแค้นใจ

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

ไอ้

๑ เมื่อนั้น
กันแสงพลางทางทูลภูวไนย
แต่แรกเจ็บท้องร้องครวญคราง
แล้วขับไล่เข้าโหมให้ดู
นางว่าข้าไม่เคยจะคลอดลูก
เมื่อแรกประสูติพระโอรส
บัดนี้ลูกอ่อนเป็นท่อนไม้
พระองค์จงคิดดูเล่ห์กล
เมื่อฟังคำข้างเดียวมาเกรี้ยวโกรธ
เมียจะผินพักตราไปหาใคร

สวัญชาตัวสั่นหวั่นไหว
เขาจะคิดอย่างไรเมียไม่รู้
เจ็ดนางมานั่งหนุนหลังอยู่
เมียไม่รู้ทันเท่าเขาคิดคด
เอาผ้าผูกพันตาเสียมืดหมด
เสียงร้องปรากฏเหมือนเสียงคน
เพราะเขาปิดตาไว้ไม่เห็นหน
ลูกคนใครหอนเป็นท่อนไม้
จะลงโทษน้องรักให้ตกขัย
รำปลางสะอื้นให้ไปมา

ฯ ๑๐ คำ ฯ โอด

มันไส้

นั่งหนุนหลัง

(สำนวน) ปัจจุบันใช้ หมันไส้ คือ อาการไม่พอใจ เกลียดชัง
ช่วยให้คลอดลูกสะดวก โดยนั่งจับไหล่ ใช้เข่าดันหลัง เพื่อให้
ผู้คลอดลูกสามารถคลอดลูกได้สะดวกขึ้น

ร้าย

๑ เมื่อนั้น
เหม่เหม่ดูตู้สุวิญา
ยักเยื้องพุดจาสารพัด
เมื่อลูกเป็นท่อนไม้ไถ่กะโต
เจ็ดนางรักเจ้าเรารู้แจ้ง
อย่าพักทำกำสรดระทดระทวย
ว่าพลางทางเรียกเสนา
จงเอาตัวสุวิญชากาลิ

พระไชยเชษฐาฟังคำจึงซ้ำว่า
ยังขึ้นกลับมาว่าเขาพาโล
เจ้าลำดับสำนวนกวนโมโห
ข้ามมิใช่ชายโง่จะงงววย
ว่าเขาแกล้งใส่โคลไม่เห็นด้วย
จะมอดม้วยไม่ทันรุ่งพุ่มนี้
ใครอยู่บ้างข้างหน้าเข้ามา
ไปประหารชีวิตให้วายปราณ

๗ ๘ คำ ฯ

๑ บัดนั้น
เข้าผูกมัดมือเยาวมาลย์

เสนาคำนับรับบรรหาร
ลนลานรีบพาออกมาพลัน

๗ ๑๒ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
เหลียวดูภัสตราแล้วจาบลิย

สุวิญาตระหนกอกสัน
ครวญคร่ำรำพันวิงวอน

๗ ๒ คำ ฯ

โอ้

๑ โอ้อ้าวพระองค์ทรงเดช
พระจะให้ห้าพันบั่นรอน

โปรดเกศหยุดยั้งมังก่อน
โทษกรรมน้องนี้ไม่มีเลย

ไถ่กะโต ไใหญ่หรือโต

ช่างเชื่อแต่เจ็ดนางไปข้างเดียว
แต่ก่อนร้อนชะไรก็ไม่เคย
นางวังเข้ากอดบาทภัสตา
เสนาเข้าคร่ำเอาตัวไป

ไม่แลเหลียวดูมั่งนึ่งนึ่งเฉย
อกเอ๋ยน้องคิดเห็นผิดใจ
ขอโทษกรรมวอนว่ากราบไหว้
กลัวไทรครวญคร่ำรำไร

๗ ๖ คำ ๗ โฉด เกิด

“โอ้วว่าพระองค์ทรงเดช
พระจะให้ข้าพเจ้าในรอน

โปรดเกศหยุดยั้งมั่งก่อน
โทษกรรมน้องนี้ไม่มีเลย”

ร่าย

๑ ครั้นออกมานอกทวารวัง พอเห็นพี่เลี้ยงนั่งอยู่พร้อมหน้า
นางร้องเรียกไปมิได้ซ้ำ เชษฐาโปรดด้วยช่วยน้องไว้

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ บัดนั้น สี่พี่เลี้ยงย่างเหย้าเข้ามาใกล้
เห็นเขาจงสุวิญชาพาไป ตกใจตัวสั่นเข้ากันทาง
พวกเสนาว่าหลีกไปให้พ้น ต่างคนฮึดฮัดขัดขวาง
พระพี่เลี้ยงชิงไว้ไม่ละวาง แล้วถามว่าโทษนางเป็นอย่างไร

ฯ ๔ คำ ฯ เจริญ

๑ ครั้นรู้แน่ตระหนักประจักษ์ความ จึงห้ามเสนาว่าไม่ได้
ถ้าแม้ขึ้นฆ่าฟันให้บรรลัย นานไปเราร่อยจะพลอยตาย
ท่านจงหยุดยั้งรั้งรอ ข้าจะไปทูลขอนางโฉมฉาย
มิให้ม้วยมอดวอดวาย ว่าแล้วสื่อนายจรัส

ฯ ๕ คำ ฯ เสมอ

๑ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประณตบทศรี
กราบทูลไปพลันทันที พระภูมิเป็นไฉนจึงใจเบา
ธรรมดาลูกอ่อนเป็นท่อนไม้ มีมั่งหรือไม่แต่ก่อนเก่า
แต่เพียงนี้มีรู้ดูเอา ยิ่งกว่ามัวเมามินตึง
ธรรมดาเมียหลวงกับเมียน้อย ย่อมคอยหยิบผิตคิดทวงหึง
ช่างไม่ตรองตรึกให้ลึกซึ้ง เหมือนไม่รู้ถึงทันเมื่อย

ล้วนเหล่านักรบเป็นอารมณ์
ทั้งเล่ห์กลกระทำยาเยี่ยง
ถึงว่านางจะเป็นเช่นนั้นไซ้
รู้ถึงสิ่งหลุมเป็นการ
มนุษย์หรือจะสู้กับหมู่มัจจุ
พระองค์จงโปรดยกโทษทัณฑ์

มีแต่จะเรียกลมให้เรือเสีย
จะให้เขาผัวเมียได้รำคาญ
ก็ยังไม่ควรสั่งให้สังหาร
จะมาผจญเสียสิ้นทั้งหมันต์
จะเคี้ยวเล่นเป็นผักไม่พอกัน
อย่าให้ชื่อนางมอดม้วย

ฯ ๑๒ คำ ฯ เจริญ

สามเส้า

๑ เมื่อนั้น
จริงอยู่พี่ว่าช่างงวย
มีแต่จะเติมเสริมซ้ำ
น้องนี้โฉดเฉาเบาความ
ถ้าสิ่งหลุดไปทีไหน
ใครจะออกต่อต้านทานฤทธิ์
ตายแล้วหรือยังอยู่สุวิธยา
อย่าให้ห้าพันบั้นรอน

พระไชยเชษฐาได้ฟังก็เห็นด้วย
เพราะใครใครไม่ช่วยห้ามปราม
จึงพลอยปล้ำเปลวไปไม่ได้ถาม
นี้หากว่าพี่ห้ามจึงได้คิด
จะพากันย้อยยับดับจิต
นำที่ชีวิตจะม้วยมรณ์
กลับไปให้หาเข้ามาก่อน
ทำโทษโรธกรรมเขามาเลย

ฯ ๘ คำ ฯ เจริญ

เรียกลมให้เรือเสีย	พูดให้ไขว่เขวเสียเรื่องไป ทำนองเดียวกับชักใบให้เรือเสีย
ยาเยี่ยง	กระทำด้วยคุณไสยหรือเวทมนตร์
ทำโทษโรธกรรม	ทำโทษด้วยความโกรธ

ร้าย

๑ เมื่อนั้น

ไฉนผู้พี่เลี้ยงทูลทัดทาน

นั่งอยู่ดูเห็นจะเป็นรอง

โกรธาขึ้นหน้าแล้วว่าไป

ชชะท่านสารพัดรู้

ล้นลมคมสันขยันจริง

หรือทั้งสี่แจ้งใจว่าใครทำ

ช่างซื้อหน้ามาเผ้าทูลตะบอย

เจ็ดนางนั่งฟังอยู่ในม่าน

ว่าขานเป็นแสบ^๑ก็แปลบใจ

ชวนกันเผยม่านทองสองไข

นี่อะไรมากลุ่มรุมขังขัง

มาชมชู้ตะคอกหลอกผู้หญิง

พูดแสบ^๒แอบอิงสอพลอพลอย

จึงพิทุลปรักปราให้ยับย้อย

ข้าสีกัลลวน้อยไปเมื่อไร

๗ ๘ คำ ฯ

๑ บัดนั้น

จึงว่าข้าทูลขออรไท

ชาติวิวรรวังสันหลังขาด

เรารู้อยู่เต็มใจในไส้พุง

พระพี่เลี้ยงเคืองขัดอัชฌาสัย

กลการอะไรมาโกรธฟุ้ง

เห็นแต่กาบินผาดก็สะดุ้ง

อย่าหยาบยุ่งกรุ่งกริ่งเจรจา

แสบ^๑

สองไข

ล้นลมคมสัน

แสบ^๒

ซื้อหน้า

ทูลตะบอย

ชาติวิวรรวังสันหลังขาด

ในที่นี้หมายถึงแสบคาย

ม่านสองผืนที่ผูกประจำช่อง รูดเปิดได้

พูดจาหลักแหลม

ในที่นี้หมายถึงแสบยล

(สำนวน) เอาหน้า เสนอหน้า

พูดอย่างไม่รู้จัก

(สำนวน) หวาดระแวง กลัวคนจะรู้ความผิดที่ปกปิดไว้ มีความหมายเดียวกับวิวรรวังสันหลังขาด

หากว่าภูวนายไม่ให้ถาม
แม่นทรงฤทธิ์ให้เราพิจารณา

นางรูปงามจึงออกมาลอยหน้า
ที่ไหนเจ้าจะมาทำทายอิง

๗๖ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น
จึงร้องว่าอย่าพักรำพึง
จะถามไถ่อย่างไรก็ถามกัน
มาช่วยกันแก้หน้าว่าไม่อาย
ทั้งสี่นี้ดูเหมือนงูอด
เมื่อลูกเป็นท่อนสักประจักษ์ตา

เจ็ดนางพิโรธโกรธซึ่ง
ข้าไม่ยากพรั้นพริ้งทั้งสี่นาย
ที่จะเป็นเช่นนั้นอย่าหนักหมาย
เที่ยวเอาความร้ายมาบ้ายทา
จะคอยมองย่องตอดกระมังหนา
ยังจะแค้นมีหน้าว่ากันกาง

๗๖ คำ ๗ เสร็จ

สมิงทองไทย

๑ เมื่อนั้น
ผลกรรมจำให้เร็ดร้าง
ฟังสี่พี่เลี้ยงก็เห็นชอบ
เห็นชอบเป็นผิดคตินิยม
พระตรัสห้ามความเสียดทั้งสองข้าง
อันนางสุวิญชานันไสร
แต่ตัวมันนั้นอัปมงคล
อย่าให้มานั่งเฝ้าเข้าชี้

พระไชยเชษฐาทั้งฟังทั้งสองข้าง
พระเคืองข้องหมองหมางในอารมณ์
ฟังเจ็ดนางตอบก็เห็นสม
ด้วยว่าอาคมเข้าดลใจ
จะถากถางเถียงกันหาควรไม่
พี่ขอชีวิตไว้ก็ตามที่
เร่งขับไปให้พ้นจากกรุงศรี
แม่นข้าชีวิตจะบรรลัย

๗๘ คำ ๗ เสร็จ

แก้หน้า พุดกลบเกลื่อนให้พ้นผิด

ร้าย

๑ เมื่อนั้น	สวัญชาได้ฟังนั่งร้องไห้
โศกศัลย์รันทดสลดใจ	ทราวม้วยไม่เป็นสมประดี
ดังหนึ่งจะพินาศขาดจิต	สุดสิ้นชีวิตลงกับที่
นางเข้ากอดบาทาพระสามี	โศกก็ครวญคร่ำรำไร

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

โอ้

๑ โอ้อ้าวพระทูลกระหม่อมแก้ว	จะขับเมี่ยงเสียแล้วหรือไฉน
พระเคื่องข้องน้องผิตด้วยสิ่งไร	ภูวไนยไม่ทรงพระเมตตา
ถึงกระไรไต่ถามความสัณนิ	ถ้าเมี่ยงผิตแล้วก็ตามแต่โทษา
นี้ทรงฤทธิไม่พิจารณา	ชะรอยกรรมเวรของน้องนี้
เมื่อเมี่ยงได้กุมภามาเลี้ยงไว้	ก็จากเวียงชัยไปในไพรศรี
มาเป็นบาทบริจาพระสามี	พอประจบครบปีจะจำไกล
เที่ยงนางกลางคืนถึงเพียงนี้	จะเดินดงพงพีกระไรได้
ตัวเป็นผู้หญิงจะวิ่งไป	หนทางกลางไพรพนาดร
โปรดให้เมี่ยงพักแต่สักคืน	พออยู่ไฟอยู่พินเสียหน้อยก่อน
ร่ำพลางนางคิดอาวรณ์	สองกรซ่อนทรวงเข้าโศกา

ฯ ๑๐ คำ ฯ โอด

เที่ยงนางกลางคืน	สำนวนบอกเวลาเที่ยงคืน ดึกคืน
อยู่ไฟอยู่พิน	นอนใกล้ไฟหลังคลอด

ร้าย

๑ เมื่อนั้น
ยังมีโมโหโกรธา
เหม่ออ้อปริยัทรลักษณ์
ยังขึ้นขัดผัดวันขอยุไฟ
อย่าว่าแต่คืนหนึ่งถึงครุเดียว
เร่งไปให้พ้นบ้านเมืองกู

พระไชยเชษฐาฟังคำที่ร่ำว่า
จึงร้องดำล่ำทับขับไป
มึงอย่าพักมานั่งร้องไห้
หัวจะขาดปลิวไปไม่ทันรู้
พระอินทร์มาเขียวเขียวไม่ให้อยู่
คำมืดไม่รู้ไม่เข้าใจ

๗๖ คำ ฯ

๑ บัดนั้น
เจ็บจิตสุดที่จะคิดไป
ถึงโคกก็ไม่มีใครเอ็นดู
จึงวิ่งเข้าแย่งยุตฉุดมือมา
เมื่อพลัดพราจากเมืองมาคราวแล้ว
ตึกตื่นคืนคำค่อยคลำไป

วิฬาร์ฟังว่าน่าหมั่นไส้
น้อยใจเป็นพันคณนา
ยังจะอยู่เอาอะไรให้เร่งว่า
ไปพาราเราเถิดนะทราวม้วย
แต่หม่อมแม่กับอี่แมวยังมาได้
ร้องไห้ให้เสียน้ำตา

๗๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
ซำก็รู้ยู่สิ้นแล้ววิฬาร์
เมื่อความผิดนัดหนึ่งก็ไม่มี
วิฬาร์อย่าเพ่อคลาไคล

สุวิญชาตอบคำวิฬาร์ว่า
ท่านไม่เมตตาจึงขับไป
คิดแค้นเท่านี้จึงร้องไห้
ทราวม้วยวิ่งกลับคืนมา

๗๔ คำ ฯ

พระอินทร์มาเขียวเขียว อ่างพระอินทร์ก็ยังฟังไม่ขึ้น

ไอ้

๑ ยอกรักมกราบกับตีนผ้า
ซึ่งว่าโทษตัวน้องชั่วช้า
นี้ไม่ถามความเลยมาเลยเสีย
ว่าพลางนางทรงไศกาลัย

พ่อทูนหัวจงโปรดเกศา
พระจงพิจารณาให้แจ้งใจ
พระจะดูหน้าเมียก็หาไม่
อรไทพ่างเพียงจะมรณา

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

ร้าย

๑ บัดนั้น
คิดแค้นแล่นไปด้วยโกรธา
คิดบ้างเป็นไรในสวนขวัญ
จักແหล่นชีวันจะบรรลัย
ไม่พบเรบาว่านายก็ตายแล้ว
ที่นี่แทนคุณให้ที่ไม่ม้วย
เสียแรงรักภักดีสุจริต
อนิจจาอาภัพลับเหมือนปูน
ว่าพลางพานางลีลาศ
วิฬาร์นำหน้าจรจรัล

วิฬาร์น้อยใจเป็นนักหนา
จุดมือนางมาแล้วว่าไป
หนียักซ์ตัวสั่งดังลูกไก่
ยังแต่ลมหายใจอยู่รวยรวย
พูดอ่อนวอนแมวให้ช่วยด้วย
ทั้งเจ้าขารื่นรวยบริบูรณ์
แทบจะเอาชีวิตมาสาบสูญ
หม่อมเมียทำนทูลทำนเชือกกัน
ลงจากปราสาทเจดฉัน
นางไศกคัลย์ดำเนินเดินมา

ฯ ๑๐ คำ ฯ ทวย

อาภัพลับเหมือนปูน

(สำนวน) คือความดีที่ถูกมองข้ามไป เปรียบ
เหมือนปูนที่กินกับหมาก ซึ่งป้ายไว้บนใบพลูที่
ม้วนเป็นจิบแต่ไม่เห็นปูน

๑ เมื่อนั้น
เห็นโฉมงามเดินตามหลังวิฬาร์
ความรักหักห้ามมิโห่หาย
นี่เชื่อว่าเวรกรรมได้ทำไว้
เสียทีเพียรพากล่ำบากกาย
ได้สมสองครองกันพอครบปี
นิจจาเอ๋ยเดินพลางร้องไห้พลาง
จะเรียกกลับอ้อบอวยเสนานัก
ไม่มีสุขผุดลุกผุดนั่ง
แต่รณจวนครวญคร่ำรำไร

ฯ ๑๐ คำ ฯ โอต

๑ เมื่อนั้น
กันแสงพลางทางลงอัมจันทร์
จึงยืนยังฟังศัพท์สำเนียง
นางตีกอฟกซ้ำรำไร

ฯ ๔ คำ ฯ โอต

พระไชยเชษฐาผันแปรแลหา
ให้คืนคิดเมตตาอาลัย
แสนเสียดายไม่กลั่นน้ำตาได้
จึงเกิดเชยเป็นไปถึงเพียงนี้
ปัมจะตายเพราะมึงมารศรี
จะมาจากอกฟ้าไปทิ้งรัก
สงสารนางนักหนาน่าอกหัก
พระทรงศักดิ์อ้าว่นป่วนใจ
ร้อนรุ่มคลุ้มคลั่งดังเพลิงไหม้
ภูไนยโคกจาบัลย์

สวัญขามิใครจะผายผัน
แหว่เสียงโคกศัลย์สะตุงใจ
ไดยืนเสียงผัวรักร้องไห้
ทราวม้วยวังกลับคืนมา

ไย

๑ ยอกรกราบลงกับเบื้องบาท ใจจะขาดด้วยความเสนาหา
เป็นกรรมตามสนองทั้งสองรา พระจะทรงโคกไปว่าไร

เนื้อหา เหตุว่า, เพราะว่า
อัมจันทร์ ในเรื่องนี้หมายถึง ที่รองสำหรับก้าวขึ้นลงในพระที่นั่ง
พระตำหนัก

ธรรมดาจาริตเป็นกษัตริย์
น้องนี้จะขอลาคลาไคล
นางยกบาทผู้ขึ้นทูลเทศ
ตีกชกเกล้าเข้าโศก

โองการตรัสขาดแล้วไม่คืนได้
สัญญาไปตามกรรมได้ทำมา
ชลเนตรไหลหลังทั้งซ้ายขวา
ชกกับบาทาพระสามี

ฯ ๖ คำ ฯ โอด

ร่าย

๑ เมื่อนั้น
เห็นนางสวัญขามาโศก
คิดวิตกกอกไหม้ไส้ม
จึงชี้หน้าว่านางช่างทำเสีย
อีหน้าด้านมารยาพิราภวน
จะพะเนียงพะเน้าเอาอะไร
คนกระสีกะล่ำล่ำเสีย
ไสหัวไปให้พันพารา
บ้างว่าน่าเกลียดเคียดค้อน
บ้างยั่วเข้าเฝ้าทูลตะบอยไป

เจ็ดนางร้อนใจดังไฟจี้
กลัวว่าเขาจะตีกันผิวเมีย
ในอารมณ์นั้นจะใคร่ให้ขับเสีย
มาอะลุ่มอะเหลี่ยญวโนย
ทำกระบวนชวนผิวให้ร้องไห้
ไปไปแล้วกหกกลับมา
ให้เพื่อนเมียพลอยอายขายหน้า
มึงอย่ามายียวนกวนพระทัย
ขอดค่อนงอนว่าไม่ปราศรัย
ปราณีมันโยอีใจคด

อกไหม้ไส้ม	เป็นทุกข์เป็นร้อนอย่างมาก
อะลุ่มอะเหลี่ย	กะลุ่มกะเหลี่ยก็ว่า คือ ทำอาการให้รู้ว่าอยากได้
พิราภวน	ชื่อตัวละครนางยักษ์ในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นคนเจ้ามารยา มาก ในที่นี้จึงใช้เป็นคำสร้อยว่า มารยาพิราภวน

แต่เลือดร้ายในกายยังกอกเสีย มานั่งนับกับเมียที่อภัยศ
ชั่วชาติอุบาทว์ไม่เป็นรส เชิญเสด็จทรงยศเข้าห้องใน

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๑ บัดนั้น	วิหารฟังว่าไม่อดได้
ความโกรธกระโดดโลดเข้าไป	แล้วจึงมีอรไทออกมา
ทำลยหน้าลยตาพาที่	ตัวเป็นทาสีแล้วมิสา
ทั้งโหดไรไม่มีปัญญา	ขึ้นจะขึ้นแข่งหน้าว่าไม่ฟัง
รูปร่างของตัวก็ชั่วช้า	แล้วหยูกยาอาคมก็ไม่ล้ง
สารพัดวิบัติให้ผัวชัง	ถึงจะโปรดปรานมั่งก็เจ็บใจ
ช่างอาภัพอัปจนหม่นหมอง	จะผินฟุ้งพิน้องก็ไม่ได้
จึงต้องจ้างช่างทำท่อนไม้	ไปซ่อนใส่สมหวังแล้วครั้งนี้
เอออะไรที่โหดมานั่งวอน	ให้เขาค่อนแคะว่าน่าบัดสี
มิใช่แม่แก่เฒ่าเมื่อไรมี	แต่เป็นมายเพียงนี้ไม่น้อยใจ
มันไม่ต้องอารมณ์สมประกอบ	ผิดชอบชั่วดีมีผิวใหม่
เที่ยงนางกลางคืนแม่มาไป	กลัวอะไรมืดค่ำกรรมของตัว
จะเที่ยวหาหมอยามนตดล	ทำเสน่ห์กลลชนหาผิว
ให้มันขลังทั้งรักทั้งกลัว	ขึ้นนั่งชิงตั้งตัวเป็นผู้ดี

ฯ ๑๔ คำ ฯ

กอก ดุดออก เอาออก
นั่งชัง (สำนวน) ขึ้นชังก็เรียก หมายถึงอยู่ในที่ได้เปรียบ
 สำนวน เดิมว่า อยู่ในการเล่นตวด

๑ เมื่อนั้น
จึงชี้หน้าว่าอิวิพาริ
ก็จะตอบสำนวนไม่ควรคู่
ไล่หัวมึงไปเสียจากเมือง
อีแมวอุบาทว์ชาติชั่ว
แม่นเจ้าขำมิไปให้พ้นวัง

สุริยาเคืองเคียดมันเสียดสี
มึงพาที่เถียงแทนช่วยแค้นเคือง
เหมือนเอาทองไปถูกระเบื้อง
จะยกเยื้องอย่างไรเขาไม่ฟัง
มึงไม่รู้ฟ้าจะเคืองหลัง
ก็จะสั่งให้เขาไล่คอป

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ บัดนั้น
จะออมอดลดละมันทำไม
จึงร้องว่าแน่กะหม่อมเมียเอก
บัญชาแทนรับสั่งนั่งชี้มือ
เจ้าสิคนสบเสียนางเมียตัน
มานั่งขับเหน้อยปากลำบากใจ
อีพวกเหล่าเจ้าเสน่ห์เล่ห์กล
มันตาร้อนตาไฟมิใช่เย็น
แม่นเจ้าขำพากันวายชนม์
เหม็นตาก็จะหมดทั้งธานี

วิพาริฟังว่าน่าหมั่นไส้
ตายไหนตายไปคงให้ลือ
อภิเชกขึ้นใหม่เมื่อไรหรือ
มาออกหน้าคำชื่อไม่อายใจ
จะฆ่าผู้พ้นคนก็ทำได้
เอาจับใส่หีบฝังเสียทั้งเป็น
แต่ละคนใจคอไม่พอเล่น
เอาคนฝังทั้งเป็นอีอัปรี
ถ้ารู้ถึงสิ่งหลยักษี
อสุรีเคียวเล่นเป็นผักไป

เอาทองไปถูกระเบื้อง
ไม่รู้ฟ้าจะเคืองหลัง

(สำนวน) ไม่คู่ควรกัน

(สำนวน) ไม่รู้จักประมาณตนว่าความเดือด
ร้อนจะมาถึงตัว

ออกหน้าคำชื่อ
สบเสียนาง
ตาร้อนตาไฟ

(สำนวน) อวดตัวโดยไม่ละอายแก่ใจ
เป็นที่ถูกใจ
อิจฉา

ว่าพลางพานางจรัส
ออกนอกพระทวารวังใน

ลงจากปราสาทศรีที่อาศัย
เดินไปตามถนนธานี

ฯ ๑๒ คำ ฯ เพลง

๑ ครั้นออกมานอกประตูเมือง
วิฬาร์ทูลความตามคดี
ชำระวังนั้งเฝ้าแผงประตู
อิหยังเจ็ดทุจจริตคิดคด
ข้าวังแอบอ้อมด้อมตามไป
มันยังหยุดชุดหลุมที่ฉายา
เข้าไปดูที่ฝั่งสังเกตไว้
ทูลพลางทางรีบจรัส

พอเรือเรือรุ่งแจ้งแสงสี
เมื่อเทวีประสูติพระโอรส
แอบดูเห็นแน่นแก้ดาหมด
ลักองค์โอรสไล่หีบมา
พอถึงต้นไทรสาขา
แล้วฝั่งหีบรีบมาเสียทันที
จำได้สันทนต์สนัดสนี่
น่านางเทวีไปทันใด

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

๑ ครั้นถึงพระไทรสาขา
มันฝั่งองค์พระโอรสไว้

วิฬาร์จึงแจ้งแถลงไข
อยู่ได้ร่มไทรต้นนี้

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
ดีใจเป็นพันพันทวี

นางสุริยาโฉมศรี
ก็ชุดลงตรงที่ฝั่งไว้

ฯ ๒ คำ ฯ

ฉายา ร่มไม้

ล่องเรือ

๑ ขุดไปไม่พบพระโอรส นางกำสรดตื่นโดยโหยให้
สะอื้นพลางทางถามวิพารไป เหตุไฉนไม่พบพระลูกยา

๑ ๒ คำ ๑

ร้าย

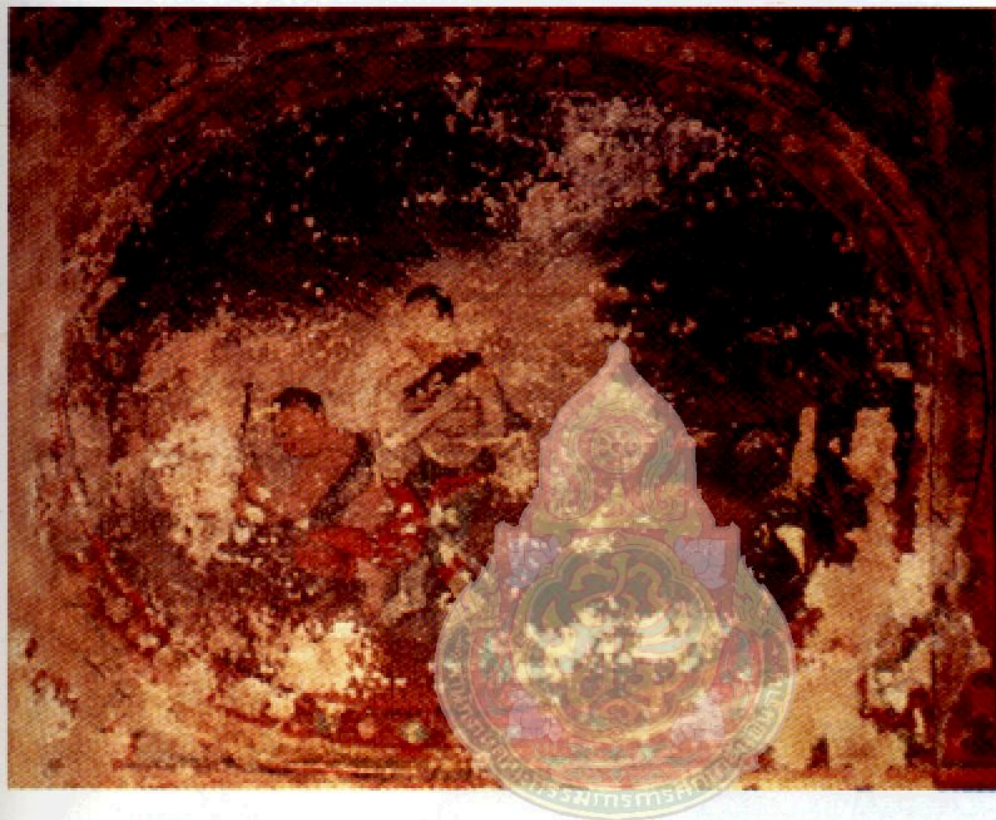
๑ บัดนั้น วิพาร์หลกใจเป็นนักหนา
หรือผีสาบงับหูบังตา มาหลอนหลอกหยอกซำดอกกระมัง
คิดแล้วนางแมวยกมือไหว ขอให้ได้พระกุมารเหมือนใจหวัง
เทพไททองค์ใดที่กำลัง จะแต่งตั้งสังเวทที่ร่มไทร
ข้าจะรำลุลยฉายถวายมือ ให้เลื่องลือว่าแมวนี่รำได้
บนพลางทางแลดูไป ก็เห็นหีบที่ในหลุมนั้น

๑ ๖ คำ ๑ เจริญ ลุลยฉาย

๑ เมื่อนั้น สิวินชาปรีดีเปรมเกษมสันต์
เอาหีบมาเปิดฝาดูพลัน จึงเห็นโอรสนั้นเป็นชาย
ยกพระลูกน้อยขึ้นใส่ตัก พิศพักตร์ลักขณาเจิดฉาย
ทรงศรพระขรรค์สำหรับกาย ทั้งม้ารถพรรณรายก็มีมา
นางแสนพิศواسพระลูกรัก จวบพักตร์แล้วทูนเหนือเกศา
พ่อคุณทูนหัวของมารดา จะหาไหนได้เหมือนเช่นนี้
แม่คิดว่าอาสัญบรรลัย ตายจากแม่ไปไม่เห็นผี
รำพลางทางทรงโคก็ มารศรีพางเพียงจะขาดใจ

๑ ๘ คำ ๑ โออด

รำลุลยฉายถวายมือ รำลุลยฉายอย่างสุดฝีมือ

“ชุดไปไม่พบพระโอรส
สะอื้นพลางทางถามวิฬาร์ไป

นางกำสรดตื่นโดยโหยไห้
เหตุไฉนไม่พบพระลูกยา”

๑ ครั้นสร้างโศกาปรึกษาแม่
หรือจะกลับหลังยังเวียงชัย
เมียท่านทำการถึงเพียงนี้
เจ้าจะเห็นอย่างไรนางวิพาร์

เราพบลูกแล้วจะไปไหน
ทูลให้ทราบเบื้องบาท
จะดูพระสามีพิพากษา
จงว่ามาให้แม่แจ้งใจ

๑ ๕ คำ ๑ เจรจา

๑ บัดนั้น
จึงตอบวาจาไปทันใด
เขาขับหนีตีดำว่าตัวชั่ว
ไม่เจ็บจำน้ำคำอัสสุรียา
ข้างฝักรักหลงงวงย
จะขึ้นไปบอกเล่าเขาทำไม
เมื่อรักฝักรักไม่คิดถึงตัวแล้ว
จะอุตส่าห์สัจจรชอนชน

วิพาร์เคื่องขัดอัสผาสัย
ช่างไม่อายแก้ใจหรือไรนา
ยังแค้นคิดถึงฝักรักจะไปหา
มันดำวานั้นน้อยไปเมื่อไร
เมียว่าไรว่าด้วยไม่ถามไถ่
เขาจะเชื่อที่ไหนว่าลูกตน
อัสผาก็จะไปในไพรสณฑ์
กว่าจะถึงสิงหลเวียงชัย

๑ ๘ คำ ๑

๑ เมื่อนั้น
แต่วิพาร์ยังว่าน่าอายใจ
จำจะผายผันสัจจร
แต่ขัดสนจนเสียด้วยมรคา
นางจึงยกกรขึ้นเพียงผม
เชิญช่วยนำข้าคลาไคล

สุวิญชาฟังแจ้งแถลงไข
คิดมานะพระทัยขึ้นมา
ไปนครสิงหลยักขา
ไม่รู้ดำตำแหน่งแห่งใด
บังคมทวนในป่าใหญ่
ไปถึงเวียงชัยจับพลัน

๑ ๖ คำ ๑ รัว

ยานี้

๑ มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวสหสนัยน์รังสรรค์
อาสน์อ่อนร้อนเร่ดั่งไฟกัลป์	เร่งคิดอัศจรรย์เป็นพินันท์
จึงเล็งทิพเนตรลงมา	เห็นนางสุวิญชา มีศักดิ์
มาประสบพบองค์โอรสรัก	จะไปสู่สำนักพระบิดา
จำจะให้นำไป	ถึงกรุงไกรสิงหลยักษะ
อย่าให้นางทนทุกข์ทรมาน	เวทนาแก่องค์พระกุมาร

ฯ ๖ คำ ฯ

ร้าย

๑ จิตรัสสั่งพระวิษณุกรรม	จงจรจรลงไปในไพรสาณฑ์
พานางสุวิญชานางคราญ	ไปส่งถึงสถานธานี

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ บัดนั้น	พระวิษณุกรรมเรื่องศรี
รับสั่งท้าวสุชัยมดี	บังคมลาจรลีลงมาพลับ

ฯ ๒ คำ ฯ กลม

๑ ครั้นถึงจึงมีวาจา	เจ้าอย่าวิโยคโศกศัลย์
เราจะมาพานางจรจรล	ไปส่งยังเขตชั้นห้วยเวียงชัย

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น	สุวิญชานารีศรีใส
ชื่นชมเปรมปรีดีดีใจ	ยอกรบังคมไหว้ท้าว

แล้วอุ้มองค์โอรสยศยง
พระวิษณุกรรมขับมา

วางลงยังราชรถ
วิฬาร์นำหน้าคลาไคล

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๑ ครั้นถึงหิมวันต์บรรพต
เห็นน้ำพุจากผาชลาลัย
จึงยกเอาลูกน้อยกลอยใจ
พาไปสระสรงคงคา

ให้หยุดรถอยู่ริมภูเขาใหญ่
อรไทรินดีปรีดา
ลงจากพิชัยรธา
วิฬาร์ก็พาเสด็จไป

ฯ ๔ คำ ฯ ลงสรง

๑ ครั้นชำระสระสรงพระลูกแล้ว
นางเปลื้องภูษาผ้าสไบ
กอดจูบลูกแก้วแล้วเชยชม
นอนเสียดิตพ้ออย่าไคกา

คลาดแคล้วจากเชิงเขาใหญ่
ผูกเป็นเปลให้เจ้าไสยา
ค้อยวางลงบรรทมในเปลผ้า
ปลอบพลาทกัลยาทีกล่อมไป

ฯ ๔ คำ ฯ

กล่อม

๑ เจ้านอนไปเถิดแม่จะกล่อม
ขวัญอ่อนอย่าอ่อนอาลัย
แม่มลูกมีกรรมลำบาก
แม่นอยู่เวียงวังพระบิดา
ตื่นบรรทมนางนมจะแซ่ซ้อง
ครั้นเห็นลูกหลับไปตั้งใจ

เจ้างามละม่อมจะไกวให้
หลับไปเถิดพ้ออย่าไคกา
ต้องตักยากนอนหลับกับเปลผ้า
จะไสยาอุทองรององค์
ค้อยประคององค์วางในอ่างสรง
บังอรเอนองค์ลงไสยา

ฯ ๖ คำ ฯ ตรี

ร่าย

๑ ครั้นพระสุริยันตะวันฉาย	แสงสายบ่ายบังพฤกษา
พระกุมารก็ฟื้นตื่นนิทรา	กัลยาโอบอุ้มเอามาพลัน
โลมลูบจูบกอดให้กินนม	เชยชมรับมิ่งสิ่งขวัญ
แล้ววางองค์ลงเหนือรดสุวรรณ	วิชณุกรรมนำหน้าพาจรลี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

“ครั้นพระสุริยันตะวันฉาย	แสงสายบ่ายบังพฤกษา
พระกุมารก็ฟื้นตื่นนิทรา	กัลยาโอบอุ้มเอามาพลัน”

๑ สุริยาสายัณห์ลงรอนรอน ก็ถึงพระนครท้าวยักษ์
เทวาลากลับไปทันที เทวีอุ้มลูกคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๑ เดินพลางทางทรงโคก ชลนาแถวถึงหลังไหล
ชวนนางวิฬารผู้ร่วมใจ รีบไปเฝ้าองค์พระบิดา

ฯ ๒ คำ ฯ เพลง

๑ ครั้นถึงท้องพระโรง เทวีคิดเกรงท้าวยักษ์
ยังหยุดยืนแผงทวารา ตรีกตรองกิจจาจะเพ็ดทูล

ฯ ๒ คำ ฯ

ข้า

๑ เมื่อนั้น ท้าวสิงหลราชชนเรนทร์สุร
สถิตเหนือแท่นรัตนเรืองจำรูญ พร้อมมูลข้าเฝ้าท้าวพระยา
ว่าขานกิจการนครเศ ให้เขมนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา
พระยายักษ์นั่งนิกรีกตรา จะได้ลาภหรือว่าจะได้ทุกข์

ฯ ๔ คำ ฯ

ร้าย

๑ แต่ก่อนร่อนชะไรไม่เคยเป็น จะพูดเล่นเจรจาไม่ผาสุก
จึงตรัสเรียกกระดานหมากรุก มาทรงเล่นกับมุขมนตรี

ฯ ๒ คำ ฯ เเจรจา

๑ เมื่อนั้น	นวลนางสวัญชาโฉมศรี
แอบประตูดงค้อสุรี	เห็นท่วงที่เรงรินขึ้นบาน
อุ้มองค์ลูกน้อยกลอยใจ	ร้องให้เข้าไปตรงหน้าฉาน
ก้มเกล้าประณตบทมालย์	นงคราญชวนชบสลบลง

ฯ ๔ คำ ฯ โอต

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสิงหลเร่งคิดพิศวง
แปลกนางสวัญชาโฉมยง	ด้วยพระองค์ชราหุตามัว
พิศดูเอะนี้มีธิดา	เป็นไรมาสลบชบหัว
ท้าวค้อยประคองต้องตัว	ลুবท้าวสรรพางค์นางเทวี
ตรัสเรียกเท่าไรก็ไม่ขาน	พระยามารเรียกหม่ออึงมี
พลางทรงนวดพั้นให้ทันที	เสนีนั่งได้ไม่ช่วยกู

ฯ ๖ คำ ฯ เจริจา

๑ ครั้นนางค้อยพ้นสมประดี	เทวียังทรงกันแสงอยู่
ประคองพลอบเล่าโลมนางโฉมตรู	จะใครรู้เนื้อความจึงถามไป

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ จอมเอยจอมขวัญ	เหมันต์เกิดเชษฐเป็นไฉน
หรือผัวเจ้าเขาทำให้เข้าใจ	ได้ลำบากยากไร้อันจน
มีธุระอะไรนะบังอร	จึงมายังนครสิงหล
เหตุไรไม่มีรีพล	มาแต่สองคนกับอ๊้อมแมว
นี่ลูกเต้าของใครได้ไหนมา	ดูหน้าตาก็มีย่องผ่องแผ้ว
ยังเล็กนักได้สักกี่เดือนแล้ว	ลูกแก้วจงแกลงแจ้งกิจจา

ฯ ๖ คำ ฯ เจริจา

๑ เมื่อนั้น
นางคิดพิศทูลแต่อัชฌา
เดิมยกลูกให้พระไชยเชษฐ
เธอร่วมเรียงเคียงลูกไว้ดี
เมื่อจะเกิดเหตุนั้นลูกครรภ์แก่
เขาบอกข่าวช้างเผือกที่ในไพร
ข้าตลอดลูกชายภายหลัง
สมคะเนเล่าห์กลีเจ็ดนาง
เอาลูกน้อยนี้ใส่ในหีบผ้า
พอผ้ากลับมาถึงเวียงชัย
พระไชยเชษฐนั้นไม่ทันคิด
อันที่ฝั่งลูกยาวิฬาร์รู้
เดชะสมภารพระหลานขวัญ
แล้วช่วยพามาส่งถึงกรุงไกร

สุริยาบังคมก้มหน้า
ด้วยกลัวจะโกรธาพระสามี
ไปจากนครเศษย์กษี
มิได้มีอารมณ์อันใด
เป็นกรรมแต่หนหลังมาชาติให้
พระสามีดีใจไปคล้องช้าง
เพื่อนเมียมานั่งอยู่รอบข้าง
จะแกลังล้างผลาญข้าให้บรรลัย
ให้ทาสาไปฝั่งนอกกรุงใหญ่
มันเอาท่อนไม้ไปให้ดู
จำจิตขับข้าด้วยอดสู
มาขุดดูได้ลูกที่ต้นไทร
เทวัญเอารถลงมาให้
จงทราบใต้บาทบงส์พระทรงฤทธิ์

๑ ๑๔ คำ ๑ เจจ

๑ เมื่อนั้น
จึงว่าชะไชยเชษฐช่างไม่คิด
น้อยหรือขับไล่ไม่ไวหน้า
มันเชื่อฤทธิ์จะลองฝีมือดู
เมื่อเมียมันพาลผิดริษยา
อายคนหลับตาบ้ำลำโพง

ท้าวสิงหลฟังเรื่องให้เคืองจิต
ถึงชอบผิดก็ควรจะบอก
ให้พ่อตาอภัยสอดดู
เห็นว่ากูแก่เฒ่าจะเข้าโลง
เห็นตัวอยู่อิจฉาโต้งโต้ง
โป่งโง้งพูดอีกไม่ตรึงตรา

หลับตาบ้ำลำโพง อาการมีนเมาเหมือนกินเมล็ดลำโพงเข้าไป
โป่งโง้ง อดดี จองทอง เย่อหยิ่ง โป่งโง้งก็เรียก

งมเงาแล้วมีหน้าซ้ำจองทอง
จำจะหามาตามกิจจา

ถ้าอยู่ใกล้จะทองให้นักหนา
มันจะว่าอย่างไรจะใครฟัง

๑ ๘ คำ ฯ

๑ บัดนั้น
เห็นนางทูลปิดงำอำปลัง
วิฬาร์ขัดใจเข้าไปทูล
พอผิวเขากลับมาถึงเมือง
หม่อมเมียว่าไรก็เป็นนั้น
ไม่ได้ถามความพิจารณา
หากสีพี่เลี้ยงมาขอไว้
เธอย้ายยับขับเสียไม่เลี้ยงดู
เธอยิ่งกราดเกรี้ยวเคี้ยวเชิญ
ข้าจึงพานางมาในราตรี
ทั้งผิวเมียเขารุมกันด่าว่า
ชั้นคึกอีกฮักเป็นพันไป

วิฬาร์แค้นคิดถึงความหลัง
นี้เนื้อยังรักผิวกลัวจะเคือง
ว่านางเล่าเค้ามูลไม่สิ้นเรื่อง
มันยังเยื้องยุ่งให้โกรธา
สารพันแคะไค้พิไรว่า
สั่งให้เข่นฆ่านางโฉมตรู
ทั้งเจ้าข้าจึงได้รอดอยู่
นางผัดพอเข้าตรู่จะจรรลี
ถ้าขึ้นอยู่ก็เห็นจะเป็นผี
ปัมชีวีจะม้วยด้วยเจ็บใจ
หาเกรงได้บาปผ่านฟ้าไม่
ว่าจะสู้ภูไนยไม่พรั่นพริ้ง

๑ ๑๒ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
ลูกขึ้นกระที่บาทบาทวาดอิง
ช่างรักผิวกระไรกระนี้หนอ
ความโตความใหญ่พอไม่รู้

ท้าวสิงหลพิโรธโกรธซึ่ง
สุวิญชาดูตุ้มมิ่งไม่บอกกู
ให้หม่อมพ่อไชยเชษฐามาลบหลู่
หากวิฬาร์ลูกกูมันเจ็บอาย

อำปลัง เคลือบคลุม

อัปยศครั้งนี้เป็นที่สุด
มันดูหมิ่นถิ่นแคลนกูมากมาย
ชะอ้ายไชยเชษฐาลูกเขย
ขัดเขมรเป็นเกลียวเคี้ยวฟัน
เขี้ยวงอกออกข้างละสามวา
สำแดงแผลงฤทธิ์อสูร

ถึงชีวิตม้วยมุตก็ไม่หาย
จะปล่อยแก่แก่อายไม่เกรงมัน
คงได้เล่นกันเหวอย่าคึกขัน
โจนจากแท่นสุวรรณทนต์
นัยนาดังแสงพระสุริย์ศรี
เพียงฟันปลัฟี่จะโตรมทรุด

๗ ๑๐ คำ ๗ คุณพาทย์

๑ จับศรสะพายแล่งแกว่งตระบอง ขึ้นฆาตกลองสำคัญชั้นสุด
แล้วให้เตรียมทัพสำหรับยุทธ์ กูจะไปรบมนุษย์เมืองเหมันต์
พระยามารมายังเกยลา ยืนท่าพหลพลขันธ
ร้องเรียกโยธินั้น หุนหันฮึดฮัดขัดใจ

๗ ๔ คำ ๗ เจริง

๑ ครั้นพร้อมเสร็จเสด็จขึ้นรถทรง ยกอสุรจตุรงค์ทัพใหญ่
กระที่บาทเร่ราชรถชัย ออกไปจากวังไม่รังรอ

๗ ๒ คำ ๗ กราว

๑ เมื่อนั้น สุวิญชาขวัญหนีดีฝ่อ
วิ่งตะกายน้ำลายไม่ติดคอ กลัวพ่อจะไปฆ่าพระสาม

ขัดเขมร ขยับผ่านู่งให้สูงและรัดกุมขึ้น
แล่ง กระบอกใส่ลูกศร
เกยลา ย่อมาจากเกยชาลา คือเกยที่สร้างติดกับชาน หรือยกพื้น

ตามยุตท้ายรถกำสรดพลาง
จงผินพักตรามาพาที

นวนนางร้องทูลท้าวยักษ์
เทวีครวญคร่ำรำวิงวอน

ฯ ๔ คำ ฯ

โอษฐ์

๑ โอ้วาพระองค์ผู้ทรงเดช
พระจะยกพลมารไปราญรอน
คิดเห็นเป็นกรรมลูกเที่ยงแท้
พลัดพรากพ่อแม่มาเดินไพร
ชีวิตจืดจางไม่รอดวาย
ครั้งนี้มีทรงพระเมตตา
ประทานโทษเถิดทูลกระหม่อมเอ๋ย
ให้เห็นแก่นัดดาของภูมิ

โปรดเกศลูกมั่งจยังก่อน
ทำโทษโรธกรรมกับเขาไย
จึงได้แต่ทุกข์ทนหม่นไหม้
นี้หากได้พึ่งบาทพระบิดา
ทั้งกุมารหลานชายเป็นสุขา
ก็จะเป็นเวรแค้นช้านี้
อย่าไปเลยจงคืนเข้ากรุงศรี
เทวีทูลพลางทางโศกา

ฯ ๘ คำ ฯ โอษฐ์

ร่าย

๑ เมื่อนั้น
เหลียวมาปลอบพระธิดา
จึงมีสิ่งหนาทประกาศร้อง
งำหัตถ์รับนางนฤมล
พ่อชดใจไซยเซษฐ์มันดูแคลน
หากสงสารหลานน้อยคนนี้
ตรัสพลางทางเลื้อบเห็นวิพาร
ซังลูกซังหลานงุ่นง่านใจ

ท้าวสิงหลให้คิดเสนาหา
อย่าโศกาอาวรณรื้อนรน
ให้เลิกกองทัพกลับเข้าสิงหล
ขึ้นนั่งบนรถแล้วพาที
เจ็บแค้นตั้งหัวอกเป็นผี
ดับโมโหเสียที่เอาบุญไว้
รื้อคิดโกรธาขึ้นมาใหม่
แกว่งตระบองร้องให้กลับรถ

เสนาเร่งขับพลชั้นธ
กูจะได้แก้แค้นแทนทศ

จะไปเหยียบหมันตีให้แหลกหมด
กระที่บาทเร่งรกริบไป

๗ ๑๐ คำ ๗ เชิด

๑ เมื่อนั้น
วอนว่าพาที่รีฟโร
หลานน้อยนี้จะเป็นกำพร้าพ่อ
ทูลพลางนางชบพักตรา

สุวิญชาอกสันหวันไหว
พระบิดรงค์จึงได้เมตตา
ลูกขอประทานโทษา
กอดบาทพระบิดาโศกาลัย

๗ ๔ คำ ๗ โอด

๑ เมื่อนั้น
จึงโลมเล่าธิดายาใจ
พ่อคิดแค้นขึ้นมากิ่งน่าน
อันโทษตัวผิวเจ้ามันอีกอึก
แล้วดำรัสตรัสร้องเปรยไป
ให้กลับพหลพลนิกร

ท้าวสิงหลกลับคิดพิสมัย
อย่าร้องให้ไปเลยนะลูกรัก
จะไครยกพลมารไปหาญหัก
จะยกให้หลานรักอย่าทุกซัร่อน
ลูกหลานมันร้องให้ไม่หยุดหย่อน
คืนเข้าพระนครมิทันช้า

๗ ๖ คำ ๗ เชิด

๑ ครั้นถึงจึงขึ้นบนปราสาท
เชยชมพระราชนัดดา
ขนานนามประทานหลานชาย
ให้พี่เลี้ยงนางนมพร้อมพริก

เสด็จนั่งเหนืออาสน์อันเลขา
เป็นที่เส่นหาพระยาัยักษ์
ชื่อนารายณ์ธิเบศร์สมศักดิ์
บำรุงรักษพระกุมารสำราญใจ

๗ ๔ คำ ๗

ตอนที่ ๒
พระไชยเชษฐาตามนางสุวิญา

ข้า

๑ เมื่อนั้น

แต่ละห้อยคอยหาพระदनัย
จึงตรัสกับมเหสีพี่ทุกชนก
จะคล้องช้างอยู่กลางพนาวา
สงสารสุวิญชาทรงครรภ์
จำจะไปเยี่ยมเยียนเทวี

ฝ่ายท้าวธรรมมิกเป็นใหญ่

มิได้เป็นสุขสักเวลา

ลูกรักของเรานี้ไปป่า

หรือกลับมายังไม่ถึงธานี

จะเป็นฉันทออยู่ไม่รู้ที่

ให้แจ้งเหตุร้ายดีประการใด

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย

๑ จึงชวนพระมเหสีบังอร

สองกษัตริย์ลีลาคลาไคล

บทจรจากแท่นที่อาศัย

เสด็จไปปราสาทพระไอรส

ฯ ๒ คำ ฯ เพลง

๑ ครั้นถึงแลดูประตูปิด

พระดำเนินเดินเที่ยวเลี้ยวลอด

จึงร้องเรียกสุวิญชานารี

หลับไปหรือไรไม่พุดจา

ประหลาดจิตเจียบเขียบไปไหนหมด

รอบปราสาทไอรสด้วยสงกา

ชนนีบิตุรงค์ลงมาหา

แก้วตาเปิดรับพ้อฉับไว

ฯ ๔ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
แว่วเสียงพระชนกก็ตกใจ
ด้วยขับไล่สวัญชาบังอร
กลัวความทั้งนี้จะมีมิด
จึงค่อยย่อมามองเมียงดู
จำเป็นก็จำออกไป

พระไชยเชษฐาทอดถอนใจใหญ่
พริ้งตัวกลัวภัยเป็นสุดคิด
ไม่ทูลก่อนทำตามอำเภอจิต
ทรงฤทธิ์อันอันตันใจ
เปิดประตูมิใคร่จะออกได้
บังคมไหว้ทั้งสองกษัตรา

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
สะกิดบอกมเหสีโสภา
ดูท่วงทีกริยาไม่สบาย
จึงตรัสถามไปพลันทันใด
ซึ่งว่าช่างเผือกพลายพัง
จริงเหมือนหนังสือเขาถือมา

พระบิตุรงค์เห็นองค์ไอรสา
หน้าตาถูกเราเศร้าโศกไป
ดีร้ายชะรอยจะเจ็บไข้
เจ้ามาถึงเมื่อไรนะลูกยา
ได้พบมั่งหรือไม่ที่ในป่า
หรือว่าเหตุผลประการใด

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
ลูกอุตสาห์จัดแจงเสียแรงไป
หมายใจว่าจะได้ช่างสำคัญ
ชั้นแต่รอยเท้าก็ไม่พบ

พระไชยเชษฐาทูลแจ้งแถลงไข
เชือกบาศเชือกใช้ก็เตรียมครบ
ดั้นด้นในป่าเที่ยวหาจบ
พอครบเจ็ดวันก็รีบมา

ฯ ๔ คำ ฯ

เชือกใช้ เชือกใช้ในการคล้องช้าง

เราก็ได้มีเมียมาเสียหนัก
เกิดมาแก่จะตายพึงไฉน
ชีชะชอบใจไชยเชษฐ
ทำตามลำพังอหังการ
ว่าแล้วสั่งสี่พี่เลี้ยงพลัน
ไปติดตามสวัญนางคราญ
แม่นประสบพบนางเทวี
จะถามดูให้รู้โทษกรรม

จนพินหักหัวหงอกไปหมดสิ้น
ช่างเชือลั่นหลงกลคนมารยา
ฤทธิ์เดชสูงส่งหยิ่งนักหนา
ไม่เกรงศักดิ์ดาพระยามาร
จงเกณฑ์กันพลเรือนแลทหาร
เที่ยวคั่นดูทุกบ้านแลงดอน
ว่าเรานี้ให้คืนเข้ามาก่อน
อ้อนวอนว่ากล่าวทั้งวิพาร

ฯ ๑๒ คำ ฯ เจริญ

๑ บัดนั้น
ต่างถวายบังคมแล้วไคลคลา
เรียกหาบ่าวไพร่ร่วนวาย
ครั้นเสร็จก็รีบจรจรัส

พระพี่เลี้ยงรับสั่งไล่เกศา
ออกมาบอกเวรเกณฑ์กัน
จัดแจงแต่งกายขมิ้มมัน
แยกกันไปตามมรรคา

ฯ ๑๔ คำ ฯ เชิด

๑ ออกนอกพารามาถึง
เที่ยวดูสำคัญสัญญา
ทั้งสี่ยืนตีปรีดา
ให้บ่าวสนิทติดพี่น้อง
แล้วรีบตามทราวม้วยจะให้ทัน
สักครู่หนึ่งก็ถึงต้นไทร

ทางหนึ่งจะเข้าประตูป่า
ก็พบรอยวิพารจำปาทอง
หัวเราะรำกระหิ้มยิ้มย่อง
เป็นนายกองเก็บดอกจำปาไป
ดั้นด้นเดินมาในป่าใหญ่
แลไปเห็นหีบก็สงกา

อหังการ เยอหยิ่ง ถือตัว ทะนงตัว
ประตูป่า ทางที่จะเข้าไปสู่ป่าใหญ่

ต่างวุ่นวิ่งชิงกันเข้าเพ่งพิศ
จำปาทองตกกลาดดาษดา
แล้วแยกย้ายเดินไปด้อมมอง
บ้างระวังนั่งเฝ้าของสำคัญ
บ้างเที่ยวไปพบรอยอัสตร
ไม่ประสบพบนางโฉมตรู

ประหลาดจิตเปิดดูเห็นภูษา
พื้เลี้ยงพุดจาหารื้อกัน
เที่ยวท่องตามไปในไพรสัณฑ์
บ้างชวนกันขึ้นบนต้นไม้ดู
ชอกซอนเที่ยวหาเป็นหมู่หมู่
ต่างก่บ่าวไพร่มาพร้อมกัน

ฯ ๑๒ คำ ฯ เสร็จ

๑ จงปรึกษาหารือกันทั้งสี่
ไปทูลความตามได้ของสำคัญ
ครั้นจะเที่ยวหาองค์นงลักษณ์
ว่าแล้วจึงพากันคลาไคล

เรานี้จำจะรีบผายผัน
ทรงธรรมจะโปรดประการใด
ไม่ประจักษ์ว่าไปตำบลไหน
บ่าวไพร่แบกหีบรีบตามมา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๑ ครั้นถึงจึงตรงเข้าไปเฝ้า
แล้วกราบทูลความตามกิจจา
พบรอยเท้าแมวเป็นแถวถ้อง
จึงตามรอยดำเนินเดินไป
ทั้งจำปาทองก็กองกลาด
ข้าเที่ยวดูในดงพงพี
ครั้นต้นต้นคั่นหาต่อไป
สุดที่จะเที่ยวเลี้ยวลด

ก้มเกล้าบังคมเหนือเกศา
เดิมเข้าไปถึงชายไพร
ดอกลำปาทองก็ไหม้ไหม้
ถึงต้นไทรได้หีบกับผ้านี้
ผิดประหลาดไม่พบนางโฉมศรี
พบแต่รอยพาชีรอรถ
รอยรถมโนมัยก็หายหมด
พระทรงยศจงทราบฝ่าธุลี

ฯ ๘ คำ ฯ เสร็จ

๑ เมื่อนั้น
เห็นหีบกับสไบของเทวี
จึงตรัสแกมเหลืพรามวัย
เจ้าจะเห็นอย่างไรให้วามา
อีเหล่านีร์ชยาสาธารณ์
เฝ้าตะบอยบอกผัวยั่วเย้า
ถึงจะเป็นกาลสิดีชั่ว
ผิดชอบก็ไม่วู้วาม
นี่แนไชยเชษฐ์ลูกเอ๋ย
จงพินิจพิศดูผ้าสไบ
อันหีบใหญ่ใบน้อยู่กลางดง
แต่จนใจว่าไปก็อำปลัง
เออสิ่งของร่่องรอยก็พบสิ้น
อ้ายทั้งสี่พี่เลี้ยงมึงกลับมา
เสียแรงกูไว้เนื้อเชื่อใจ
ชอบแต่เขียนให้หลังเป็นทาลาน

ท่านท้าวธรรมมิกเรืองศรี
ภูมิสงสัยในวิญญาน์
พิเคราะห์ไปสมสันดังเราว่า
อันนางสวัญชานงเยาว์
เอาท่อนไม้ใส่พานว่าลูกเขา
อนิจจาลูกเราช่างเบาความ
เมียของตัวเป็นไรไม่ไต่ถาม
ขับไล่เล่นตามสบายใจ
กระไรเลยงวองงหลงไหล
เห็นเจ้าจะจำได้ดอกกระมัง
มันคงจะใส่เอาไปฝัง
จะคอยฟังถ้อยคำสวัญชา
จะแทรกดินบินไปไหนหนักหนา
มูสาเปล่าเปล่าไม่เข้าการ
ช่างนิ่งได้มุดหัวอยู่กับบ้าน
การงานหนักเบาไม่เข้าใจ

ฯ ๑๖ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
เคื่องแค้นลูกยาแล้วว่าไป

นางแก้วสัจจาอัชฌาสัย
นั่งดูอยู่ไยไม่พาที

ทาลาน เป็นคำเปรียบเทียบการเขียนหลังให้เป็นรอย คล้ายกับการจาร และถมหมึกเป็นตัวอักษรเป็นแนวนบนใบลาน ในที่นี้ หมายถึง เขียนจนหลังลาย

ของนี้จำได้หรือไม่เล่า	ลูกเต้าอะไรที่ไหนดี้
พลอยเพื่อนเปื้อนปนเจ้าคนดี	ช่างไม่มีความคิดสักนิดเดียว
เชื้อลั่นหลงกลคนโกหก	มีแต่พอกโมโหจนเฉียว
ใจคอพอดี้กระนี้เจียว	จะบอกแม่คำเดียวไม่น้อยใจ
นิจจาเอ๋ยสุวิญชาบังอร	จะชอกซอนไปตำบลหนไหน
จะอดอยากลำบากประการใด	ว่าพลาจอรไท้ก็ไต่

ฯ ๘ คำ ๖ โอด

๑ เมื่อวัน	พระไชยเชษฐาธิราชวงศ์เรืองศรี
เห็นองค์สมเด็จพระชนนี	ไต่ก็รำพันว่าไป
คิดถึงเมียเสียใจอาลัยนัก	พระเม็นพักตร์ผินผันกลั่นร้องไห้
พลาจหีบดอกจำปาผ้าสไบ	ภูวนายแลเล็งเพ่งพิศ
แล้วทูลสองพระองค์ทรงเดช	จงโปรดเกศเกศีลูกนี้ผิด
เพราะโมโหหุนหันไม่ทันคิด	อกุศลลจิตให้เป็นไป
หากสี่พี่เลี้ยงเข้ากันทาง	ขอโทษนางอ่อนวอนเป็นไหนไหน
จึงมิได้ฆ่าฟันให้บรรลัย	ขับไล่เสียจากพารา
เดชะบุญนางตลอดรอดฝั่ง	อีกคนซึ่งคนคิดริษยา
จะเสี่ยงสับแล่นเนื้อเอาเกลือทา	แก้แค้นแสนสาแก่ใจมัน

ฯ ๑๐ คำ ๖

๑ เมื่อวัน	ท่านท้าวธรรมิกนิกรุนหัน
จึงตรัสว่าไม่เห็นถึงเช่นนั้น	น้อยหรือให้ฆ่าฟันกล้า
นี้หากอ้ายทั้งสี่พี่เลี้ยง	มันว่ากล่าวบายเบี่ยงเป็นหนักหนา
ยังขับไล่เสียจากพารา	งามหน้าแล้วคราวนี้ดีแท้

จะพูดไปเหนื่อยเปล่าไม่เข้าข้อ
นับวันแต่จะเพื่อนเชื่อนแซ
แต่คิดมาหรือหนึ่งจะต้องว่า
หยาบหยามทำตามอำเภอใจ
ถ้านางไปทูลท้าวกล่าวโทษ
ก็จะยกพวกพลอสุม
จงเร่งคิดติดตามทราวม้วย
ชี้แจงบรรยายให้หายเคือง
ว่าพลางชวนนางแก้วสัจจา
พร้อมสนมกำนัลชั้นที่

ถึงเป็นพ่อก็ทำไมกับคนแก่
ไม่รู้คั่งรู้แควประตุไร
จะพลอยพาความผิดถึงผู้ใหญ่
ยิ่งกว่าข้าสินไถ่ที่ได้มา
จะกริ้วโกรธขัดแค้นแสนสา
รับมาเคี้ยวกันสิ้นทั้งเมือง
ไปแก้ไขทูลความตามเรื่อง
เร่งออกจากเมืองในวันนี้
ลีลาจากปราสาทศรี
ภูมิเสด็จคลาไคล

ฯ ๑๔ คำ ฯ เสมอ

ก้า

๑ เมื่อนั้น
ครวญคร่ำกำสรดระทดใจ

พระไชยเชษฐาธิราชมีศรีใส
อยู่ในแท่นที่ศรีไสยา

ฯ ๒ คำ ฯ

ข้าสินไถ่ ทาสที่ไถ่จากนายคนอื่นมารับใช้

สนม พนักงานฝ่ายในที่รับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน เป็นหญิงมี
ตระกูล

กำนัล หญิงที่เป็นข้ารับใช้ในวัง

ชั้นที่ ชายที่ถูกตอนเป็นข้ารับใช้ในวัง

พญาโคก

๑ ทอดองค์ลงนอนเหนืออาสน์	กรก่ายพระนลาฏละห้อยหา
คิดคะนึ่งถึงโฉมสุวิญชา	ให้มีความเมตตาอาลัยนัก
แต่เจ้าพลัดพรากจากบุรี	พื่อนี้วิตกเพียงอกหัก
จากเมียเสียทั้งพระลูกรัก	ทรงศักดิ์รัญจวนครวญคราง

ฯ ๔ คำ ฯ

โอ้

๑ โอ้สุวิญชาของผัวเอ๋ย	บาปสิ่งไรเลยเราเคยสร้าง
บันดาลดลให้มีอิเจ็ดนาง	มันเกิดมาตามล้างในชาตินี้
จึงเพอญให้ผัวมัวนิยม	สมาคมคบพวกเดียรฉัตร
ไม่รู้กลคนกาลกิณี	จึงเสียมิ่งมารศรีน่าน้อยใจ
สงสารปานนี้นางโฉมตรู	จะไปอยู่แห่งหนตำบลไหน
หรือจะตายวายว้างเสียกลางไพร	หรือจะไปได้ถึงพระบิตร
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนทเวษ	ชลเนตรซึมซาบอาบหมอน
พระโศกศัลย์กันแสงถึงบังอร	แนนอนสะอื้นให้ไปมา

ฯ ๘ คำ ฯ โอต

ร้าย

๑ เมื่อนั้น	นางศรีสุริยาเสนาหา
เห็นพระโฉมยงทรงโคก	สะอื้นถึงสุวิญชาที่พรั่นใจ

เดียรฉัตร นอกสู่นอกทาง

จึงเรียกนางอุบลวดี
หยูกยาอาคมที่ทำให้
พระรื้อครวญคร่ำรำพึง
แม้ตามไปได้ตัวกลับมา
จำเราจะพากันขึ้นไป
ให้เธออภัยศอดอายุ

ครั้งนี้เราจะคิดเป็นโฉน
ก็เสื่อมคลายหายไปทุกเวลา
คิดถึงสุริยชาเป็นหนักหนา
เบื่องหน้าก็จะเกิดวุ่นวาย
เยาะเย้ยไยไพพระโฉมฉาย
แล้วเดินกรายตรงไปไม่รั้งรอ

๗ ๘ คำ ฯ เพลง

เย้ย

๑ ครั้นถึงจึงเข้าผลักไส
เฝ้าครวญคร่ำน้ำเนตรยังคลอคลอ
นางสุริยชาเป็นกาสิ
ยังอาลัยในหญิงทรลักษณ์
เขาจะว่าพระองค์หลงเมีย
นางอื่นหมิ่นแสนแน่นไป
ไม่เหมือนนางหน้าवलไม่ควรคู่
เดี๋ยวนี้พรากจากท้าวเป็นคราวเคราะห์
รักเมียสุดอย่างห่างไม่รอด
ขับเสียจากวังแล้วนั่งมิ
สมเพศเวทนาน่าห้าวร่อ
รู้กระนี้ขับเมียเสียทำไม

ทุกซ່ร้อนถึงใครกระนี้หนอ
เห็นต่อจะรำลึกถึงเมียรัก
เผอิญมีลูกอ่อนเป็นท่อนสัก
ไม่อายพัศตร์นักสนมกรมใน
ขับไล่ไปเสียแล้วร้องไห้
มิใช่สตรีมีจำเพาะ
แต่เจ้าสุริยชาจะพาเหาะ
ไปสืบเสาะตามหาเอามาซิ
เป็นไรไม่กอดกันไว้สิ
สิ้นสติมันตั้งตะลึงตะไล
ทุกซ່ร้อนงอนหง่อเหมือนจับไข้
แล้วจะมาอาลัยเมื่อปลายมือ

นักสนมกรมใน พนักงานหญิงฝ่ายใน
ปลายมือ ตอนสุดท้าย

น้ำลายคายถ่มลงถึงดิน
ไพร่บ้านพลเมืองจะเลื่องลือ

จะกลับคืนกลืนกินไม่เกลียดหรือ
อิงอ้อไปทั่วทั้งเหมันต์

ฯ ๑๔ คำ ฯ เจริญ

ร่าย

๑ เมื่อนั้น
งุ่นง่านดาลเดือดุดตัน
เหม่ออื้อซ้าหน้าเป็น
กูขับเมียกูเสียก็เพราะใคร
มึงอย่าพักชมชื่นรื่นรวย
แม้นตามไปได้สมดังใจจง
วันนั้นเสียความไม่ถามไถ่
ไม่ทันคิดพิเคราะห์ดูเล่ห์กล
มึงทั้งเจ็ดคนอีชาติซ้า
ทำแก่นื้อแก่ตัวหนังหัวพอง
กูได้หีบมาเป็นสำคัญ
ช่างพันผูกว่าลูกเป็นท่อนไม้

พระไชยเชษฐาเคื่องแค้นแสนศัลย์
ขบฟันกรี้ยวกราดตวาดไป
มาเยาะเย้ยกูเล่นหรือไฉน
พวกมึงหรือมิใช่มา युง
ชีวิตมึงจะม้วยเป็นผุยผง
จะปลดปลงทั้งโคตรอีเจ็ดคน
กูหลงเชื่ออีใจอกุศล
บันดาลดลจิตใจให้ขับน้อง
เห็นกูไปมาก็จงหอง
เหมือนกิ่งก่าได้ทองผูกคอไว้
จะได้เล่นเห็นกันให้จงได้
นั่นเล่ห์กลของใครอีมารยา

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
เคื่องค้อนย้อนตอบพระวาจา

นางอุบลวดีเส่นหา
ถึงหีบหีบได้มาไม่ตกใจ

หนังหัวพอง แสดงอาการจงหอง เหมือนลิงแสดงอาการพองขน
กิ่งก่าได้ทอง (สำนวน) เยื่อหุ้มเพราะได้ดี หรือมีทรัพย์ชิ้นเล็กน้อย

ใครยังยืนว่าข้าทำร้าย	อันจะคิดตัวตายอย่าสงสัย
ถึงจะดำนํ้าลุยไฟ	ไม่ย่อท้อต่อใครอย่าสงก
ลืได้หีบมาเห็นเป็นสำคัญ	ก็เชิญไปตามกันที่ในป่า
เกลือกว่าจะพบพระลูกยา	จะได้พามาให้พร้อมพรัก
ข้านี้ซี้ซ้าอยู่ในเรือน	มันไม่เหมือนหม่อมแม่เจ้าท่อนลัก
แต่ขับไล่ไปแล้วยังรำรัก	จนพระพักตร์ดูดำดังหมึกทา

ฯ ๘ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐาเคื่องแค้นแสนสา
ดูดูลั่นลมเจรจา	ต่อล้อเล่นหน้าคารมดี
อุตส่าห์เร่งขึ้นเสียงเถียงให้อึง	หัวมึงจะขาดอยู่ที่นี้
พระกริ้วโกรธนักดังอัคคี	เหม่ออิกาลิมึงเหยยใคร

ฯ ๘ คำ ฯ เเจรจา

ศัพท์ไทย

๑ ว่าเอยว่แล้ว	ฉวยพระขรรค์แก้วเลี้ยวไล่
ทุดอิจัญไร	วิ่งไปโยนา
ปากกล้าสาหัส	กูจะตัดเกศา
อืเจ้ามายา	ซี้ซ้าอาธรรม
พระยั้งโกรธเกรี้ยว	ไล่เลี้ยวห้าหัน
กระชิตติดพัน	ฟาดฟันวุ่นไป

ฯ ๖ คำ ฯ

ดำนํ้าลุยไฟ	การพิสูจน์ความจริงระหว่างโจทก์กับจำเลยในกฎหมาย- แก้ด้วยการดำน้ำ หรือลุยไฟ
เล่นหน้า	ลอยหน้าลอยตา

ร้อ

๑ เจ็ดเอ๋ยเจ็ดนาง
เชื่อว่าถูกใจ
คลั่งถึงเมียรัก
ว่าพลางพากัน

เถียงพลางวิ่งพลางไม่เข้าใกล้
ออกไล่ฆ่าฟัน
ฮึกฮักหุนหัน
พัลวันวิ่งไป

๗ ๔ คำ ๗

ร้อ

๑ อีเอ๋ยอีเจ็ดคน
กล่าตื๋นไย
หวั้มึงจะพับ
ว่าพลางทรงธรรม์

ยังขึ้นเสียงเถียงลนทะเลาะได้
อีใจฉกรรจ์
ลงกับพระขรรค์
ไล่ฟันกล้า

๗ ๔ คำ ๗ ใช้ด

ร้าย

๑ ครั้นเห็นเจ็ดนางหนีไป
ทวนรำลึกตรึกถึงสุวิธชา

ดั่งแค้นพระทัยเป็นหนักหนา
เสด็จมายังพระโรงรุจิ

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

๑ ลดองค์ลงนั่งเหนืออาสน์
ให้ผู้กุมมำเตรียมพลมนตรี

ประภาษสั่งพี่เลี้ยงทั้งสี่
พรุ่งนี้น้องจะไปไพรวัน

๗ ๒ คำ ๗ เจริจา

๑ บัดนั้น
มาจัดพลผูกม้าเครื่องสุวรรณ

พระพี่เลี้ยงรับสั่งแล้วผายผัน
เตรียมทำทรงธรรม์ที่เกยลา

๗ ๒ คำ ๗ เจริจา

๑ เมื่อนั้น พระไชยเชษฐาสือเดชทุกทิศ
ครั้นสว่างสร้างแสงพระสุริยา เสด็จมาสระสรงสาคร

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ ทรงเครื่องประดับสรรพเสร็จ ขัดพระขรรค์ใจเพชรสะพักศร
แล้วลีลามาทรงอัสตร ให้เลิกพลนิกรโคลคลา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ชมดวง

๑ พระเสด็จเข้าไปไพโรพฤกษ์ คะนึ่งนึกถึงเจ้ายอดเสน่หา
พลางชมรุกขชาติดาดดา บ้างทรงผลผกาอรชร
หอมหวลอวลอบมารวยริน กล้ากลิ่นเหมือนกลิ่นดวงสมร
พระผ่นแปรแลเห็นทิวากร บ้างบินร่อนเรียกคู่บ้างจับคอย
เบญจวรรณจับวัลย์พันอุโลก ถวิลวันวิโยคที่โคกสร้อย
กระลึงจับไม้กระลึงลอย เหมือนขับไล่สาวน้อยให้คลาดแคล้ว
นกหว้าจับไม้ชานางนอน เหมือนน้องวอนว่าพี่อยู่แจ้วแจ้ว
นกกระเต็นเต้นได้ต้นช่องแมว เหมือนน้องแก้วไต่เต้าตามวิพาร์
ชมพลางทางกะนึ่งถึงเมียรัก พระทรงศักดิ์เศร้าสร้อยละห้อยหา
ไม่แลดูหมู่ไม้สกุณา รีบเร่งอาชาจรลี

ฯ ๑๐ คำ ฯ เชิด

อุโลก ไม้อุโลก เป็นไม้เนื้ออ่อนประเภทหนึ่ง

ตะนาว

๑ เดินพลางทางเห็นจำปาทอง
ทั้งรอยแฉะขุดคุ้ยปัดพี
อันนวลนางมาทางสิงหลได้
ชะรอยเจ้าเศร้าโศกโคลคลา
แล้วส่งบรรดาพวกพล
ส่งพลางทางข้ามโนมัย

เรียรายกายกองตามวิถี
จึงบอกสี่พี่เลี้ยงมิได้ช้า
น้องนี้ดีใจเป็นหนักหนา
ดอกจำปาจึงตกตามทางไป
ให้ต้นต้นคันคว้านป่าใหญ่
ตามรอยดอกไม้ไปดู

ฯ ๖ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

ร้องเชิดฉิ่ง

๑ เห็นจอมปลวกต่อไม้หมายว่าน้อง
ครั้นแลไปมิใช่นางโฉมตรู
เห็นเงาไวไวอยู่ในรก
เข้าใกล้มิใช่นางทรามวัย
ได้ยินเสียงดุเหว่าเร้าร้อง
ฟังไปมิใช่เสียงสุริยชา

พระกัมมองค์ลงมองอยู่เป็นครู
ให้คิดอายอดสูในพระทัย
รื้อขั้วม้าหกมาดูใหม่
ชลนัยน์ไหลหลังลงหลังม้า
เอ๊ะเสียงน้องโน่นแล้วกระมังหนา
พระทรงโคกแล้วคลาไคล

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

ร้าย

๑ ครั้นถึงปลายแดนเมืองสิงหล
พระตรัสแก่พี่เลี้ยงทันใด

ให้พักพลหยุดอยู่ในป่าใหญ่
เราจะตั้งแรมไพรอยู่ที่นี่

ขั้วม้าหก

ขั้วม้ากลับ

แรมไพร

ค้างคือนอยู่ในป่า

“ครั้นถึงปลายแดนเมืองสิงหล ให้พักพลหยุดอยู่ในป่าใหญ่
พระตรัสแก่พี่เลี้ยงทันใด เราจะตั้งแรมไพรอยู่ที่นี่”

จะได้จับซาบดูให้รู้ข่าว
หรือเวียนวงหลงอยู่พนาลี
พื่อออกไปบอกเสนา
อย่าเกรียวกราวป่าวร้องจงทุกคน

ว่านางมาถึงท้าวยักษ์
จะได้ยกโยธีไปเที่ยวค้น
ให้ตั้งพลับพลาพนาสน์
รู้ถึงสิ่งหลจะวุ่นวาย

ฯ ๖ คำ ฯ เจริญ

๑ บัดนั้น
จึงเรียกหาบรรดาตัวนาย

พระพี่เลี้ยงรับสั่งแล้วผันผาย
แล้วบรรยายสั่งความตามบัญชา

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ บัดนั้น
ให้บ่าวไพร่ตัดไม้เกี่ยวคา

เสนาตำรวจในซ้ายขวา
มาปลุกพลับพลาจับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
พอพระสุริยาสายัณห์

องค์พระไชยเชษฐาเจ็ดฉั่น
จรจรลั่นสู่พลับพลาชัย

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๑ ลดองค์ลงนั่งเหนืออาสน์
ให้คิดรำพึงคะนึ่งใน

จะดำรัสตรัสประภาษก็หาไม่
ถึงนางทรมวยสุวิญชา

ตำรวจใน เจ้าพนักงานกรมหนึ่ง ทำหน้าที่รักษาพระองค์ โบราณเรียก
ว่า กรมพระตำรวจ

ครั้นเพลาลบคำย่าฆ้อง
จึงเสด็จเข้าในที่ไสยา

เสียงนกหว่อร้องก้องป่า
เอนองค์ลงนิทราไม่มีสบาย

ฯ ๔ คำ ฯ ตระ ประทมไพร

ซ้ำ

๑ พระแนนอนนอนทอดใจใหญ่
กูขับเมื่อยเสียรู้ไอแสนร้าย
พออุกจิตคิดกลับลิ้นแล้ว
น้อยใจเจ็บชำระกำหนดรวง
แต่จากมิ่งเมื่อยขวัญจนวันนี้
เจ้าคิดถึงพี่บ้างหรืออย่างไร
นิจจาเอ๋ยปานนี้สุวิธชา
พระรัญจวนครวญหาในราตรี

คิดใคร่ครวญไปฤทัยหาย
มันอุบายพูดพ้อล่อลวง
ดังดวงแก้วตกลงชเลหลวง
มันแก้งเด็ดเอาดวงชีวิตไป
ผิวจะมีความสุขก็หาไม่
หรือจะแค้นเคืองใจไม่ไยดี
จะอยู่ป่าหรือจะอยู่ในกรุงศรี
จนม้วยหลับไปกับที่ไสยา

ฯ ๘ คำ ฯ ตระ

ซ้ำ

๑ เมื่อนั้น
อยู่ในสิงหลพารา
รูปทรงละม่อมพร้อมพริ้ง
สววยรมย์สมบัติสวัสดิ์

พระนารายณ์ธิเบศร์ไอรสา
จนชั้นษาอายุได้เจ็ดปี
งามยิ่งเท่าในราศี
กับพระชนนีโฉมตรู

ย่าฆ้อง ตีฆ้อง เป็นธรรมเนียมบอกให้รู้ว่า เวลาเปลี่ยนจากกลางวันเป็น
กลางคืน

ชเล ทะเล

เมื่อวันจะพบพระบิดุเรศ
นำเจ็บใจใครหนอเป็นพ่อกู

ให้บังเหตุโอรสคิดอดสู
จึงถามมารดาดูทันใด

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย

๐ อันพระบิดุเรศของลูกรัก
เห็นแต่แม่ผู้เดียวเปลี่ยวใจ
สุริยวงศ์พงศ์ประยูรที่คุ้นเคย
โปรดเกล้าเล่าแกลงแจ้งยุบล

ไม่รู้จักรูปทรงว่าองค์ไหน
กับท้าวไทอัยกาเป็นสองคน
ช่างไม่มีบ้างเลยในสิ่งหล
เหตุผลเป็นไฉนพระชนนี

ฯ ๔ คำ ฯ

๐ เมื่อนั้น
ได้ฟังลูกยาพาที
เหตุนี้ดีร้ายพระบิดา
แสนสงสารลูกน้อยกลอยใจ

นวลนางสุวิญชามารศรี
เทวีก็คิดสะตุงใจ
ตามมาแล้วลูกจึงนึกได้
ชลนัยน์ไหลหลังตั้งธารา

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

๐ เมื่อนั้น
แลเห็นสมเด็จพระมารดา
จึงทูลว่าข้าถามถึงบิดุรงค์
เหตุผลต้นปลายประการใด

พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
ชลนาไหลพรากก็หลากใจ
เป็นไฉนโยทรงกันแสงให้
จงบอกเล่าลูกไปตามสัจจา

ฯ ๔ คำ ฯ

๐ เมื่อนั้น
เมื่อแม่แห่งนดูหลังคา

สุวิญชากล่าวแกล้งแสร้างว่า
ผงปลิวเข้าตาให้เคื่องคาย

ชลเนตรไหลหลังลงพรั่งพรู
ซึ่งถามถึงบิดาย่าวุ่นวาย
อันบิดุเรศเกิดเกศของเจ้านั้น
จงไปเฝ้าอัยกาเจ้าสากล

เคื่องอยู่เดี๋ยวนี้ยังมีหาย
แม้จะบอกฤสาทยอรัณรณ
คือพระองค์ทรงธรรมท้าวสิงหล
ทูลถามเหตุผลให้แจ้งใจ

ฯ ๖ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อئัน
แล้วบังคมลาคลาไคล

พระนารายณ์ธิเบศร์สิ้นสงสัย
ไปเฝ้าท้าวไทอัยกา

ฯ ๒ คำ ฯ เพลง

๑ ครั้นถึงมหาปราสาท
ลตองคล้องกราบกับบาท

จึงลีลาศเข้าไปใกล้รักษา
นั่งเฝ้าอัยกาพระยาอัษ

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ เมื่อئัน
เชยชมโลมลูบจูบพัคตร์

ท่านท้าวสิงหลทรงศักดิ์
พลางอุ้มหลานรักใส่ตักไว้

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ เมื่อئัน
แล้วกราบทูลความถามท้าวไท
แต่หลานรักรู้คำจำความ
ครั้นทูลถามพระแม่สุวิธชา
มารดาข้ายังเป็นสาวเส้
ไม่ร่วมแท่นบรรทมภิรมย์รัก

พระนารายณ์ธิเบศร์บังคมไหว้
พ่อข้าคนไหนอัยกา
ยังไม่รู้จักนามรู้จักหน้า
บอกว่าตาเป็นพ่อเห็นผิดนัก
ตาแก่โคร่งคร่างฟันฟางหัก
สงสัยนักตาเล่าให้เข้าใจ

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น	ท่านท้าวสิงหลเป็นใหญ่
ได้ฟังหลานสนองต้องพระทัย	ยิ้มแย้มละไมแล้วว่ามา
เขาเห็นว่าตาชราหนัก	หลานรักจะอับอายชายหน้า
ไม่สมกันกับแม่สุริยชา	จึงให้เรียกพ่อตาแล้วเป็นไร

๗ ๔ คำ ๗ เจระจา

๑ เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์สิ้นสงสัย
สำคัญว่าพ่อจริงก็นิ่งไป	จึงกราบทูลท้าวไธยกา
หลานจะลาไปเล่นพนาลี	จับหม่อมฤๅตีแลปีกษา
ตะวันชายบ้ายคล้อยจะกลับมา	พระอัยกาจงโปรดปรานี

๗ ๔ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น	ท่านท้าวสิงหลยักชี
แสนสวาทนัดดาพันทวี	กอดจูบแล้วมีพระบัญชา
หลานจะใคร่ไปเที่ยวเล่นไพร	ก็ตามแต่น้ำใจตาไม่ว่า
จึงเรียกสี่พี่เลี้ยงเข้ามา	กำชับกำชาสารพัน
แล้วบัญชาการว่าหลานรัก	พ่ออย่าอยู่ช้านักในไพรสณฑ์
พอบ่ายชายแสงสุริยัน	จงรีบผายผันมาพารา

๗ ๖ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
ชื่นชมยินดีชิลีลา	มาทรงอาษาทันใด

เล่นพนาลี	เที่ยวป่า
ตะวันชาย	เงาแดดทอดยาวในเวลาบ่าย (เวลาประมาณ ๑๕ นาฬิกา)

พร้อมพระพี่เลี้ยงทั้งสี่
ควบจับคับคั่งเวียงชัย

เสนีขี่ม้ามาไสว
เร่งอาชาไนยให้เคลื่อนคลาย

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๑ ครั้นถึงป่าใหญ่ไพรสาณฑ์ จึงสั่งพนักงานบ่วงข่าย
ให้เร่งลงหลักดักกราย พวกม้าผันผายไปโล่มา

ฯ ๒ คำ ฯ เจริญ

๑ บัดนั้น เหล่าพวกพนักงานถ้วนหน้า
ผูกบ่วงถ่วงทิ้งโยทะกา ดักตามมรรคาที่เนื้อจร
บ้างวงข่ายรายรอบปากชนาง ใส่สายใยระยางชักหลอน
พวกม้าไล่ไปชายดงดอน หุ้มต้อนฝูงสัตว์สะพัดมา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด เจริญ

๑ บ้างจับได้สิงโตโคกระทิง สารพัดสัตว์สิ่งมหัส
บ้างได้นือเปื่อนานา ต่างเอามาถวายพระกุมาร

ฯ ๔ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น พระนารายณ์อิเบศร์เกษมศานต์
ชมสัตว์จับดูบาทแสนสำราญ แล้วพระกุมารก็ปล่อยไป

ฯ ๒ คำ ฯ

โยทะกา ตะขอเหล็ก ใช้สำหรับเกี่ยวรั้ง
ข่าย ตาข่าย

๑ ครั้นเสร็จขึ้นสายธนูศิลป์
ยังต้นรังพลันทันใด

ฟ้าดินกัมปนาทหวาดไหว
เสียงสนั่นลั่นไปในอารัญ

๗ ๒ คำ ๗ เขตฉิ่ง เจริญ

๑ เมื่อนั้น
กับสี่พี่เลี้ยงทั้งนั้น
พี่เลี้ยงว่าเสียงเหมือนฟ้าผ่า
จึงลงจากพลับพลาคลาไคล

พระไชยเชษฐตระหนกอกสัน
พากันหวั่นหวาดประหลาดใจ
บ้างว่าเขายังป็นใหญ่
เที่ยวด้อมเดินไปจะใคร่รู้

๗ ๔ คำ ๗ เพลง

๑ ค่อยแลลอดสอดเห็นพระกุมาร กับทวยหาญน้อยน้อยมาเล่นอยู่
รูปทรงโสภาน่าเอ็นดู ถือนู่นาวประลองคะนองนัก
พระจึงว่ากับสี่พี่เลี้ยงไป ลูกใครกระจิริดสิทธิศักดิ์
งามทั้งรูปทรงวงพักตร์ น่ารักน่าชมภิรมย์ใจ
ครั้นเราจะเข้าไปพุดจา เด็กดูแปลกหน้าจะร้องไห้
จะใคร่ชักชวนมาพลับพลาชัย จะเกลี้ยกล่อมฉันทพี่ช่วยคิด

๗ ๖ คำ ๗

๑ บัดนั้น
ต่างคนแลเล็งเพ่งพิศ
อันทรวดทรงองค์พระกุมารนี้
ทั้งท่วงทีกิริยาละม่อมละไม
อย่าสงสัยไปเลยพระทรงยศ
ชะรอยบุตรสุริยชาลาวิณย์

ทั้งสี่พี่เลี้ยงผู้ร่วมจิต
แล้วทูลทรงฤทธิ์ไปทันใด
เหมือนภูมิจริงจางตั้งเถื่อไใส
จะดูไหนไม่ผิดสักสิ่งอัน
โอรสของพระองค์เป็นแม่นมั่น
พระทรงธรรมอย่าแหงนแคลงใจ

๗ ๖ คำ ๗

ตั้งเถื่อไใส ละม้าย คล้ายกัน

๑ เมื่อนั้น
พืว่าเห็นจริงทุกสิ่งไป
ถ้ามันเป็นลูกเต้าของเราจริง
ชาตินี้มีกรรมได้ทำมา
เพ็ญเห็นเป็นไปเข้าใจดล
จนจากเมียเสียองค์พระลูกรัก
อนิจจาสุวิญชาของผัวเอ๋ย
เจ้าช่างวางใจไม่อัชฌา
พระคิดถึงเมียแก้วแล้วโศกศัลย์
เสด็จออกไปนอกพุ่มไม้

พระไชยเชษฐาจึงตอบแถลงไข
จึงดลใจให้น้องนี้เมตตา
จะปรากฏยศยิ่งในไต้หล้า
พลัดพรากสุวิญชานงลักษณ์
หลงกลอีกคนอุปลักษณ์
แสนวิตกอกจะหักสั้วตามมา
เมื่อไรเลยจะได้เห็นหน้า
ละให้ลูกยามาเล่นไพร
ยิ่งกลั่นกลั่นชลเนตรก็ยิ่งไหล
ตั้งใจยืนดูพระกุมาร

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
เล่นอยู่กับหมู่บริวาร
จึงชี้หัตถ์ตรัสว่าอายเหล่านี้
ยืนเขม้นจะเล่นกุทำไร
ว่ามายืนทำไมที่ไหนดั้น
จึงมิได้ยำเียงเกรงกู

พระนารายณ์ธิเบศร์ใจหาญ
เห็นคนยืนหน้าลานก็ขัดใจ
ชีวิมึงจะม้วยหารู้ไม่
ตำรวจในเร้งออกไปถามดู
หรือชวนกันหลอกล้อจะต่อสู
ไปถามดูแล้วกลับมาจับพลัน

ฯ ๖ คำ ฯ เจริญ

๑ บัดนั้น
ก้มเกล้ารับสั่งบังคมคัล

พวกตำรวจในคนขยัน
พากันวิ่งไปแก้กั

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๑ ครั้นถึงจึงว่าตานั่งลง
ตาเหล่านี้ชักหน้าว่าไม่ฟัง

ทำไมมายืนตรงหน้าที่นั่ง
จะเอาหวายลงหลังหรือว่าไร

แก่งออกมาเผ่นเห็นถนัด
ตัวยืนหน้าที่นั่งบังอาจใจ

รับสั่งตรัสให้เข้ามาถามไถ่
ไม่เห็นเจ้าหรือไรให้ว่ามา

ฯ ๔ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
ได้ฟังเด็กเด็กมาพูดจา
จึงตรัสว่าน้อยน้อยเท่านี้
ว่าพลางทางยื่นพระหัตถ์ไป
ทำไมจะให้ลูกกลัวเกรง
ยืนอยู่ไม่ได้หรือไรนา

องค์พระไชยเชษฐาธิราช
ยิ้มแย้มไปมาในพระทัย
สำนวนถ้วนถ้วนผู้ใหญ่
จับเกศาเลือกใส่ไปมา
เจ้าเอ็งเป็นอะไรมานักหนา
กุมิรู้ที่จะว่าให้การเป็น

ฯ ๖ คำ ฯ เจริญ

๑ บัดนั้น
พากันกลับมาหน้าตากระเด็น

เด็กเด็กโกรธใจมิใช่เล่น
ร้องว่าจะได้เห็นกันเดี๋ยวนี้

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๑ มาถึงจึงกราบบาทมุล
ข้าถือรับสั่งพระภูมิ
ได้ถามตาแก่รังแกนัก
ตัวนายนั้นดื้อทั้งมือไว
แล้วว่ากูยืนดูไม่ได้หรือ
เห็นว่าเป็นเด็กเล็กกว่าตัว

สะอื้นพลางทางทูลถ้วนถ้วน
ครั้งนี้สุดแสนแค้นเจ็บใจ
จะให้หลักให้การก็หาไม่
จับศีรษะซ้ำไว้จะให้กลัว
พูดพลางเอามือสั่นหัว
มิได้กลัวพระราชอาชญา

ฯ ๖ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
ฟังคำอำมาตย์ทูลมา

พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
พระกริ้วโกรธาตละไฟ

น้อยหรือทำได้ไม่ยำเกรง
ถูกลับเข้าไปในเวียงชัย
อุกอาจราชศักดิ์เป็นสุดคิด
ติดตามไถ่ไม่ให้การมา

ข่มเหงเสนาผู้ใหญ่
จะกราบทูลท้าวไทอัยกา
น้อยจิตน้อยใจหนักหนา
ไปผูกคอตระมาบัดนี้

ฯ ๖ คำ ฯ เจริญ

๑ บัดนั้น
บังบิตผ้าหาเชือกมาพันที่

เด็กเด็กรับสั่งใส่เกศ
เปรมปรีดีดีใจแล้ววิ่งมา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๑ ครั้นถึงจึงร้องว่าไป
พระองค์ทรงกริ้วโกรธา

สาแก่ใจบาปกรรมที่ทำชั่ว
ให้ผูกคอตาคำคนไป

ฯ ๒ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
แจ้งการว่ากุมารเคืองใจ
จำจะไปเล่าโลมโฉมงาม
คิดพลางอย่างเยื้องลีลา

พระไชยเชษฐผู้มีอัชฌาสัย
ภูวนายถวิลจินดา
จะได้ชมสมความปรารถนา
ไคลคลามากับพี่เลี้ยงพลัน

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๑ ครั้นถึงจึงมีวาจา
รักกันนั้นดีกว่าชังกัน
ข้าเห็นเจ้าเล่นกับบ่าวไพร่
ขออุ้มเจ้าหน้อยเถิดรา

พ่ออย่าเคืองขุนหุ่นหัน
จะทำน้ำใจสันไม่เข้ายา
ให้มีใจจงรักเป็นหนักหนา
พลางคว่ำข้อมือย้อยยุตไว้

ฯ ๔ คำ ฯ

ไม่เข้ายา ไม่เข้ากัน

๑ เมื่อนั้น
สะบัดมือเสียพลางทางว่าไป
เมื่อก็เราใช้ให้ไปว่า
ยังกลับมาอุตลุดยุดยื้อ
ตาเห็นเป็นเด็กไม่ยำเกรง
เป็นผู้ใหญ่ทำได้ก็ทำเอา

พระนารายณ์อิเบศร์โกรธหนักผลักไส
นี้รู้จักใครมายุตมือ
ควรทำเสนาเราได้หรือ
ทำบ่าวแล้วรื้อมาทำเรา
แก้งข่มเหงกันเล่นเปล่าเปล่า
แล้วเดินหนีมิให้เข้าใกล้องค์

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
จึงตรัสพลอบตอบคำจำนาง
ข้าไม่หลอกล่อดอกพ้อเอ๋ย
เจ้าก็ตัดเยื่อใยไม่เมตตา
เมื่อก็เจ้าใช้บ่าวออกไปห้าม
ไม่ทันรู้ว่าเสนาใน
เมื่อแต่ล้วนเล็กเล็กกระจริด
ลูกเท่าหัวเหาเต่าเส้น
ตรัสพลางทางสั่งพี่เลี้ยงไป
แล้วโลมเล้าเอาใจพระกุมาร

องค์พระไชยเชษฐาสูงส่ง
เพราะใจตรงจงรักจึงหักมา
อย่าโกรธเลยรักกันเสียดีกว่า
อนิจจาเดินหนีหลีกไส
ข้าพาลเขลาเบาความไม่ถามไถ่
เกิดมายังไม่เห็นใครเป็น
ข้ามิจิตคิดรักจึงหยอกเล่น
ไม่เคยพบเคยเห็นแต่บุราณ
เอาขนมมาให้แก่พระหลาน
เชิญเสวยของหวานเถิดหลานชาย

ฯ ๑๐ คำ ฯ เสร็จ

๑ เมื่อนั้น
ถึงจะแสนท้อให้แทบตาย
มิใช่ฝีปัสสาวะที่เดินหนี
อย่าพลอบไปให้เลือดตากระเด็น

พระนารายณ์อิเบศร์ว่าอย่าฟังหมาย
ไม่มั่งง่ายกินอะไรของใครเป็น
จะเลือกสนเทียวท่องกินของเช่น
พลางเดินเทียวเล่นไม่เจรจา

ฯ ๔ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐาความแสนเสนาหา
พยายามตามปลอบกุมารา	อนิจจาปลื้มใจไม่ดูดี
ข้ามใช้ชายพาล	ย่อมวงศ์วานกษัตริย์เรื่องศรี
ครอบครองหมั้นตันธานี	ไม่มีโอรสแลนัดดา
ไร้ทั้งสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์	ที่จะผ่านหมั้นตไปวันหน้า
เป็นบุตรข้าเถิดนะพ่ออา	บิดาจะให้ครองพระเวียงชัย

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์เคืองขัดอัชฌาสัย
พระกริ้วโกรธพลาญว่าไป	คนอะไรที่โหนนี้หยาบช้า
อุหม่ตาเผ่านี้เจ้าเล่ห์	เจโกไว้วันกหนา
และเลียมเทียมเล่นเจรจา	จะเป็นผู้แม่ข้าหรือว่าไร
ถึงตัวเราเล็กก็เหล็กเพชร	ไม่ขามเข็ดพวกตาอย่าสงสัย
ป็นเจ้อเยอหยิ่งเป็นพันไป	ผู้ใหญ่แสนรู้มาสู้กัน
ว่าพลาญทางขึ้นธนูศิลป์	ฟ้าดินสะท้อนเลื่อนลั่น
พาดสายหมายล้างชีวัน	ผาดแผลงไปปล้นทันใด

ฯ ๘ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๑ ศรทรงองค์พระกุมาร	กลายเป็นมาลาแลไสว
ไม่สังหารผลาญชีพชีวลัย	พระกุมารโกรธใจเป็นโกลี

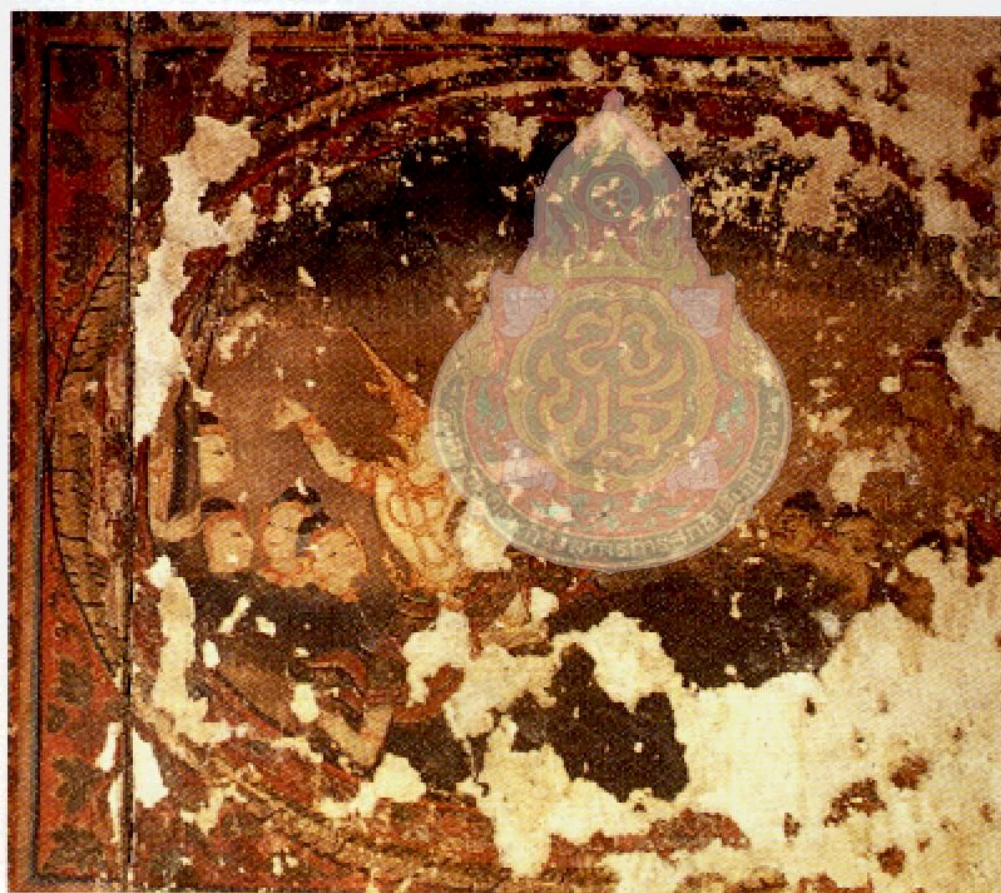
ฯ ๒ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น	องค์พระไชยเชษฐาเรื่องศรี
เห็นศรกุมารชาญฤทธิ์	กลับเป็นมาลีประหลาดใจ

วิปริตผิดเพี้ยนไม่เคยพบ
คิตพลางทางเสียงศิลปัชย
แม้นกุมารมิใช่โอรสา
ขอให้ศรสิทธิ์ฤทธิ์
แม้นเป็นลูกน้อยนางโถมฉาย
เสียงแล้วขึ้นศรอนราญ

พระปรารภพิศวงสงสัย
เดชะฤทธิไกรธนูนี้
ของนางสวัญชาमारศรี
สังหารกุมารนี้ให้วายปราณ
ให้ศรกลายเป็นทิพย์อาหาร
แปลงไปให้ผลาญกุมารา

ฯ ๘ คำ ๗ เช็ดนึ่ง

“แม้นเป็นลูกน้อยนางโถมฉาย ให้ศรกลายเป็นทิพย์อาหาร
เสียงแล้วขึ้นศรอนราญ แปลงไปให้ผลาญกุมารา”

๑ ศรทรงองค์พระไชยเชษฐา อาเพศไม่พานโอรสา
กลับเป็นเอมโอสโกชนา เกื่อนกลาดดาษดาพนวัน

๗ ๒ คำ ๗

๑ พระทิงศรทรงลงทันใด วังไปกอดลูกแล้วรับขวัญ
พ่อลูกมาประสพพบกัน จะหักโหมโรมรันด้วยอันใด
ปลอบพลงทางเห็นอำมรงค์ ที่กุมารสอดทรงก็จำได้
จึงว่าแหวนนี้ข้าให้ไว้ กับโฉมงามทราชม้วยสุริยชา
มิเชื่อเราเจ้าถามพี่เลี้ยงดู เขารู้จักอยู่ถ้วนหน้า
แม่นเชื่อว่าข้ามิใช่บิดา จึงค่อยว่าล่อลวงเจ้าดวงใจ

๗ ๖ คำ ๗ เจริญ

๑ เมื่อนั้น พระนารายณ์ธิเบศร์ยังสงสัย
แล้วตริตริกนิทแกลงพระทัย ด้วยออกนามทราชม้วยสุริยชา
พลงเรียกพี่เลี้ยงเข้ามาถาม จงแจ้งความตามสัตย์อย่าพรางข้า
จริงหรือเขาว่าเป็นบิดา พี่แม่สุริยชาชนนี

๗ ๕ คำ ๗

๑ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงประณตบทศรี
จึงทูลว่าอัยกาธิบดี ห้ามปรามความนี้อยู่มากมาย
แม้ว่าบอกกล่าวเล่าพระองค์ จะลงอาญาซ้ำทั้งหลาย
ฉวยรู้ไปในวังสืหลังลาย พระเบี่ยงบายอย่าให้ซ้ำถูกตี
มันคงองค์นี้แลบิดุเรศ ทรงนามไชยเชษฐาเรื่องศรี
ครองเมืองหมันต์ธานี สามิพระแม่สุริยชา

อันพระบิดุรงค์ทรงฤทธิ
พระยายักษ์เคืองขัดอัธยา

โทษผิดใหญ่หลวงนักหนา
ไม่ให้นำพานพบพระชนนี

๗๘ คำ ๗ เจริจา

๑ เมื่อนั้น
ได้ฟังพี่เลี้ยงพาที
จึงยอกรกราบบาทบิดุเรศ
สะอื้นพลางทางทูลถามไป
บิดุรงค์กับองค์พระมารดร
หรือวิวาทบาดหมางอะไรกัน

พระนารายณ์ธิเบศร์เรืองศรี
มีความยินดีเป็นพันไป
ชลเนตรแกว่งหลังไหล
เหตุผลกลใดพระทรงธรรม
ไม่สมควรสโมสรมุขมสันต์
ทรงธรรมจงเล่าให้เข้าใจ

๗๙ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น
ฟังลูกทูลถามถึงความใน
จึงว่าพ่อจะเล่าแก่ลูกแก้ว
ข้างแม่เจ้าเล่าก็เคราะห์ร้าย
เหตุผลต้นยันต์อัสริยา
ให้บอกกล่าวข่าวข้างสำคัญ
ภายหลังแม่คลอดเจ้าออกมา
ครั้นบิดากลับมาถึงวังใน
มันว่าลูกของนางโฉมงาม
จึงขับแม่พลัดพรากจากพารา

พระไชยเชษฐาเฝ้าสรว้อยละห้อยให้
ชลเนตรหลังไหลฟูมฟาย
กรรมของพ่อแล้วนะโฉมฉาย
จึงเพอญวุ่นวายวิวาทกัน
มันทำกับบิดานี้แสนศัลย์
พ่อต้องผายผันมาอยู่ไพร
สุรียาลอบลักเอาไปได้
เห็นแต่ท่อนไม้ใส่พานมา
พ่อหลงเชื่อฟังอืแพศยา
จนเจ้าชันษาถึงเพียงนี้

ต้นยันต์ ต้นเหตุ ต้นเรื่อง

อันท้าวสิงหลภูวไนย
ด่าทอพ่อมั่งหรือไม่มี
ถ้าท่านแค้นขัดตัดรอนพ่อ
ถึงจะม้วยลงด้วยพระอาญา

ซึ่งโกรธเป็นโผนนะโฉมศรี
จะใครไปอัญชลีพระเจ้าตา
ลูกรักช่วยทูลขอซึ่งโทษา
แต่พ่อให้มารดาเจ้าเห็นใจ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๑ เมื่อئัน
จึงทูลว่าพระอย่าทุกข์ฤทัย
ลูกจะทูลเบี่ยงบายให้หายโกรธ
พอจะขอได้อยู่ดูอาการ
ขอเชิญพระองค์คลาไคล
เกลือกทูลขอโทษโปรดลูกยา

พระนารายณ์ธิเบศร์บังคมไหว้
เกรงกลัวโพยภัยพระยามาร
ถึงพ่อต้องโทษก็โปรดหลาน
เห็นจะคิดสงสารแก่นัดดา
เข้าไปกรุงโกรด้วยกับข้า
พระบิดาจะได้เฝ้าท้าวทันที

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อئัน
ฟังลูกทูลความเห็นงามดี
จะเข้าไปตรงตรงคงพรายแพรง
คิดพลางเปลื้องเครื่องออกทันใด
พระจึงจัดแจงแปลงองค์
ห่มแพรเพลาะดำเนินกราย

องค์พระไชยเชษฐาเรืองศรี
สมที่พระทัยนึกตรึกไตร
จำจะแปลงปลอมองค์ให้สงสัย
ให้พี่เลี้ยงซ่อนใส่ยามตะพาย
แกลังทรงผ้าตาเล็ดงาด้าย
มาชวนพระลูกชายไคลคลา

ฯ ๖ คำ ฯ

ผ้าตาเล็ดงา ผ้าถุง ทอเป็นลายดอกเล็ก ๆ กระจายทั่วไป
แพรเพลาะ ผ้าไหม ๒ ผืน เย็บริมติดต่อกัน

“ขอเชิญพระองค์คลาไคล เข้าไปกรุงไกรด้วยกับข้า
 เกลือกทูลขอโทษโปรดอุกยา พระบิดาจะได้เฝ้าท้าวทนต์”

๑ เมื่อนั้น
ชะงามพันคิดพระบิดา
ว่าพลางทางทรงอาชาไนย
พระบิดาเดินหลังรั้งโยธี

พระนารายณ์ธิเบศร์หัวเราะรำ
ขายหน้าขายตาชนนี้
ให้เลิกพลกลับไปกรุงศรี
กับสี่พี่เลี้ยงจรรจรัส

ฯ ๔ คำ ฯ เช็ด

๑ ครั้นถึงที่ประตูเวียงชัย
มาบังคมบิตรรงค์ทรงธรรม
พระจงนั่งในทิมริมประตู
ลูกยาจะลาจรัส
ถ้าวันนี้เห็นที่จะทูลได้
แล้วกำชับนายประตูอุชฌา
สั่งแล้วบังคมก้มเศศ
รีบเสด็จลีลามาวลัน

ลงจากมโนมัยผายผัน
พลางทูลไปพลันทันที
อย่าให้ใครรู้ว่าอยู่
ไปเฝ้าชนนี้กับเจ้าตา
ถึงคำมีดอย่างไรจะมาหา
ญผูกตาห้าคนไว้ด้วยกัน
ลาองค์บิดุเรศรังสรรค์
จรรจรัสไปเฝ้าพระอัยกา

ฯ ๘ คำ ฯ เช็ด

ทิม โรงแถวที่พัก

ตอนที่ ๓
พระไชยเชษฐาเจ้าฟ้าท้าวสิงหฬ

๑ เมื่อนั้น

อุ้มองค์พระราชนัดดา
พ้อมาจนเย็นหลงเล่นอยู่
ดุมอมแมมแก้มคางข้างกระไร
เก็บบุปผามาบ้างหรือไม่เล่า
ตานั่งคอยเจ้าเฝ้าเป็นทุกซ์

ท่านท้าวสิงหลักษณ์
ลُبหลังลُبหน้าแล้วว่าไป
ต่อนกลีชมพู่หรือต่อไก่อ
เออนี้มิไปเที่ยวชอนซุก
ให้แม่เขาร้อยมาลัยใส่จุก
กลัวจะล้มนูกเจ็บป่วยไป

๗ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น

ทูลว่าลูกลาไปเล่นไพร
นารักปักขีสารพัน
บ้างพาลูกเต้นไต่ร้ายเดิน
คิดจะดักปักขามาล้างเล่น
ลูกเมียพลัดกันเห็นทันตา
เข้าไปเห็นเป็นน่าสงสาร
ลูกตั้งจิตคิดจะขอยู่เนื่องเนื่อง

พระนารายณ์ธิเบศร์บังคมไหว้
ชมนกชมไม้ออกเฟลิดเฟลีน
บ้างชิงกันหากินบินเหิน
บ้างร้องเกริ่นตามไล่กันไปมา
กลัวจะเป็นเวรกรรมไปชาติหน้า
เหมือนคนต้องโทษาพ้อตาเคือง
ทรมานทุกซ์ตรอมจนผอมเหลือง
แต่เกรงเคืองเปื่องบาทไม่อาจทูล

๗ ๘ คำ ฯ เสร็จ

ต่อนก นำนกไปล่อนกป่าให้เข้ามาในที่ดัก
ต่อไก่อ นำไก่อไปล่อไก่อป่าให้เข้ามาในที่ดัก

๑ เมื่อئัน
ฟ้งหลานว่ากล่าวเป็นคำมูล
สวมสอดกอดรัดแล้วตรัสพลา
รู้ราวกับผู้ใหญ่ไว้ัฉฉา
นี่ใครพาสัญจรชอกซอนเล่น
มันนกซิงวังราวเขาคราวไร
พ่อจะถามไถ่ไล่เลียงดู
ถ้าโทษทัณฑ์มันพอจะเมตตา
ถึงโกไคยไศศุรย์ของพ่อเฒ่า
แต่พ่อเติบโตใหญ่เข้าใจการ

ท้าวสิงหลราชชนเรนทร์สุร
ยั้งเพิ่มพูนพิสมัยในนัดดา
น้อยหรือช่างออเฮาะฉะฉะว่า
ให้พ่อตาจูบหน้อยเถิดกลอยใจ
พ่อไปเห็นคนโทษเข้าที่ไหน
หรือโทษไก่อ่เบียดฝืนกินสุรา
จะได้รู้หนักเบาที่เจ้าว่า
บิดาไม่ขัดทัดทาน
ก็จะให้แก่เจ้าผู้ลูกหลาน
จะเสกพ่อให้ผ่านพารา

๑ ๑๐ คำ ๑

๑ เมื่อئัน
ทำชะอ้อนถอนหนวดให้พ่อตา
ซึ่งทรงพระเมตตาแก่ข้าไซ้
ท้าวตรัสโดยในพระทัยรัก
อันคนต้องโทษาที่ข้าขอ
เป็นคนโหดโหดไร้ใจทมิฬ
เดี๋ยวนี้กลับรู้ตัวว่าชั่วช้า
อันถิ่นฐานบ้านเมืองเขาอยู่ไกล

พระนารายณ์ธิเบศร์สำรวลว่า
พลาสนองบัญชาพระยาัยักษ์
จะโปรดให้ครอบครองอาณาจักร
พระคุณอยู่ลูกหนักเท่าฟ้าดิน
เขาผิดข้อออกอาจประมาทหมิ่น
โทษถึงสิ้นชีวันบรรลัย
จะมาเฝ้าพระเจ้าตากี้ไม่ได้
มิใช่คนโทษที่เมืองนี้

สวม คำเดิม ใช้ว่า สวม แปลว่า ห่อหุ้ม ล้อม กำบัง ปัจจุบันใช้
ว่า สวม
โทษไก่อ่เบียดฝืน โทษจากการเล่นไก่อ่ชน เล่นเบี้ย สู้บ่ฝืน กินเหล้า
เสก คำเดิมว่า อภิเชก แปลว่า ยกให้ หรือสถาปนา

ความเกรงความกลัวตัวเป็นหนู มาปลอมคนปนอยู่ในกรุงศรี
พระองค์จึงโปรดปรานี ขอประทานชีวีไว้สักครั้ง

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
ไขว่ห้างเอกเขนกนึ่งฟุ้ง
มันแน่แล้วสินะชะลูกพ่อ
ลุกขึ้นกระที่บบาททวาดไป
ควรหรือมาสาระแนแก้แทน
ช่างเคลือบแฝงแต่งลิ้นมาสำออย
ไหนตัวตนคนโทษที่มึงว่า
กูจะผ่าอกให้ไส้ทะลัก
ชิชนะนารายณ์ธิเบศร์เอ๋ย
ใครสั่งสอนมึงมาจงว่าไป

ท้าวสิงหลหลากหลายจิตคิดหวัง
มาขอพ่อดอกกระมังอ้ายจิ้งไร
โมโหแค้นแน่นคอมันไส้
ดูดูไอ้ลูกเล็กเด็กน้อย
กูคิดคิดแล้วก็แค้นแน่นคอหอย
ให้วงงงหลงถ้อยพลอยพยับ
จงเร่งบอกออกมาให้รู้จัก
เคี้ยวเล่นเป็นผักสนุกใจ
กระไรเลยลวงตาต่อหน้าได้
จะตัดหัวเสียบไว้ตะแลงแกง

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจริญ

โอ้

๑ เมื่อนั้น
เห็นพ่อตาโกรธหนักพระพักตร์แดง
กอดบาทาไว้พิไรวอน
จะเป็นเวรด้วยฆ่าฟัน

พระนารายณ์ธิเบศร์ไม่บอกแจ้ง
ก็กันแสงศอกาจาบัลย์
ประทานโทษโปรดก่อนอย่าหุนหัน
จงอดกลั้นโทษาเสียเอาบุญ

จิ้งไร มาจากจัญไร
พลอยพยับ คล้อยตาม

ตะแลงแกง สี่แยก ทางสี่แพร่ง ปัจจุบันเข้าใจว่า ที่ตัดศีรษะนักโทษ

เขาจะได้นำน้ำพระทัยดี
ขอพระพ่อตาจงการุญ
ถ้า मैं พ่อข้าตายวายชนม์
เขาจะล้วงดูถูกลูกกำพร้า

ผิดที่สองที่ไม่เคืองชุ่น
ให้ลูกได้แทนคุณพระบิดา
ไม่ขอยุให้คนเห็นหน้า
ทูลพลงโศกาสะอันอัก

ฯ ๘ คำ ฯ โอด

ร้าย

๑ เมื่อฉัน
ฟังถ้อยคำหลานสงสารนัก
อ้อมพลงทางปลอบพระนัดดา
เนตรจะฟกซ้างงกล้ำกลืน
จงผินพักตร์มาตาจะถาม
ได้ประสบพบพ่อหรืออย่างไร

ท้าวสิงหลเศร้าจิตคิดทรวงหนัก
พระยายักษ์ทรุดนั่งลงทั้งยืน
นั่งเถิดพ่ออาอย่าสะอื้น
ตาไม่ขัดขึ้นให้เคืองใจ
เหตุผลต้นความเป็นไฉน
หรือว่าใครบอกเล่าเจ้าจึงรู้

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อฉัน
จะลงดอกกระมังซึ่งใจดู
หลานยังคิดแคลงจะแก้งล่อ
 मैंงดโทษโปรดประทานชีวี

พระกุมารอดเอนเอนอยู่
เข็ดน้ำหูน้าตาแล้วพาที
แล้วจะมาฆ่าพ่อข้าเป็นผี
จึงจะทูลคดีให้แจ้งใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

๑ เมื่อฉัน
ดำรัสตรัสตอบพระหลานไป

ท้าวสิงหลยังคิดพิสมัย
มาสงสัยตั้งกระดูกเกิดดูเอา

อันไอไชยเชษฐ์เจโก
ช่างฉลาดนี้กระไรไม่ใจเบา

ตาจะดับโมโหให้แก่เจ้า
อย่าพะวงจงเล่าเถิดนัตตา

ฯ ๔ คำ ฯ

๐ เมื่อนั้น
บังคมก้มกราบกับบาทา
เมื่อเข้าหลานลาองค์พระทรงธรรม
พบชายห้าคนต้นเดินไพร
ข้าเดือดฟุ้งมุงเพลงธนูศิลป์
ลูกศรหอนร้อมมากลับกลาย
พระบิดามาอุ้มเอาหลานไว้
ทั้งเห็นแหวนแม่นยำเป็นสำคัญ
ว่าเป็นเคราะห์เพราะเชื่อคนชั่ว
ครั้นจะมาเฝ้าพระเจ้าตา
เฝ้าบนยอดทอดถอนฤทัยฮือ
ว่าพวกพ้องสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์
แน่นฆ่าก็ตายไม่หมายสู้
ครั้นคิดคิดไปให้รำคาญ
จงโปรดว่าชนนี้ให้ตีด้วย
ให้แม่ตีเสียกับพ่อเถิดหนอตา

พระนารายณ์ธิเบศร์ก็ทรง
จึงทูลกิจจาแต่ต้นไป
กับเด็กเด็กด้วยกันไปป่าใหญ่
เข้ามาใกล้หลานรักแล้วทักทาย
จะให้สิ้นชีวิตตั้งจิตหมาย
เป็นดอกไม้มากมายหลายพรรณ
กอดจูบลูบไล้แล้วรับขวัญ
จึงรำพันเล่าความแต่ต้นมา
อันโทษตัวผิดนักผิดหนา
ก็กลัวจะโกรธาให้ฆ่าฟัน
แต่ออกชื่อพ่อตาก็ตัวสั้น
ชั่วนอนอยู่ใต้บาทมลาย
หลานดูพระบิดาน่าสงสาร
ด้วยพ่อยิ่งร้ายฉานกับมารดา
หลานจะช่วยอ่อนน้อมให้หนักหนา
นัตตาก็จะได้สบายใจ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

เจโก ฉลาดแกมโกง ไม่ตรงไปตรงมา โฉมเกี้ยว

๑ เมื่อนั้น
 จิตรัสห้ามนัดดาอย่าไป
 อันโทษบิดาไซ้เจ้าได้ขอ
 แต่ส่วนซึ่งจะให้ดีกัน
 เอออะไรไซยเชษฐมนข้างชั่ว
 เกิดมาเพียงนี้แล้วมีเคย
 ข้างแม่เจ้าเขาแค้นไม่รู้หาย
 มันให้เมียข่มเหงไม่เกรงพักตร์
 ถึงดาก็แค้นแสนสาหัส
 อันจะดีมีดีกันนั้นไซ้
 นี่พ่อเจ้าเข้ามายังธานี
 ตาจะใคร่พบเขาเจ้าพระยา

ท้าวสิงหลสรवलันต์ไม่กลั่นได้
 แม่เขาขัดใจจะตีรัน
 ตาจะยกให้พ่อผู้หลานขวัญ
 ข้อนั้นมิรู้ที่จะว่าเลย
 เมามัวขับเมียเสียเฉยเฉย
 กระไรเลยเง่าโง่อย่าโม้หนัก
 ได้อับอายไพร่ฟ้าอาณาจักร
 หลานรักยังเยาว์ไม่เข้าใจ
 นี่หากขัดนัดดาเจ้าไม่ได้
 ก็สุดแท้แต่ใจของมารดา
 หรือคอยฟังร้ายดีอยู่ในป่า
 ดูดูจะว่าประการใด

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
 พระพ่อกับพี่เลี้ยงผู้ร่วมใจ
 หลานให้พระบิดาซ่อนอยู่
 ยังเกรงพระราชอาชญา
 ทูลพลางทางประณตบทบงสุ์
 พระพี่เลี้ยงรับเสด็จจรรลี

พระนารายณ์ธิเบศร์เฉลยไซ
 ปลอมเป็นไพร่ติดตามข้าเข้ามา
 ที่ริมทิมประตูข้างหน้า
 จะให้มาเฝ้าต่อพรุ่งนี้
 ลาลองค้อยกาเรื่องศรี
 ไปปราสาทมณีนีลสำนั

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

รัน	ตี
มิรู้ที่จะว่าเลย	(สำนวน) พุดไม่ถูก ไม่รู้จะพุดว่าอย่างไร
อย่าโม้	มาก
เจ้าพระยา	ในที่นี้หมายถึงไชยเชษฐ

วิฟาร์แสนรู้แสนหลัก
แจ้งประจักษ์รู้บรรณเดินบันมา

จำสึนวน

๑ ที่นี้่สมคิดแล้วอ๊แมวเอ้ย
ให้คุ่มค่าแค้นแทนน้ำตา
เดินเขม่นเช่นเขี้ยวเคี้ยวฟัน
ทำชะงะแลเล็งเฟ่งพิศ
จะเยาะเย้ยถากถางให้หนักหนา
จะต้องตีต้องด่าก็ไม่คิด
กูจะร่ำร่ำพันให้เจ็บจิต
แต่งจริดหยิบหย่งตรงมา

๖๔ คำ ๖ สั้นๆ

ម៉េច

๑ ครั้นถึงแถวทิมirimประตู
พอแลสบพบพักตร์พระราช
แล้วทำเสียงแห่งแทบสอ
นี่หรือภูมินทร์ปิ่นหมันต์
แต่แรกคิดว่าใครหาไหนหนอ
ข้าแปลกหน้าไปไม่ได้พัก
อันผู้หญิงสิงหลคนแสนร้าย
หรือเอาอายุขายฝากไว้กับใคร
แกล้งหยุดอยู่ดูคนทั้งซ้ายขวา
นางวิฟาร์ร้องอ้ง
พูดพ้อเปรียบเปรยเย้ยหยัน
โอ้ยไม่ทันเห็นเลยประหลาดนัก
เออมีรู้หม่อมพ่อเจ้าท่อนลัก
ยังมีดมนมวันักมาทำไม
มาติดตามความอายุไปเสียไหน
จึงอุตส่าห์มาได้จะใครรู้

“๑ ๘ คำ ๑ เจริญ”

รีแบรนด์
หยิบหย่ง

ร้าย

๑ เมื่อนั้น
แลดูพี่เลี้ยงก็ต่างดู
เพราะกุหลกงกลอีกคนพาล
จะซำรื้อถือจิตก็ผิดไป
อนิจจานิจจาวิพาร์เอ๋ย
โทษผิดจึงติดตามมา
เผอิญให้เคลิ้มคลุ้มคลั่งจิต
ถึงว่าไปอื่นอื่นสักหมื่นพัน
จึงตามมาอนง้อขอขมา
แม่นางแค้นขัดตัดอาลัย

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๑ บัดนั้น
ชะช่างถ่อมตัวชั่ววันนั้น
นี่เดชะท่านพระพี่เลี้ยงช่วย
หม่อมเมียจะเกษมเปรมปรีดี
กว่าจะคิดคืนหลังถึงแม่ลูก
นี้หากว่าวิพาร์พาดันดง
แต่เจ็บอายเพียงนี้แล้วมิสา
สภเสียดแล้วคะซี้คร้านไป

ฯ ๘ คำ ฯ

พระไชยเชษฐาธิราช
พระอดสูสึงอยู่ในใจ
เตียรฉานจึงกล่ามว่าได้
ภูไนยคิดพลางทางบัญชา
มาเยาะเย้ยตัดพ้อพ้อหนักหนา
เพราะชั่วช้าเหลือใจในวันนั้น
โมโหมีดมีดไม่อดกลั้น
ตัวชั่วทั้งนั้นจะโทษใคร
จะทิ้งขว้างร้างหย่านนั้นหาไม่
จะสู้อยู่ไม่ไปเมืองเหมันต์

ไชหุ ทำเป็นไม่ได้ยิน
กระดุก เป็นสำนวนเปรียบเทียบ หมายถึงนานมาก
มิสา ไม่สามใจ

๑ วิเอยวิฬาร์
ทั้งสะบัดสะบั้งทั้งทั้งครัน
แต่เป็นแมวแล้วยังฟังเป็นกรับ
ทั้งเหน็บแนมแหลมหลักลิกซึ่ง
เสียดายหนอนางเป็นวิฬาร์
ที่พลอยได้ลำบากยากเย็น
บุญคุณเจ้ามีกับลูกเมีย
ถ้ายังมีชีวิตด้วยกันไป

ชะช่างพูดจาคมสัน
เชิงชั้นแสนงอนกระบอนกระบิง
เป็นมนุษย์ก็จะนับว่าคนหนึ่ง
ที่จะปิ้งปั้นล่ำก็ทำเป็น
การหัวใจไมตรีจึงไม่เห็น
ถ้ามันเป็นผู้คนจะถึงใจ
เป็นคนแล้วหาเสียเจ้าได้ไม่
เจ้าจะได้ดูพวกอียูยง

๗๘ คำ ฯ

๑ นำเอยนำหัวร่อ
ถึงเป็นสัตว์เดียรฉานก็พานตรง
คิดมาน่าอายชายมุทะลุ
นางเหล่านั้นทั้งรักทั้งกลัว
ที่จริงเล่าถึงเขาจะยุง
นี้มีดมนกระไรไม่รุ่งราง
แต่เด็กเด็กกระจิดพิณิจดู
เมื่อเห็นเป็นจริงแล้วก็แล้วไป
ถ้าเป็นใจอีแมวแล้วสู่ตาย
จะมอดม้วยด้วยโฉมนางเจ็ดคน

ข้ามิใช่บ้ายออย่าเสริมส่ง
ไม่รักคบคนหลงเมามัว
แต่เขายุกก็เชื่อว่าเมียชั่ว
ควรเป็นเมียเป็นผัวทั้งเจ็ดนาง
แม่นไม่หลงก็จะสงสัยบ้าง
ช่างเชื่อว่าลูกนางเป็นท่อนไม้
ก็จะรู้ยูลิ้นว่าทำใส่
แบกหน้ามาโยที่เพิงพล
ไม่ยากง้อขอรายเมืองสิงหล
กว่ากระดุกจะป่นเป็นผงคลี

๗๑๐ คำ ฯ

ปิ่นล่ำ	ชิงขัง มั่นคง
แบกหน้า	สู่ทนม
เพิงพล	ที่พักพวกไพร่พล

๑ แสนเอยแสนรู้
สัตว์จัตุสารพัดจะรู้ที่
ข้าทำชั่วไม่กลัวจะม้วยมิต
จนเป็นไพร่อาศัยนายประตุ
หรือจะว้ากหากมีกรรม
ข้ารับแพเจ้าแล้วนางวิฟาร

ทั้งขู่ทั้งเคียดทั้งเสียดลี
ปัญญามีเคล้าคล่องก็ตรองดู
กล้าเอาชีวิตเข้ามาสู้
จะว่าซังโฉมตรูสุวิญา
ก็เร่งรำพึงก่อนจึงค่อนว่า
เจ้าว่าไปเถิดไม่เถียงเลย

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ นำเอยนำอดสู
ทรหุดอดทนเป็นคนเคย
จะว่าไปก็เหนื่อยเมื่อยลูกคาง
จะกลับไปในวังนั่งคอย
ขอกราบลาฝ่าเท้าท่านทั้งสี่
แม่นชีวิตยังไม่มรณา
ทำเสแสร้งปากว่าตาค้อน
คืนเข้าในวังดังจ่านง

ช่างดีจริงนั่งสูดดูตาเฉย
นิจจาเอ๋ยหลงไหลแล้วบ้ายพลอย
ถึงถากถางอย่างไรไม่ราถอย
เอยะนายเล่นสักหน้อยหนึ่งเถิดรา
ซึ่งมีพระคุณแก่เจ้าข้า
จะอุตสาห์แทนคุณท่านคนตรง
แสนงอนแต่งจรีตหยิบหย่ง
ไปปราสาทโฉมยงสุวิญา

ฯ ๘ คำ ฯ ชุบ

ซ้ำ

๑ เมื่อนั้น
ลืมนพ่อเสียแล้วหรือแก้วตา

พระไชยเชษฐาจิตถึงโอรสา
จนสิ้นแสงสนธยาไม่เยียมดู

เคล้าคล่อง เป็นภาษาปาก คือ แคล้วคล่อง
ไพร่ สามัญชน
บ้ายพลอย โยนความผิดให้ผู้อื่นได้รับไปด้วย

โ้วว่าสุริยชาผู้เพี้ยนยาก
อนาถนอนในทิมริมประตู
พี่เลี้ยงช่วยปัดจัตที่นอน
ผิวเอนลงมีใครจะได้เลย
แม่นเจ้าตัดไม้ตรีพี่เสียแล้ว
แต่ตรีกรตราอวรณ์ร้อนรน

พี่สุแสนลำบากเข้ามาอยู่
ลำแพนขาดลาดปลูกกับเสื่อเตย
ทอดท่อนไม้วางต่างเขนย
นิจจาเอ๋ยเคยสุขมาทุกข์ทน
จะลาแก้วตาตายในสิงหล
จนสุริยนเรื่อรางสว่างฟ้า

๗ ๘ คำ ๗ ตระ

ลมพัดชายเขา

๑ เมื่อนั้น
ครั้นฟื้นตื่นจากนิทรา
จึงโสรจสรงทรงเครื่องเรืองศรี
เด็กเด็กโดยเสด็จบทจร

พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
เร่งฉวิลจินดาถึงบิตร
ไม่ขึ้นเฝ้าชนนีเหมือนแต่ก่อน
ไปประตูประนครทนต์ไ

๗ ๘ คำ ๗ เชิด

ร้าย

๑ ครั้นถึงสมเด็จพระบิตุเรศ
แล้วว่าลูกไปเฝ้าท้าวไท
อัยการิ้วโกรธโกรธา
ชมสี่พี่เลี้ยงว่าซื่อตรง

กัมเกศบังคมประนมไหว้
ทูลขอโทษภัยพระบิตุรงค์
ว่าจะฆ่าให้ม้วยเป็นผุยผง
ของค์ชนนีรอดชีวา

ลำแพน เครื่องจักสานชนิดหนึ่ง มักสานด้วยดอกไม้ไผ่เส้นใหญ่แบนๆ
ซึ่งเรียกว่าดอกปิ่น ที่ทำด้วยหวายหรือเส้นใยเปลือกไม้ก็มี ใช้ปู
หรือทำเป็นแผง ใช้กันหรือกรุเป็นฝาเรือน เป็นต้น เรียก
เสื่อลำแพน
เสื่อเตย เสื่อที่สานด้วยเตย

พ่อตากิริวราตตวาทเสียง
ลูกกลัวตัวสั่นดังตีปลา
อัยกามีจิตคิดสงสาร
ให้บอกบิดาคลาไคล

แต่ละคำสำเนียงดังฟ้าผ่า
โศกากลึงเกลือกเสือกไป
จึงปลอบข่าวว่าหลานอย่าร้องไห้
ไปเฝ้าท้าวไทอัยกา

ฯ ๘ คำ ฯ

๑ เมื่อئัน
จูบกอดลูกแก้วแล้วบัญชา
เจ้าเมตตาทิดาค่อยผาสุก
พ่อยังพริ้นแต่จะเข้าเฝ้าชิด
ตรัสสั่งพี่เลี้ยงแล้วคลาไคล
ฉวยจุดยุดกรพระลูกรัก

พระไชยเชษฐาไชยชมโอรสา
ดวงตาของพ่อเพื่อนชีวิต
เสื่อมคลายวายทุกข้อออกไปหนิด
จนตัวกลัวฤทธิ์พระยาัยกษ
รือร้อท้อใจหน่วงหนัก
กลัวนักหักใจจรัล

ฯ ๖ คำ ฯ เพลง

๑ ครั้นถึงปราสาทราชวัง
ดูไหนไม่เห็นนางเทวี

ถวิลหวังสวัญขามารศรี
ภูมิสร้อยเศร้าไปเฝ้าพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๑ บัดئัน
แน่นนังคังคับนับพัน
ครั้นเห็นพระไชยเชษฐาเสด็จมา
สะกิดเพื่อนเดือนพิศพระโฉมตรู

ฝ่ายฝูงสุรางค์นางสาวสรรค์
แทรกเสียดเบียดกันมาคอยดู
ก็ลยานบนอบแล้วหมอบอยู่
ต่างดูเห็นจรีตผิดทำนอง

ตัวสั่นดังตีปลา (สำนวน) อาการที่สั่นเหมือนปลาถูกทุบหัว

บ้างว่าแต่ก่อนร่อนชะโร
ผิวเนื้อเรื่อเรืองเหลืองเป็นทอง
บ้างว่าข้าเห็นไม่เป็นสุข
พลัดพรากจากเมียเสียน้ำใจ
บ้างว่าเธอทำชั่วกลัวพ่อตา
ต่างคนต่างพูดกับเพื่อนกัน

ทรวดทรงดูไหนไม่บกพร่อง
เดี๋ยวนี้หมองมัวคล้ำดำไป
จุกละหุกทุกซัตรอมผอมผำ
พระจรีตผิดไปทุกสิ่งอัน
ไม่แก้งว่าเดินก้าวจนเท้าสั่น
เสียงกระซิบสนั่นปราสาทชัย

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
แซ่เสียงสาวสรรคด้วยอันใด
นางเห็นพระราชสามี
ให้สงสารสมเพชเวทนา
แล้วแอบบานบัณฺฑชรช่อนพักตร์
พลงพินิจพิศดูพระภูวไนย
โอ้อ่านิจจาเจ้าประคุณ
อุตส่าห์สู้พยายามตามมา
พระบิดากริ้วโกรธคาดโทษทัณฑ์
เมื่อคิดมากก็น่าปรานี
เป็นไรเล่าไม่เฝ้าอยู่เซยโฉม
กับเรานี้ไม่มีอาลัย
คิดรักคิดแค้นแน่นอุรา
หับบัณฺฑชรทอดถอนฤทัยครวญ

สวัญชาไฉนยังสงสัย
จึงแย้มแกลแลไปมิได้ช้า
จงดูจรีลีมาตรงหน้า
กัลยาโศกศัลย์ตันใจ
นงลักษณ์บังคมประนมไหว้
ผิวพักตร์หมองไหม้โรยรา
ยังการุญรักเมื่อย่อนักหนา
ทนทุกข์เวทนาถึงเพียงนี้
พ่อไม่กลัวชีวันจะเป็นผี
ครั้นคิดไปอีกทีก็ส่ำใจ
เจ็ดนางช่างประโลมพิสมัย
ทำได้อวยตลบทบทวน
กัลยาโศกสร้อยละห้อยหวน
กันแสงศัลย์รัญจนป่วนใจ

ฯ ๑๔ คำ ฯ โอต

ผอมผำ ผอมผ่าย (ผอมเหมือนต้นผำ)
ส่ำใจ ส่ำส่ำส่ำใจ หมายถึง สมน้ำหน้า

๑ บัดนั้น	วิฟาร์แอบม่านทองสองไข
แกล้งเยียมยีนยืนหน้าออกไป	ทำใส่ไคล้พูดจาข้ากลางแกลง
ประหลาดใจเป็นไรหนอหม่อมแม่	เยียมเกลแปรผันแล้วกันแสง
นำใจหายจนสายพระเนตรแดง	หรือผงแกล้งแสรังปลิวมาเข้าตา
เที่ยวมองย่องยีนยืนคอ	อะไรหนอประหลาดหนักหนา
โอ้ยอ้อพ่อเจ้าท่อนไม้มา	กระนี้หรือมีนารำไร
แล้วถามว่าไศกาด้วยคิดแค้น	หรือร้องให้ด้วยแสนพิสมัย
เมื่อกระนี้จะคิดประการใด	ดวงใจแม่มาถึงธานี

๗ ๘ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น	สุวิญชาฟังว่านำบัดลี
นางเคื่องขัดฉวยพัชนีตี	วิฟาร์หลบเลียงเมียงมอง
นางทำปากหยิบหยิบกระชิบดำ	นี่เนื้อว่าอีแมวมั่นจงหอง
เพราะว่าได้ถาดเงินถาดทอง	ทำแก้ตัวหัวพองมาพูดจา
กูจะรักจะแค้นจะร้องให้	ก็กลการอะไรมาสอดว่า
มึงนี้ดีแต่ขึ้นหลังคา	กับลักกินปลาในครัวไฟ

๗ ๕ คำ ๗

๑ บัดนั้น	วิฟาร์กล่าวแกล้งแกลงไข
ที่การลักผักปลาไม่พอใจ	ขึ้นหลังคาของใครก็ไม่เป็น
ข้าดีแต่คอยดูรู้เท่าคน	ใครแต่งกลอย่างไรในจะเห็น
ยังไม่บอกอีแมวแล้วซ่อนเร้น	จะค้นดันดูเล่นให้เห็นใจ

เยียม แอบ
กันแสง ร้องให้

ตอบพลงวังออกนอกชาลา
นี้อ่อหม่อมพ่อเจ้าท่อนไม้
ข้าดูเมื่อแรกก็แปลกหน้า
อนิจจาวังมาแต่ลำพัง

ทำร้องว่าใครนั้นมาแต่ไหน
มาธุระอะไรที่ในวัง
เห็นงดงามลงกว่าหนหลัง
ละเมียววังให้ว่างเซย

ฯ ๘ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
ไม่ตอบวาจาวิพาร์เลย
ทำสงบเสงี่ยมเจียมตัว
หยุดหยุดยั้งยังระวังตน
ไต่ยืนท้าวดำรงสรัสเสียดัง
พระกุมารยิดกรบิตรไว้
ครั้นคิดมาได้ให้ย่อท้อ
ยุคมือลูกไว้ไม่ละวาง

พระไชยเชษฐาเมตเมินเดินเฉย
มันเยาะเย้ยอดสูก็สู้ทน
ด้วยกลัวอาญาท้าวสิงหล
ปากบ่นภาวนาทุกหายใจ
ก็ตกใจลงนั่งบังคมไหว้
นี้กราบใครกลางถนนหนทาง
จึงว่าพ่อกลัวเหลือยิ่งเสื่อสา
ให้พี่เลี้ยงเคียงข้างจรัส

ฯ ๘ คำ ฯ เพลง

ซ้ำ

๑ เมื่อนั้น
สถิตเหนือแท่นรัตนบุรี
คอยองค์หลานน้อยเสนาหา
แก่งส่งสรเสียดังสนั่นไป

ท่านท้าวสิงหลยักชี
พรั่งพร้อมนารีกำนัลใน
จะชักนำบิดาเข้ามาไหว้
ภูโนยทำตึงบึงพัศตร์

ฯ ๔ คำ ฯ

อ้อ คือเสียงอุทาน อ้อ ก๊ว

๕๗๕

๑ เหวยเหวยก้านัลขันที ออกไปสั่งเสนา มีศักดิ์
ให้ตำรวจตรวจเตรียมจงพร้อมพริก กูจะชักใช้ถามความผัวเมีย

๗ ๒ คำ ๗ เรียง

๑) เมื่อนั้น
 ความกลัวพ้อตาแข่งซาเพลี่ย
 แต่ขยับลบล้ออยู่ช้านาน
 เอาคุณพระเป็นที่พึ่งดึงเข้าไว้
 พระไชยเชษฐาตกประหม่าหน้าเสีย
 ยืนเสียวหูฟังระวังภัย
 ตัวสั่นสะท้านเหงื่อกาฬไหล
 ออกล้นห้วนไหวอยู่ทิกทัก

๔ คำ เพลง โอด

๑ เมื่อนั้น
 ฉายตระบองร้อยเหวี่ยง่ายทรลักษณ์
 เอลออะไรไม่พอที่พอทาง
 ไม่รู้เท่าผู้หญิงจริงเรือ
 ลูกกุสุวิญชานันไชร
 จะให้ฆ่าให้แกงแกล้งใส่ความ
 ขับไล่ไล่เสียว่าเมียชั่ว
 ช่างกระไรทำได้ก็ทำเอา
 มึงเยอหยิ่งหาญอีกคึกขัน
 ชะเจ้าคนดีมีฤทธา
 ท้าวสิงหลลูกสะอึกขึ้นก็กัก
 กูจะหักคอกินให้สิ้นเนื้อ
 มึงช่างชั่วชาติประหลาดเหลือ
 ชานชมมงามเชื่อนางเมียงาม
 มันผิดชอบอะไรเข้าขอลาม
 หยาบหยามข่มเหงไม่เกรงเรา
 มุดหัวตามมาทำไมเล่า
 จองหงเปเล่าเปล่าเจ้าพระยา
 วิพาร์มันบอกเล่ากูหนักหนา
 จะสั้กับพ่อตากี้มาซี

“ ๑๐ คำ ” เจริญ

เหนือภาพ เหนือแตกด้วยความตกใจกลัว
 ผู้หญิงวิ่งเร็ว (สำนวน) หมายถึงผู้หญิงทั่วไป ในที่นี้หมายถึงผู้หญิงที่มี
 เล่ห์กล ปัจจุบันมักใช้ ผู้หญิงวิ่งเร็ว

ลูกเบาจิตผิदनักผิพินา
จงโปรดเพียงดีด่าอย่าฆ่าฟัน
ทูลพลาทางวากับลูกตัว
นึ่งเสียได้ไม่เอาเป็นธุระ

อันที่ข้อโทษาถึงอาสัญ
ไม่คุมแค้นแม่นมั่นได้เป็นพระ
ทูนหัวช่วยพ่อมั่งสินะ
เห็นพ่อจะบรรลีย์ในวันนี้

ฯ ๘ คำ ๑ โอต

๑ เมื่อขึ้น
ทูลอภัยพลาทางโคก
พรันตัวกลัวตาจะตองเล่น
จะพิตทูลถ้อยคำละล่ำละลัก
อันโทษทัณฑ์นั้นพ่อก็รับผิด
อดโมโหหันหุนได้บุญแรง

พระนารายณ์ธิเบศร์ก็หมองศรี
จงปรานีพ่อข้าอย่าชู้นัก
หัวอกเต้นทิกทิกตึกตัก
แต่กัมพักตร์ไศกาจนตาแดง
ด้วยเคลิมจิตเบาไปมิได้แจ้ง
อย่าต่อนัดต่อแฉงแกล้งด่าทอ

ฯ ๖ คำ ๑

๑ เมื่อขึ้น
นึ่งลงแล้วมีบัญชาลือ
รับเป็นตั้งหน้าเข้ามาแก้
อันพ่อของนัดดาตาซังซิง
เอออะไรไม่คิดถึงตัวตน
พ่อเจ้าเขาเลี้ยงหรือชนนี้
ถ้าพี่เลี้ยงทั้งสี่มันมิช่วย
จะส่งท่อนไม้มาให้ตาเขย

ท้าวสิงหลผินผั่นกลั่นหัวร่อ
ลูกพ่อคนนี้มันดีจริง
เฝ้าแต่สำออยอ้อยอิง
ชอบแต่ถองให้กลิ้งมันหยิ่งดี
ได้รอดอยู่เป็นคนเพราะใครนี้
ช่างไม่มีเจ็บแค้นแทนแม่เลย
ทั้งแม่ลูกก็จะม้วยเสียแล้วเหวย
ที่ไหนเลยจะได้จ้อขอพ่อไว้

ต่อนัดต่อแฉง ต่อด่าต่อชาน เหน็บแนมให้เดือดร้อน
ตั้ง ในที่นี้หมายถึง หน้า

ขอบใจพี่เลี้ยงหนักหนา
ว่าพลางทางผืนพัศตรไป
สุวิญชามายกความชอบเจ้า
ช่วยลูกเราไว้ม้วยชนม์
กุดังใจจัดแจงข้าวของ
สมเป็นผู้ใหญ่ไวยปัญญา

บุญคุณมันหาที่สุดไม่
ปราศรัยพี่เลี้ยงทั้งสี่คน
เอ็งเห็นแก่ตาเฒ่าสิงหล
บุญคุณเป็นพันคนนา
จะสนองคุณเจ้าให้นักหนา
ไม่หลับหูหลับตาไปตามนาย

๗ ๑๔ คำ ฯ เจริญ

๑ บัดนั้น
ซึ่งทรงพระเมตตาเข้ามามากมาย
อันพระไชยเชษฐาสุริยวงศ์
ซึ่งได้เคืองบาทาผ่าธูลี
ราหูเข้าเสาร้แทรกชันษา
พระคลังคลุ้มกลุ้มจิตด้วยฤทธิมนต์
ไม่ช้าพลันครันคิดขึ้นมาได้
สู้บุกป่าฝ่าดงลอดเลือด
แม้พระองค์มีทรงพระเมตตา
เห็นจะพากันตายวายชีวิ

พระพี่เลี้ยงพิศทุลขยับขยาย
พระคุณคล้ายชนกชนนี
ใช้จะไม่เกรงองค์ท้าวยักษี
โทษผิดครั้งนี้เป็นล้นพ้น
ประจวบเป็นเวลาอุกศล
จึงงวยงหลงกลอีกคนเท็จ
ก็ไศกาเพียงใจจะขาดเด็ด
เตร่เตร็ดมาตามนางเทวี
ทั้งเจ้าข้าไม่คืบไปกรุงศรี
ที่ผิดพลั้งครั้งนี้ได้โปรดปราน

๗ ๑๐ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
ค่อยคลายหายเหือดเดือดดาล

ท้าวสิงหลนั่งฟังว่าชาน
มิได้มีพจมานประการใด

ราหูเข้าเสาร้แทรกชันษา (สำนวนภาษาโหร) หมายถึงเคราะห์ร้าย

ผินพัศตร์ไปตรัสกับนัตดา
แต่ตัดขาดกับมันจนบรรลัย
ถึงแม้ทองหุ้มตัวมายับยับ
อย่าไปมาหากันฉันคุ้นเคย
นัตดาจะรักอยู่ข้างไหน
จะอยู่ด้วยชนนี้ของเจ้านั้น

อันโทษพ่อนั้นตาจะยกให้
จะกรวดน้ำเสียไม่ขอพบเลย
ก็ไม่ปรารถนานับว่าลูกเขย
ใครเกินเลยเถิดนะไม่ละกัน
จงว่าแต่จริงใจอย่าเด็ดจันทน์
หรือจะไปหมิ่นดั่งกับบิดา

ฯ ๘ คำ ฯ

๑ เมื่อ นั้น
กัมเกล้าทูลสนองพระบัญชา
ที่จริงจิตรักตานั้นเหลือแหล่
จะไปกับบิดาก็อาลัย
แต่ที่จริงในจิตข้าคิดนั้น
มั่นสมดังปรารถนาว่าวอน

พระนารายณ์ธิเบศร์ได้ฟังว่า
ซึ่งโปรดมาช้ายังไม่ชอบใจ
รักพ่อรักแม่เท่าพ่อแม่ใหญ่
ด้วยรักใคร่อภัยกับมารดร
จะใคร่ให้ดั่งกันเหมือนแต่ก่อน
จะสิ้นทุกข์สิ้นร้อนสำราญใจ

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อ นั้น
แกลังตรัสว่าน่าตืนี่กระไร
เจ้าจะให้ชานี้ดีด้วยพ่อ
อันความแค้นของตาอย่าว่าเลย

ท้าวสิงหลสรวลสันต์ไม่กลั่นได้
ช่างแก้ไขพูดเลียบเปรียบเปรย
เช่นนี้พ่อรู้เท่าเจ้าดอกเหวย
ไม่เลียงเป็นลูกเขยคั่งบรรลัย

กรวดน้ำ	(สำนวนเปรียบเทียบ) แปลว่าตัดขาด ไม่ยุ่งเกี่ยวอีกต่อไป
ยับยับ	ระยิบระยับ
เด็ดจันทน์	ลำเอียง
คั่ง	ตลอด คุ่มกั้ว

แต่ข้างนางแม่ของเจ้านี้
หรือจะมิตีก็ตามใจ

จะดีด้วยพ่อเข้าหอใหม่
ก้านสโนไปหามาบัดนี้

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ บัดนั้น
ถวายบังคมคัลอัญชลี

นางก้านรับสั่งใส่เกศ
ไปปราสาทเทวีสุวิยุชา

ฯ ๒ คำ ฯ ชุบ

๑ ครั้นถึงจึงทูลนางโฉมยง
เชิญเสด็จรีบไปอย่าได้ช้า

ว่าพระบิดุรงค์ให้หา
แล้วแจ้งกิจจาสารพัน

ฯ ๒ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
ชักใช้ไต่ถามนางก้าน
มาสรรสงครามเครื่องสุคนธา
หมักริ้วทองระยับขับใน

สุวิยุชาร้อนจิตคิดพรั่น
ครั้นแจ้งความสำคัญก็คลายใจ
นุ่งผ้ายกแย่งระกำใหม่
แล้วทราวม้วยเสด็จจรจรล

ฯ ๔ คำ ฯ เพลง

๑ ครั้นถึงมนเทียรท้าวยักษ์
ดูผิดรูปชูปผอมลงไปครั้น
ชะรอยพระคิดถึงน้องรัก
ครั้นเห็นพ่อแลดูก็นึกกลัว

เห็นพระสามีหมอบอยู่นั้น
สารพัดผิวพรรณก็หมองมัว
จึงโศกนักรู้หน้าสงสารผิว
ทำแก้ตัวคมค้อนให้สามี

เข้าหอใหม่ (สำนวน) หมายถึงคืนดีกัน

นุ่งผ้ายกแย่งระกำใหม่ นุ่งผ้ายกสายกันแย่ง ทอสอดด้วยเส้นไหมสีระกำ

คลานเข้าไปวันทาพระยายักษ์
มิได้พูดจาพาทิ

แล้วนงลักษณ์ไหวพี้เลียงทั้งสี่
เทวีนั่งก้มพักตรา

๗ ๖ คำ ฯ

ซ้ำ

๑ เมื่อนั้น
แก่งช้างเลื่องแลดูสุวิญชา
จะโกรธผิวจริงจังกระมังหนอ
ลูกเรากลความคิดติดลิกซึ่ง

ท่านท้าวสิงหลยักษา
เห็นท่วงทีกริยามินตึง
หรือกลัวพ่อจะว่าทำหน้าบึ้ง
ไม่รู้ถึงเล่ห์กลเป็นจนใจ

๗ ๔ คำ ฯ

ร่าย

๑ จิงว่าแม่แม่เจ้านารายณ์ธิเบศร์
มางอนง้อขอดีด้วยทราชม้วย
ถึงจะดีกันไซ้ไรพ่อไม่ห้าม
เมื่อครั้งก่อนพ่อคิดผิตนักร
ประเดี๋ยวนี้เขามาหาสู่
ไปพูดจาสำมะเลเทเมา
พ่อจึงให้หาเจ้าเพราะเท่านี้
เขาก็ได้มาของง้องอน

ไชยเชษฐาผิวเจ้าเขาคิดได้
เจ้าจะว่าอย่างไรนะลูกรัก
จะมีดีก็ตามไม่หาญหัก
ไม่หน่วงหนักให้ไปเพราะใจเบา
ก็เป็นต้นขนต้อยอยู่ที่ลูกเจ้า
แล้วพาเขาเข้ามาว่าวิงวอน
เทวีซึ่งจิตคิดดูก่อน
จะผันผ่อนอย่างไรก็ตามที่

๗ ๘ คำ ฯ

ต้นยนต์ ต้นเหตุ ต้นเรื่อง

๑ เมื่อนั้น
ในจิตคิดรักพระสามี
จึงทูลสนองพระบัญชา
เชื่อว่าลูกเต้าเป็นท่อนไม้
ได้อับอายขายพัคตร์หน้าหนา
ท่านเชื่อเมื่อยสารพัดเฝ้าขัดเคือง
ว่าพลางทางเรียกลูกชาย
เอออะไรด้านหน้าทั้งตาปี
ช่างโง่งมชมชานหาญอีก
ให้ร้องเรียกสองรื้อสามรื้อ

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจริญ

๑ เมื่อนั้น
นึ่งเสียมิได้โคลคลา
ลูกแข็งขัดพจมานประทานโทษ
จะขอทูลความทุกข์ของลูกนี้
อกใครจะเหมือนนอกข้า
กำเนิดเกิดมาไม่เทียมคน
อันบิดาผิดพลั้งแต่ครั้งก่อน
ถ้าที่หลังยังมุดตัน

สุริยชาสะเทินเมืงหน้าหนี
ครั้นจะติ่ง่ายง่ายก็อายใจ
อันความแค้นของข้าเลือดตาไหล
ขับไล่ไสหัวเสียจากเมือง
ไพร่ฟ้าระบือสื่อเลื่อง
จะรื้อเรื่องร่ำไปทำไมมี
เจ้านารายณ์ธิเบศร์มาเสียนี้
จะใคร่ตีให้ยับลงกับมือ
ยังจะรู้สึกนิกบ่างแล้วหรือ
ดูเถิดต้อนนี้กระไรยังไม่มา

พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
วันทาแล้วทูลไปทันที
พระแม่จงโปรดเกศ
ถึงจะทุบจะตีจะสู้ทน
ได้อับอายไพร่ฟ้าทุกแห่งหน
เพราะพ่อแม่หมองหม่นน้ำใจกัน
อุตส่าห์มาจ้องอนได้ผ่อนผัน
จะให้ตาดีรันไม่ฉันทา

เลือดตาไหล (สำนวน) ลำบากยิ่ง
ไม่ฉันทา ไม่ปลงใจด้วย ไม่รับ

จงดโทษพระพ่อเสียสักหน ให้ท่านบาดคาดบนไว้หนักหนา
เหมือนเมตตาปรานีแก่ลูกยา ดีด้วยบิดาเถิดมารดร
เผ่าพิริพีไรไม่เขินขวย พระไชยเชษฐช่วยกระซิบสอน
ทูลพลางทางแกลังกันแสงวอน สะอื้นอ้อนรำไรไปมา

ฯ ๑๒ คำ ฯ โอต

๑ เมื่อนั้น นางโหมยงสงสารโอรสา
แต่มานะสตรีมีมารยา ทำโมโหโกรธาแล้วว่าไป
รู้รู้ดูดูเสียแรงเลี้ยง มาบ้ายเบี่ยงพาที่เช่นนี้ได้
ไม่รำพึงถึงตัวเป็นท่อนไม้ เขาสิรักใคร่เจ้าอยู่นัก
แค้นใจใครหนอช่างชักพา จึงด้านหน้าด้านตาไปรู้จัก
แค้นเชื้อลั่นลมไปสมรัก ทำอีกฮักพูดจามั่นน่าดี
อันคนโหดเช่นนี้แล้วลูกเอ๋ย อย่าว่าเลยถึงตายไม่ดูผี
อีกร้อยชาติก็ไม่ปรารธนาดี อย่าเข้าชี้กวนใจมิใช่การ

ฯ ๘ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น พระนารายณ์ธิเบศร์จึงว่าขาน
แม้พระชนนีมิโปรดปราน ลูกจะม้วยชนมานเสียมันคง
ไม่ควรจะหยาบยกเอาขึ้นว่า ด้วยพ่อข้าเคลิ้มไปจนไหลหลง
ความรักน้อยหรือเพราะชื่อตรง สู้บุกป่าฝ่าดงมาติดตาม
ถึงพ่อผิดคิดมั่งฟังลูกเถิด อย่าประเจิดเชิดชื่อให้คนหยาม
ไม่สงสารลูกเต้าเฝ้าถือความ จะขอลาตายตามพระพ่อไป

ท่านบาดคาดบน คาดโทษ
ไม่ดูผี (สำนวน) ไม่ดูแม้กระทั่งตอนตาย ไม่มีวันยกโทษให้

ทูลพลาทางทรงโคก
เอ็นดูด้วยช่วยว่าบังเป็นไร

พระเจ้าตากระไรเลยช่างเฉยได้
พลาทั้งแสงให้วังวอน

๗๘ คำ ฯ โอต เจริจา

๑ เมื่อนั้น
เห็นหลานน้อยสร้อยเศราเฝ้าทุกซ່อน
จึงว่านารายณ์ธิเบศร์เอ๋ย
เมื่อแม่เจ้าเขาไม่เมตตา
เจ้ารักพ่อตามแต่จะแก้ไข
ที่โทษทัณฑ์นั้นตากก็ลดละ
คำบุราณหลานยังหาไม่รู้
ที่นี้ใครอย่ามากวนกู

ท้าวสิงหลมีรู้ที่จะผันผอน
พระทอดถอนใจใหญ่ไปมา
อย่าร้องไห้ไปเลยฟังตาว่า
มันก็สุดปัญญาอยู่แล้วนะ
อ้อนวอนกันไปเถิดสินะ
จะให้รับธุระเห็นสุดรู้
จะดับไฟหวัลมนั้นยากอยู่
จะนั่งดูเล่นตามสบายใจ

๗๘ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
เห็นพ่อตาว่าเชื่อนแซไป
ครั้นจะพูดเล่าโลมนางโฉมยง
แต่นั่งทอดถอนใจใหญ่ฮัก
เฝ้ากระซิบสอนลูกให้ปลอบแม่
พระสันตติสมประดี

พระไชยเชษฐาทุกซ่ทนม่นไหม้
เมียก็ตัดอาลัยสิ้นรัก
ก็เกรงพระบิดรงค์ทรงศักดิ์
ชลเนตรนองพักตร์พระภูมิ
พลาแลดูเมียเห็นเปื้อนหนี
ก็ซบพักตร์โคกก็เพียงขาดใจ

๗๖ คำ ฯ โอต

ดับไฟหวัลม ระวังต้นเหตุก่อนที่จะเกิดความเสียหายมาก

๑ เมื่อนั้น
เห็นองค์ภัสตราโคกาลัย
ในอกอัดอันสูกัลณกลิน
ชลเนตรคลอคลองนัยนา
สุดที่จะกลั่นรณจวนจิต
จึงวันทาลองค้อสุรี

นวลนางสวัญชาตรีใส
ยิ่งเศร้าใจสงสารพระผ่านฟ้า
แข็งขันอารมณ์กัมหน้า
ทำเป็นผงเข้าตาไม่พาที
ทำมวนมิตปิดป้องที่หมองศรี
ไปปราสาทมณมิได้ซ้ำ

๑ ๖ คำ ๑ เพลง

๑ เมื่อนั้น
ตรองตริกนิกในไปมา
จำจะทำโกรธซึ่งชิงไว้
จะมานะกลับคืนไปหมั่นต์
ท้าวสร้างเมินเสียไม่ดูหน้า
เฝ้าแต่ชำเลื่องเคื่องค้อน

ท่านท้าวสิงหลยักษา
จะล้างอายขายหน้าให้เป็นธรรม
ดูใจไชยเชษฐ์เขยชวัญ
หรือจะอยู่รำพันพิไรวอน
ทำปิงชาเฉยนิ่งพึงหมอน
แล้วบทจรเข้าที่บรรทมใน

๑ ๖ คำ ๑ เสมอ

โอ

๑ เมื่อนั้น
ลูปหลังลูกยาแล้วว่าไป
เมื่อองค์พระอัยกาไม่ปราณี
แม่เจ้าเขาก็ตัดพ่อขาดแล้ว
ก็จะสู้มรณาไม่ว่าเล่น
ชาติหน้าบุญมาช่วยนำชัก
จงบอกแม่ว่าพ่อนี้ขอลา
ลูกเอ๋ยเป็นกรรมมาตามทัน

พระไชยเชษฐ์เศร้าสร้อยละห้อยให้
เห็นพ่อจะบรรลี่ยนี้ไม่แคล้ว
จะทำอย่างไรดีนะลูกแก้ว
ไหนจะแคล้วมอดม้วยด้วยความรัก
ให้มารดาเจ้าเห็นใจประจักษ์
ขอให้ได้พบพิภพร่วมรักกัน
ตายไปคอยทำอยู่เมืองสวรรค์
จอมขวัญจำหน้าบิดาไว้

ตรัสพลางทางทรงโคก
ไม่ทันสิ่งพี่เลี้ยงร่วมใจ

ปัมประหนึ่งชีวิจะดักขัย
ภูวโนยสลบลงทันที

ฯ ๑๐ คำ ฯ โอด

ร่าย

๐ เมื่อนั้น
พระพี่เลี้ยงเพียงจะวายชีวิ
พระโอรสวังพลางร้องไห้พลาง
เร็วเร็วเร่งทูลพระเจ้าตา

พระกุมารตกใจร้องไห้มี
นวดพื้นคั่นตีทั่วกายา
พีนางอยู่งานวานช่วยข้า
บัดนี้บิดาข้าวายปราณ

ฯ ๔ คำ ฯ เจริญ

๐ เมื่อนั้น
ลูกจากแท่นที่ตะลิตะลาน
เห็นลูกเขยซอนซบสลบไสล
ไปหาลูกกู้อีก้านัล

ท้าวสิงหลได้ฟังสำเนียงหลาน
วิ่งสะดุดเครื่องอาบนอกมาพลัน
ก็ตกใจเรียกหมอปากคอสน
พลางเข้านวดพื้นสั่นเนื้อตัว

ฯ ๔ คำ ฯ เจริญ

๐ เมื่อนั้น
วังวางตัวสั่นอยู่ร่ำรัว
ถึงปราสาทบิดาเห็นสามมี
ลืมนองคัลลิมอายก้านัลนาง

สุริยชาแจ้งเหตุสังเวชผ้า
ตีกอกชกหัวร้องไห้พลาง
ไมไหวติงอินทรีย์เหมือนผีสา
เข้านั่งหนุนปฤษฎางค์ภัสดา

อยู่งาน ปฏิบัติหน้าที่
เครื่องอาบน เครื่องอุปโภคต่าง ๆ

แล้วเอาสุคนธ์ไธมชโลมให้
สิ้นกายสิ้นกลิ่นพระอาญา

นางรำไรเรียกร้องเป็นหนักหนา
ออกปากว่าข้าจะดีด้วยแล้ว

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น
ค้อยพินองค์ลัมเนตรชั้นแววแวว
พระชั้นเชิงฤทัยดำรงองค์
สวัญชานีกายพระสามี

องค์พระไชยเชษฐาผู้่องแผ้ว
เห็นลูกแก้วกับเมียนั่งไต่กี
กราบลงแทบบาทท้าวยักษ์
ลูกหนีมานั่งหลังบิดา

ฯ ๘ คำ ฯ

ตอนที่ ๔
อภิเชกพระไชยเชษฐ

๑๑ เมื่อئۇنى

เห็นลูกเขยหน้าจ๋อยไม่พูดจา
จึงตรัสว่าโทษทัณฑ์นั้นไซ้
แต่ดูอยู่หน่อยหนึ่งครั้งนี้
ฝ่ายข้างสุริยชายาใจ
แต่คิดอับอายชาวเหมันต์
จะอยู่ด้วยกันไปพอไม่ห้าม
แม่นเจ้าทำตามจะงามพักตร์
จงให้ไปเชิญสองกษัตรา
อันการเมื่อครั้งหลังนั้นอย่างไร
ล้าช่อดายชานหน้าพ่อตาเสีย
ให้เสนีรีบกลับไปจับพลัน

ท่านท้าวสิงหลักษณ์
ให้มีจิตเมตตาปราณี
พ่อก็ไม่พอใจจูจี้
จะจัดเสียให้ตีด้วยกัน
เขาก็ไม่รังเกียจเด็ดฉันท
จงผ่อนผันให้ตั้นะลูกรัก
อย่าให้เมียมีความอัปลักษณ์
ปรากฏยศศักดิ์ทั้งแดนไตร
มาแต่งการวิวาห์กันเสียใหม่
คราวนี้ก็ให้เหมือนครั้งนั้น
ทั้งลูกเมียไม่มีใครเย้ยหยัน
กำหนดสิบห้าวันให้ยกมา

๑ ๑๒ คำ ๑ เจริง

๑๒ เมื่อئۇنى

พลางช่อดายชานสุริยชา

พระไชยเชษฐารับคำท้าวຍักษ
เสน่หารัณญจนป่วนใจ

๑ ๒ คำ ๑

๑๓ เมื่อئۇنى

แลสบลบเนตรภูวนาย

สุริยชาให้คิดพิสมัย
อายใจก็ถวายบังคมลา

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

ชยดดู ชำเลียงดู

๑ บัดนั้น
ครั้นเห็นนางเสด็จกลับมา
วันนี้แลดูแม่สุวิธยา
คราวจะได้สุขสนุกสบาย
คิดบ้างเป็นไรเมื่อได้ทุกข์
ลืมสิ้นแล้วกระมังแต่หลังมา

วิฬาร์ลับปากไวคอยท่า
หัวร่อแล้วว่าเป็นแยบคาย
พักตราผ่องเหมือนกับเดือนหงาย
กระไรไม่ทักทายอิฬาร์
อิชีเข้าพาทูกมาในป่า
อนิจจานิจจาเป็นน่ายาย

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ ได้เอยได้ฟัง
มึงมาพูดแอบเป็นแยบคาย
พระบิดาจะให้แต่งงานใหม่
ดื้อดั่งขึ้นขัดพระอชฌา
ทั้งลูกเต้าก็ร้องไห้ongo
มึงอย่ามาเข้าชีผีไร้

นางแค้นคั่งด่าว่าอิฉิบหาย
กูไม่ดั่งง่ายง่ายอย่าเจรจา
มึงรู้มั่งหรือไม่อิชาติข้า
จะโกรธขึ้นมาเป็นพื้นไฟ
จะให้ดีด้วยพ่อจงได้
กูจะปิดหูไว้ไม่ขอฟัง

ฯ ๖ คำ ฯ

๑ ไม่เอยไม่แจ้ง
วิฬาร์ดีใจพันท่า
ถึงต้องทุกข์บุกไฟได้ความยาก
วันนี้เห็นทีจะชอบกล

ว่าจะแต่งเข้าหอเหมือนหนหลัง
แม่ข้าไหววานฟังให้ทุกคน
แต่ได้กินชั้นหมากเป็นสองหน
หนินอนเสียให้พันท่าไหนดี

ฯ ๔ คำ ฯ

๑ อีเอยอิฬาร์
นางขัดใจฉวยไม้ไล่ตี

ปากบอนค่อนว่าน่าบัดสี
วิฬาร์หนีชุกซ่อนไป

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การคัดสรรและเผยแพร่บทละครนอก เรื่อง ไชยเชษฐ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติขึ้น เพื่อดำเนินการพิจารณาคัดสรรวรรณคดีและวรรณกรรมที่มีคุณค่า ซึ่งถือเป็นสมบัติของชาติที่ควรอนุรักษ์ และเผยแพร่ให้เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้ศึกษา อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่สังคมปัจจุบัน คณะกรรมการ ได้พิจารณาเห็นว่าบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง ไชยเชษฐ์ เป็นวรรณคดีที่ทรงคุณค่า เนื้อเรื่องสนุก กอปรด้วยแง่คิดและกลวิธีการแต่ง อันเป็นแบบอย่างได้

กรมวิชาการจึงได้จัดพิมพ์หนังสือบทละครนอก เรื่อง ไชยเชษฐ์ ขึ้น และเผยแพร่ไปยังสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับเด็ก เยาวชน และผู้สนใจทั่วไป ได้ศึกษาเรียนรู้และเพื่อความเพลิดเพลินด้วย

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๙

(นางสาวตรี สุวรรณสถิตย์)

รองปลัดกระทรวง รักษาราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่ วรรณกรรมของชาติ

ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร	ที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์จู่ปะนีย์ นาครทรรพ	ที่ปรึกษา
รองศาสตราจารย์สวณิต ยมาภัย	ที่ปรึกษา
นายบรรเจ็ด อินทจันทร์ยัง	ที่ปรึกษา
นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์	ที่ปรึกษา
อธิบดีกรมวิชาการ	ที่ปรึกษา
รองอธิบดีกรมวิชาการ	ที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส	ประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์	รองประธานกรรมการ
นางปรุ่งศรี วัลลิโกดม (แทน)	
ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการ
ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรม	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ประคอง นิมมานเหมินท์	กรรมการ
ศาสตราจารย์(พิเศษ)ชลธิรา สัตยาวัฒนา	กรรมการ
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง	กรรมการ
นางดารณี วงษ์อยู่น้อย	กรรมการ
นางพรพิมล ธรรมเนียม	กรรมการ
นายวิชัย พยัคฆโส	กรรมการ
นางสาวสมพร จารุณี	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางบุษบา ประภาสพงศ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

นางบุษบา ประภาสพงศ์
นางสาวปรีญา ฤทธิ์เจริญ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวนันทกา สัจจินทร์

ออกแบบและถ่ายภาพประกอบ

นายทวีพร ทองคำใบ
นายประยุทธ์ กาญจนภักดิ์

